Master Thesis opleiding Media & Journalistiek
Faculteit der Historische- en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam

Onderwerp	: Amerika in beeld. Een onderzoek naar de beeldvorming van de Verenigde Staten in de jaaroverzichten van het NOS Journaal
Door	: Mw. N. van Spijk, 282884
Datum	: Rotterdam, 31 augustus 2005
Begeleider	: Prof.dr. H.J.G. Beunders
2e lezer	: Dr. K.J. Vos
Cijfer	: 8

Inhoudsopgave

Inleiding 3

1. Het nieuws 8

1.1 Wat is nieuws

1.2 De nieuwsselectie

1.3 Televisienieuws

1.4 Beeldvorming

1.5 Agendasetting

1.6 Etnocentrisme

1.7 Stereotypering

2. Amerika 18

2.1 Inleiding

2.2 Amerikanisering en The American Dream

2.3 Drie stereotype beelden

2.4 Anti-Amerikanisme

3. Kwantitatieve analyse 25

3.1 De categorieën

3.2 Item-lengte

3.3 Tijd besteed aan de VS per jaar

3.4 Het totaalplaatje

3.5 Nuance in de analyse

3.6 Terug naar het onderzoeksmateriaal

3.7 Kwalitatief in een kwantitatief jasje

4. Kwalitatieve inhoudsanalyse 42

4.1 Inleiding

4.2 De presidentsverkiezingen: Gore versus Bush

4.3 De Republikeinen versus Democraten: Bush of Clinton?

4.4 Positieve beeldvorming versus negatieve beeldvorming van de VS

4.5 Golfoorlog I versus Golfoorlog II

5. Conclusies en slotoverweging 91

5.1 Amerika-beeld in de jaaroverzichten

5.2 Nieuwsselectiecriteria en de jaaroverzichten

5.3 Slotoverweging

Literatuur 101

Inleiding

Een tweede studie is leuk. Een tweede scriptie is zwaar… Dus ben ik nu dan ook erg blij dat het af is! Ik heb er langer over gedaan dan de bedoeling was. Dat komt ook omdat ik tussendoor nog een stage heb gedaan bij persbureau Novum Nieuws. De praktijkervaring was niet alleen erg nuttig voor mijn cv, maar zorgde ook voor nieuwe inzichten in deze thesis.

Voordat ik hierop inga wil ik eerst het onderwerp van de scriptie introduceren. Dit onderzoek gaat over de beeldvorming van de Verenigde Staten. Ik heb deze onderzocht door de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* van de afgelopen vijftien jaar te analyseren. De keuze voor een onderzoek naar beeldvorming lag voor mij voor de hand. Mijn interesse heeft daar altijd al gelegen en dan met name de rol die media hierin spelen. Over de keuze voor een concreet onderwerp heb ik langer na moeten denken. Onderzoek over beeldvorming op basis van sekse, ras of leeftijd is ruim voorhanden. Ik had het zelf al enkel keren gedaan. Meestal gaat het daarbij om onderwerpen waar sprake is van een bepaald negatief beeld in de media. De keuze voor de beeldvorming van een bepaald land ligt misschien minder voor de hand. Een land is namelijk niet eenzijdig te benoemen. Je hebt te maken met de bevolking, de politiek, de economie, de cultuur en de natuur. Een land is niet één van die dingen, het is allesomvattend.

In de periode waarin ik een onderwerp moest kiezen had ik het gevoel dat er een meer anti-Amerikaanse houding heerste. Dit had natuurlijk te maken met de oorlog in Irak waar in Europa veel tegenstand tegen was. Maar het kwam ook door documentaires als die van Michael Moore. Ik vroeg me af of mijn gedachten daarover klopten en in hoeverre je dit terug kunt zien in bijvoorbeeld het televisienieuws. Het leek mij ook interessant om te kijken of zo'n houding in de loop van de tijd verandert. Vandaar dat de keuze voor mijn onderzoek is gevallen op jaaroverzichten. Zo kan er meer een tijdsbeeld worden gegeven.

Ervaringen uit de praktijk

Bij een onderzoek naar televisienieuws en bij jaaroverzichten in het bijzonder heb je te maken met selectie van nieuws. De keuzes die daarin worden gemaakt bepalen mede het beeld dat anderen hebben van, in dit geval, een land. Bij Novum Nieuws was ik nu zelf degene die de selectie maakte, ook voor de jaaroverzichten. Dit gaf mij de mogelijkheid om van binnenuit de selectiecriteria te bestuderen. En naast alle weloverwogen rationele factoren die de keuze

voor een nieuwsitem bepalen, die ook allemaal terug zullen komen in de theoriehoofdstukken, kwam ik erachter dat ook praktische afwegingen een rol spelen.

Daarnaast viel mij op dat de keuze van nieuws ook erg cultureel bepaald is. Novum Nieuws heeft ook een internationale redactie. Het viel mij op dat zij andere overwegingen maakte bij een te selecteren nieuwsitem dan de Nederlandse redactie. Dit botste dan ook soms. Mijn interesse ging dan vooral uit naar de selectie van nieuws uit de Verenigde Staten, omdat het ook mijn scriptieonderwerp is. Bij de nieuwsselectie van buitenlands nieuws kunnen koloniale betrekkingen soms een rol spelen. Zo zal er in het Franse nieuws eerder aandacht zijn voor nieuws uit Algerije. Net als dat in Nederland de nieuwsdrempel lager ligt bij nieuws uit bijvoorbeeld Indonesië of Suriname. Een land als de Verenigde Staten heeft met deze koloniale betrekkingen minder te maken (of we moeten terug gaan naar 1700).

Uit een gesprek met een Belgische redacteur bleek dat zij vond dat de Verenigde Staten veel meer aandacht kregen in het Nederlandse nieuws. In het Belgische nieuws is dat veel minder het geval. De Belgische redactie vindt Amerikaans nieuws minder belangrijk en selecteert het dan ook veel minder vaak dan de Nederlandse redactie. Ik vond dit verschil qua nieuwsselectie tussen twee Westerse landen die geografisch toch dicht bij elkaar liggen opvallend. Het zegt ook wel iets over dit onderzoek. Wanneer we de jaaroverzichten van het Belgische nieuws, of van een ander land, naast de Nederlandse zouden leggen zouden de resultaten waarschijnlijk verschillen. Hieruit blijkt maar weer dat beeldvorming politiek-cultureel bepaald is. Net als de stereotypen die bij een bepaald land horen.

Opbouw scriptie

Televisienieuws en dan met name de selectiecriteria zijn onderwerp van het eerste hoofdstuk. De keuzes die een nieuwsredactie maakt en het waarom daarvan zijn van belang voor de beeldvorming. In het tweede hoofdstuk gaan we bekijken welke stereotype beelden er over de Verenigde Staten bestaan. Wanneer we aan Amerika denken komen omschrijvingen als oppervlakkig, commercieel en vetzucht misschien als eerste naar boven. Welke van deze stereotype beelden we ook terug vinden in de theorie en met name hoe deze stereotypen hun grondslag vinden in de geschiedenis zien we in het eerste hoofdstuk. In het derde hoofdstuk doen de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* voor het eerst hun intrede in het onderzoek. In een kwantitatieve analyse kunnen de eerste conclusies getrokken worden wat betreft de beeldvorming van de Verenigde Staten. In het vierde en laatste hoofdstuk wordt een aantal items uit de jaaroverzichten over de Verenigde Staten nader geanalyseerd. Zo moeten we een

goed beeld krijgen van hoe de beeldvorming over de VS in zijn werk gaat. Tot slot volgt de eindconclusie. Hier wordt de probleemstelling beantwoord

Probleemstelling

In deze scriptie wordt de beeldvorming van de Verenigde Staten onderzocht in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal*. De probleemstelling is dan ook:

Welk beeld geven de jaaroverzichten van het NOS Journaal van de Verenigde Staten?

Om deze probleemstelling te beantwoorden is uit gegaan van de volgende onderzoeksvraag; welke (stereotype)beelden van de Verenigde Staten zien we terug in de jaaroverzichten. Deze vraag is beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen.

1. Welke nieuwsselectiecriteria spelen een rol bij de beeldvorming van de Verenigde Staten?
2. Welke stereotype beelden bestaan er over de Verenigde Staten in de literatuur?
3. Welke (stereotype) beelden over de Verenigde Staten zijn er terug te vinden in de jaaroverzichten?
4. Welke rol spelen die stereotypen in de beeldvorming van een land?

Om deze deelvragen te beantwoorden is de scriptie ingedeeld in twee delen. Het eerste gedeelte is het literatuuronderzoek (hoofdstuk 1 en 2). Het tweede gedeelte is de inhoudsanalyse (hoofdstuk 3 en 4). Laten we voordat we daarmee beginnen eerst terug gaan in de geschiedenis. Terug naar het begin van het televisiejournaal.

Methode en verantwoording

Hoewel de televisie zijn intrede in oktober 1951 had gedaan, zou het tot 5 januari 1956 duren voordat Nederland zijn eigen televisiejournaal had. Dit journaal werd verzorgd door de zuilenoverstijgende Nederlandse Televisie Stichting (de NTS). Het journaal werd in dezelfde vorm gegoten als het al decennia bestaande bioscoopjournaal van Polygoon. Na negen jaar veranderde het *NTS Journaal* in het *NOS Journaal*[1], of zoals dit tegenwoordig bekend is in 'Het Journaal'.

[1] NOS: Nederlandse Omroep Stichting

Voor het eerst in de geschiedenis krijgt het *NOS Journaal* begin jaren negentig te maken met een heuse concurrent; Het *RTL Nieuws* beleefde haar eerste uitzending op 2 oktober 1989 op de zender RTL Véronique. Snel daarna (februari, 1990) werd RTL Véronique omgedoopt tot RTL 4. Het *NOS Journaal* is haar alleenrecht kwijt en moet haar publiek delen met het *RTL Nieuws*. (Groenhuijsen en van Liempt, 1995, p.13 en Bardoel, 1997, p.47) Het jaartal 1989 is dus belangrijk in de geschiedenis van de televisiejournalistiek.

Het eerste televisiejournaal was er dus in 1956 maar vóór de komst van het reguliere televisienieuws was er al een jaaroverzicht namelijk in het jaar 1955. Het jaaroverzicht zal in 2005 dus zijn 55-jarig jubileum vieren.[2]

Ook al bestaan de jaaroverzichten al ruim een halve eeuw, dit onderzoek zal beginnen in het jaar 1989. Dit jaartal is gekozen vanwege de verandering die plaatsvond in het Nederlandse medialandschap, toen het 'instituut' NOS voor het eerst in 33 jaar concurrentie kreeg.

Het jaartal 1989 leek daarom een goed beginpunt. Zo zou ook gekeken kunnen worden naar de verschillen in beeldvorming tussen *NOS Journaal* en *RTL Nieuws*. Tijdens het onderzoek kwam de ontdekking dat het archief van RTL 4 minder goed georganiseerd is als dat van de NOS. Pas vanaf 1998 waren er jaaroverzichten van *RTL Nieuws* beschikbaar op band. Dit zou een breuk betekenen in het onderzoek.

De komst van *RTL Nieuws* heeft, zoals gezegd, veranderingen in de audiovisuele journalistieke praktijk teweeg gebracht. Daar zijn dan ook al diverse onderzoeken naar gedaan. In dit onderzoek moest de nadruk niet op het verschil of de overeenkomsten tussen de twee journaals komen te liggen, maar op de beeldvorming over de Verenigde Staten. Het gevaar zou bestaan dat het onderzoek teveel een vergelijking tussen de twee journaals zou worden waardoor de hoofdvraag minder goed beantwoord zou kunnen worden.

Met deze twee overwegingen in het achterhoofd is besloten *RTL Nieuws* niet in het onderzoek te betrekken. Het onderzoeksobject wordt daarom 15 jaaroverzichten van het *NOS Journaal* en de rol van de Verenigde Staten hierin. Het jaartal 1989 blijf wel een mooi beginpunt voor het onderzoek en niet alleen omdat het een mijlpaal is in de audiovisuele journalistiek. Het einde van de jaren '80 betekende ook het einde van de Koude Oorlog. Dit is daarom een belangrijk jaartal in de Amerikaanse geschiedenis. In november 1989 valt de Berlijnse muur. Dit wordt vaak als eindpunt gezien van de Koude Oorlog tussen de VS en de Sovjet Unie. Het beeld van de VS in Nederland, als land tussen deze twee mogendheden in,

[2] Bron: Beeld en Geluid

zou daardoor ook kunnen veranderen, zo was de hypothese. Het onderzoek loopt van 1989 tot en met 2003 en zou, gezien de lange periode, ook een inzicht geven in de geschiedenis van de Verenigde Staten na de Koude Oorlog. Althans vanuit Nederlands perspectief.

Tot zover de verantwoording van het onderzoek. Vijftien jaaroverzichten bekijken is een hele klus. Maar wel een leuke klus. Het is alsof je het nieuws bekijkt met de extra gave dat je in de toekomst kunt kijken. Een aparte ervaring. Je bekijkt het als een nieuwsprogramma maar je kent de afloop al. Als Philip Freriks op het einde van het jaaroverzicht van 1992 zegt dat het einde van de Palestijnse kwestie nu dan eindelijk in zicht lijkt is het raar thuis komen als je de televisie dan aanzet en in het journaal van die avond de zoveelste bomaanslag in Jeruzalem ziet.

Deze en andere voorbeelden zullen terug komen in de analyse van het onderzoeksmateriaal. De eerste analyse is van kwantitatieve aard en geeft statistisch inzicht in het beeld van de Verenigde Staten in de jaaroverzichten. De kwalitatieve analyse vloeit hier uit voort. Daar worden een aantal items die over de Verenigde Staten gaan uitgebreid geanalyseerd. De analyse vind plaats op verschillende niveaus; tekstueel, narratief, cinematografisch. Daarnaast komen aspecten als stereotypering en beeldvorming aan de orde. Maar voordat tot de bespreking van de analyse wordt overgegaan zullen we de kern van de jaaroverzichten bespreken in het eerste hoofdstuk: het nieuws.

Hoofdstuk 1

Het nieuws: zien is geloven?!

1.1 Wat is nieuws?

When a dog bites a man, that is not news, because it happens so often. But if a man bites a dog, that is news.[3]

Uit deze uitspraak van John B. Bogart blijkt een belangrijk kenmerk van nieuws. Nieuws is hetgeen dat afwijkt van het normale. Uitzonderlijkheid is een belangrijk aspect van nieuws. Daarnaast is nieuws hetgeen dat daarvoor nog niet bekend was. Wanneer we 'nieuws' namelijk opzoeken in het woordenboek komen we het volgende tegen:

nieuws (het ~)

1 bericht of berichten over iets dat nog onbekend was

2 radio- of tv-uitzending waarin actuele berichten worden verspreid => *journaal*

Van Ginneken omschrijft nieuws als iets dat als 'nieuw' wordt aangemerkt binnen een bepaalde maatschappij of groep. Iets dat beschouwd wordt als onverwacht, buitengewoon en abnormaal. In deze definitie komen de twee bovengenoemde kenmerken van nieuws, onbekend en uitzonderlijk, ter sprake. Maar daarnaast legt Van Ginneken er in zijn definitie nadruk op dat nieuws in hoge mate cultureel bepaald is. Met andere woorden nieuws is onverwacht, buitengewoon en abnormaal, *binnen* een raamwerk van wat verwacht, gewoon en normaal is. Van Ginneken zegt daarbij dat het eerste telkens expliciet wordt gemaakt terwijl het tweede impliciet blijft. De zogenoemde feiten worden benadrukt, maar het onderliggende wereldbeeld blijft uit het zicht. (Van Ginneken, 2002, p. 36) Uit deze definitie blijkt dat er bij nieuws uit wordt gegaan van het eigen perspectief. Dit perspectief beïnvloedt de berichtgeving wel maar is niet aan de oppervlakte aanwezig of te herkennen. De volgende drie definities gaan hier verder op door.

"Nieuws is datgene dat afwijkt van het gangbare, bij het publiek nog onbekend is en door de redactie belangrijk genoeg gevonden wordt om aan het publiek bekend te worden gemaakt." Groenhuijsen en Van Liempt geven zelf al aan dat deze definitie in de praktijk minder waarde heeft. Want de beoordeling van nieuwsgebeurtenissen is nu eenmaal hoogst subjectief, afhankelijk van iemands waardepatroon, belevingswereld en humeur. (Groenhuijsen, e.a., 1995, p. 38)

[3] B. Roshco, Newsmaking. In: H. Tumber, *News: A Reader*. New York, Oxford University Press, 1999, pag. 32

Walter Lippman (1922, p. 341) definieert nieuws als: “News is not a mirror of social conditions, but the report of an aspect that has obtruded itself.” Oftewel, het nieuws dat wij te zien of te horen krijgen is niet een reflectie van wat er in de wereld gebeurt, het is een selectie en interpretatie van deze wereld. Ook Leon Sigal, omschrijft nieuws op deze manier; “Nieuws is niet wàt er gebeurt, maar wat iemand zegt dat er gebeurt of zal gebeuren.” (Sigal in: Van Ginneken, 2002, p. 89)

Wat uit de verschillende definities duidelijk wordt is dat nieuws niet de hele werkelijkheid is. Het is een selectie uit de werkelijkheid. Nieuws is dus ook selecteren. Los van het feit dat het onmogelijk is alles te weten wat zich in de wereld afspeelt, is het net zo onmogelijk om alles naar buiten te brengen wat een nieuwsredactie te weten komt. Selecteren is daarom noodzakelijk. Om nieuws beter te kunnen begrijpen en te kunnen onderzoeken moeten we eerst meer inzicht krijgen in dit proces van nieuwsselectie.

1.2 De nieuwsselectie

Dat er in het televisiejournaal een bepaald dominant wereldbeeld te herkennen is, is uiteraard niet slechts te herleiden tot de redactie van een journaal. Ook zij krijgen de informatie van iemand. De ‘feiten’ in het nieuws die de kijker elke avond te zien krijgt hebben een heel proces doorgemaakt. Waarbij elk stapje in dit proces bepalend is voor het uiteindelijke beeld in het journaal. Elke stap betekent een verdere vertekening van de oorspronkelijke werkelijkheid.

In het nieuwsproductieproces doorloopt het nieuws een drietal ‘fasen’:

- nieuws wordt opgespoord, verzameld en gedistribueerd;
- er vindt een redactionele bewerking van het nieuws plaats;
- het nieuws wordt gepubliceerd en ontvangen door het publiek.

Hierbij passeert het nieuws een aantal filters: (Overlappingen blijven uiteraard mogelijk)
Gebeurtenis: de bron → de correspondentie (verslaggevers, journalisten) → de nieuwsagentschappen (binnen- en buitenlandse)→ de redacties → het publiek
(Servaes, 1992, p. 13)

Met dit schema van het nieuwsgaringproces wil ik aangeven dat er op veel verschillende niveaus filtering plaatsvindt. Deze zorgen ieder voor zich voor een kleine vertekening van de oorspronkelijke werkelijkheid. Ze zorgen echter allemaal samen voor de vertekende representatie van de oorspronkelijke werkelijkheid. Dergelijke vertekeningen werken door in het binnenlandse nieuws, maar meer nog in het buitenlandse nieuws, vooral in het geval van internationale conflicten. De bronnen aan de ene zijde van het conflict krijgen

vaak een grotere kans om met hun kant van de zaak te komen dan de andere zijde, zij komen met horten en stoten en onsamenhangend aan het woord. Daarnaast is de selectieprocedure in het geval van buitenlands nieuws langer, waardoor er dus nog meer vertekening plaats kan vinden. (Van Ginneken, 2002, p. 78, 81, 84, 91) In dit onderzoek hebben we te maken met jaaroverzichten van het nieuws, wat nog een extra stap in het selectieproces door de redactie betekent.

De redactie bepaalt dus uiteindelijk welke nieuwsfeiten bekend worden en welke niet. Maar op basis waarvan wordt bepaald welk nieuwsfeit het wel haalt en welke niet? De Noorse onderzoekers Galtung en Ruge vroegen zich in een onderzoek uit 1965 af of er enige ordening is aan te brengen in het selectieproces van nieuws. Ze onderscheiden in hun onderzoek naar de nieuwsselectie van buitenlandredacteuren twaalf kenmerken die van belang zijn bij het selectieproces. De eerste acht kenmerken hebben een universeel karakter, de laatste vier zijn cultuurgebonden en vooral van toepassing op de westerse berichtgeving;

- Frequentie: er is een samenhang tussen de tijd die een gebeurtenis nodig heeft om zich te voltrekken en de verschijningsfrequentie van het betreffende medium. Hieruit volgt dat berichten over langdurige processen minder kans maken om gesignaleerd te worden dan incidenten.
- Drempelwaarde: hoe omvangrijker en sensationeler de gebeurtenis, des te groter de kans op selectie en publicatie.
- Ondubbelzinnigheid: het nieuwsfeit moet duidelijk, helder en slechts voor één uitleg vatbaar zijn. Gebeurtenissen die duidelijk te interpreteren zijn worden verkozen boven gebeurtenissen die meer implicatie hebben.
- Betekenis: hoe meer voorkennis en culturele verwantschap er met het onderwerp is (mate van etnocentrisme), hoe eerder iets nieuws wordt. Onderwerpen die verder van het betreffende publiek afstaan worden wèl geselecteerd als ze relevant zijn vanwege een conflictrelatie met ‘ons’ culturele referentiekader.
- Harmonie: de gebeurtenis wordt sneller als nieuws opgepikt naarmate ze meer overeenstemt met een verwachtingspatroon. Dat bestaat uit twee aspecten: de verwachting dat iets zal plaatsvinden en de hoop dat het gebeurt.
- Uitzonderlijkheid: wat eenmaal gekozen is in overeenstemming met bovengenoemde kenmerken 4 en 5, moet wel onverwacht en zeldzaam zijn.
- Continuïteit: als gebeurtenissen eenmaal in het nieuws zijn gekomen zullen ze dat gedurende enige tijd blijven.

- Compositie: media presenteren het nieuws in een bepaalde samenstelling, bijvoorbeeld een vaste verhouding binnen- en buitenlands nieuws, een afwisseling tussen ‘zware’ en ‘lichte’ onderwerpen. Bij een eenzijdig nieuwsaanbod komen daardoor zaken in het nieuws die het anders nooit gehaald zouden hebben.
- Elitelanden: gebeurtenissen in zogenoemde elitelanden zijn sneller nieuws. Dit komt omdat de gevolgen van deze gebeurtenissen belangrijk kunnen zijn voor grote groepen mensen.
- Elitepersonen: activiteiten van elitepersonen kunnen gevolgen hebben voor grote groepen mensen en vormen daardoor eerder nieuws dan gebeurtenissen over gewone mensen.
- Personificatie: nieuws dat terug te voeren is tot personen heeft meer kans vermeld te worden dan gebeurtenissen over instanties, zaken of processen.
- Negativiteit: gebeurtenissen met negatieve aspecten komen eerder in het nieuws dan gebeurtenissen met positieve aspecten.

De nieuwswaarde van een gebeurtenis zal dus toenemen en de kans op selectie en uitzending is dus groter naarmate die gebeurtenis aan meer van de bovengenoemde kenmerken voldoet. (Galtung en Ruge in: Servaes, 1992, p. 34, 35)

Bij een onderzoek naar nieuws over de Verenigde Staten is er naast de nieuwswaarde van een gebeurtenis nog een ander punt waarbij we moeten stil staan, namelijk de nieuwswaarde van een land, in dit geval de Verenigde Staten. In een onderzoek naar buitenlands nieuws in het *NOS Journaal* en het *RTL Nieuws* onderscheidt J. Verdegaal naast nieuwsfactoren verschillende systeemfactoren. (Verdegaal, 2004, p.19-22)
Systeemfactoren verschillen niet per gebeurtenis, maar per land en hebben invloed op de hoeveelheid nieuws die uit een bepaald land afkomstig is. Systeemfactoren zijn de criteria waarmee het verschil in ‘nieuwswaarde van een land’ kan worden verklaard. Voorbeelden van systeemfactoren zijn:

- economische en politieke macht
- handelsrelaties
- aanwezigheid eigen correspondenten
- continent
- taal

Deze systeemfactoren spelen een rol bij de selectie van nieuws over de Verenigde Staten. Gezamenlijk bepalen de systeemfactoren (nieuwswaarde van een land) en de nieuwsfactoren

(nieuwswaarde van een gebeurtenis) de nieuwswaarde van een gebeurtenis in het buitenland, in dit geval de Verenigde Staten.

Daarnaast speelt het medium waarvoor het nieuwsfeit bedoeld is een rol in het selectieproces. Voor het televisie journaal gelden andere criteria dan voor bijvoorbeeld een krant. Een groot verschil tussen beide is al dat er in een krant meer medegedeeld kan worden dan in een journaal op televisie. Twintig minuten televisie nieuws komt overeen met vier kolommen in de krant. (Servaes, 1992, p. 112) De redactie van een televisie journaal moet hier dus rekening mee houden. Een belangrijk criterium bij de selectie van televisienieuws is bijvoorbeeld het visuele aspect. Ten behoeve van de afwisseling is een sterk visueel nieuwsonderwerp in sommige gevallen te verkiezen boven een 'talking-head-item'. Televisie is nu eenmaal uitgevonden om te laten zien wat er gebeurt in de wereld. Sommige soorten, klein en groot, nieuws zijn pas echt nieuws als er camera's bij waren. (Groenhuijsen, e.a.,1995, p. 40)

1.3 Televisienieuws

Van alle media wordt aan de televisie vaak de grootste invloed toegeschreven. Het bereik van een nieuwsprogramma op televisie is veel groter dan het bereik van een krantenartikel, radioprogramma of website. Honderdduizenden, soms miljoenen, mensen kijken op hetzelfde moment naar hetzelfde programma. Deze bijzondere status van het televisienieuws wordt benadrukt door het feit dat het publiek het televisienieuws niet alleen de belangrijkste nieuwsbron vinden maar ook de meest betrouwbare.

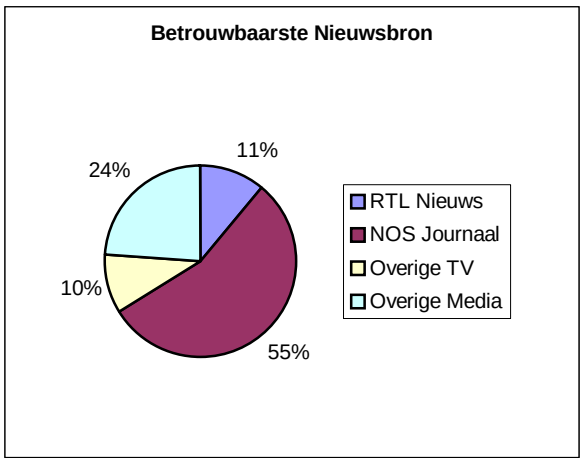

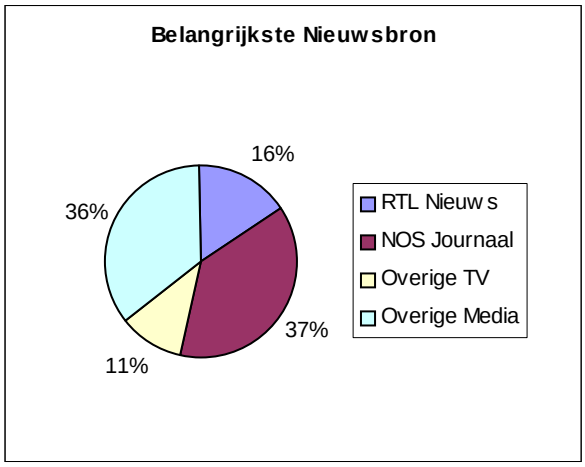

(Peeters, 2001, p.15)

Televisie wordt anno 2000 door 76% van de mensen als de betrouwbaarste nieuwsbron gezien. Daarbij moet in dit onderzoek het onderscheid worden gemaakt tussen het *NOS Journaal*, dat door 55% als betrouwbaarste nieuwsbron wordt gezien, en het *RTL Nieuws*, dat door 11% van de mensen als meest betrouwbaar wordt gezien. Televisie wordt door 62% van de mensen als belangrijkste nieuwsbron gedefinieerd. Daarvan ziet 37% van de mensen het *NOS Journaal* als belangrijkste nieuwsbron en 16% het *RTL Nieuws*.

Een deel van het vertrouwen in televisienieuws wordt onbewust gewekt door het dagelijkse ritueel van de nieuwsrubrieken die met een eigen vorm, toonzetting en inhoud bijna een instituut vormen. Ook het idee van 'het met eigen ogen gezien hebben' leeft bij de kijker.

1.4 Beeldvorming

'Zien' is echter niet altijd waarheid. Ook voor televisienieuws geldt dat volledige objectiviteit onmogelijk is, alleen een bepaalde mate van intersubjectieve overeenstemming is mogelijk. Dit wil zeggen dat er tussen de subjecten verschillende mate van overeenstemming is over de kenmerken van het object. Deze overeenstemming is echter altijd socio-historisch gesitueerd. (Van Ginneken, p.18 en 47) In het geval van de journalistiek zal dit betekenen dat er een bepaalde mate van overeenstemming is over wat nieuws is en wat niet. Deze is te herleiden tot de nieuwsselectiecriteria die een redactie hanteert. Het wordt vaak als verrassend ervaren dat het openingsitem bij de verschillende televisiejournaals hetzelfde is. Dit is echter geen bewijs dat de nieuwscriteria objectief zijn. Het kan net zo goed betekenen dat de criteria wel subjectief zijn maar vrijwel unaniem gedeeld worden binnen een bepaalde beroepscultuur. Wanneer er goed beeldmateriaal is over een minder belangrijke gebeurtenis, zal dit toch door iedereen 'spontaan' gekozen worden en prominent gebruikt worden. (Van Ginneken, 2002, p. 182)

Journalisten maken zichzelf en anderen voortdurend wijs dat ze 'vrij' zijn om te denken en te voelen, te zeggen en te schrijven, wat ze willen. Volgen Jaap van Ginneken is dit een ernstig misverstand; Individuele mensen kunnen namelijk, volgens hem, helemaal niet 'onafhankelijk' denken. Ze kunnen uitsluitend 'verder' denken dan wat menselijke collectiviteiten vóór hen al hebben vóórgedacht. Het is onmogelijk over andere culturen te rapporteren alsof er bijvoorbeeld nooit een Europees kolonialisme heeft bestaan: een groot deel van onze termen en categorieën is daarvan immers nog steeds de neerslag. De journalisten zelf zijn bovendien net zozeer een product van hun eigen achtergrond als alle anderen. Dit is niet perse allesbepalend maar het brengt meestal wel een tendens tot bepaalde visies op de wereld met zich mee. (Van Ginneken, 2002, p. 12)

Bij de definities van nieuws hebben we al gezien dat nieuws niet de werkelijkheid is maar een weergave daarvan. Ook in het nieuws op televisie is er daarom dus sprake van beeldvorming. Mensen vormen zich ‘beelden’ over bepaalde zaken zonder zich af te vragen of dit beeld wel beantwoordt aan de werkelijkheid. Vaak is de beeldvorming dus op weinig meer gebaseerd dan op vooroordelen en emoties. Toch zit de onderhuidse invloed van beeldvorming erg diep.

Beeldvorming kan omschreven worden als een cultureel proces waarbij individuen of sociale groeperingen op basis van contacten en relaties met ‘omgevingsobjecten’ de ‘werkelijkheid’, waarbinnen deze objecten zich bevinden, interpreteren, en dit beeld vervolgens aan de werkelijkheid toetsen. Beeldvorming gebeurt dus niet alleen op basis van de zichtbare en natuurlijke omgeving van de mens, maar vooral op basis van zijn normatieve context. Er is dus sprake van een constructie van een subjectieve werkelijkheid. Bij het interpreteren van hun sociale bestaan maken mensen (voornamelijk onbewust) voortdurend bepaalde keuzes, die gestuurd worden door de binnen hun cultuur geldende waarden en opties. De sociale werkelijkheid kan dan gezien worden als een vanuit bepaalde waarden geconstitueerde en gecultiveerde realiteit waarin het waardensysteem en het sociale systeem volkomen met elkaar vervlochten en van elkaars werking doordrongen zijn. (Servaes, 1992, p. 117, 49)

1.5 Agendasetting

Het nieuws kan niet bepalen wát we denken, maar het nieuws heeft wel invloed op wáárover we denken. Dit heeft te maken met de agenda-functie van de media. We spreken hier van agendasetting. Het nieuws vestigt de aandacht van het publiek op bepaalde onderwerpen. De media bepalen waarover men denkt; zij selecteren de onderwerpen. Dit is de oorspronkelijke agendasetting gedachte. Onderdelen van agendasetting zijn priming en framing. Priming is het proces waarbij de media de nadruk op bepaalde aspecten van een onderwerp leggen en zodoende de beoordelingsmaatstaven van het publiek beïnvloeden. Of in de betreffende mediaboodschap daarbij goed- of afkeuring wordt uitgesproken, is bij priming niet van belang. De inhoud van de mediaboodschap heeft dus alleen invloed op de beoordelingsmaatstaven van het publiek, door de nadruk op bepaalde aspecten van een onderwerp. Door de uitbreiding van agendasetting met het priming-concept wordt de invloed van de media weer iets groter geschat. Eerst was er slechts sprake van invloed van de media op de onderwerpen waarover mensen denken, spreken of hun mening vormen, met priming is er ook sprake van invloed van de media op de wijze waarop men denkt. Hetzelfde geldt voor

framing. De manier waarop een onderwerp wordt gebracht, waarop het onderwerp wordt ingekleed, is een keuze die door de journalistiek wordt gemaakt. Die inkadering kan bepalen vanuit welk perspectief het publiek het betreffende onderwerp gaat bekijken, hoe het publiek dat onderwerp definieert. Dat is framing. (De Boer, 1999, p.157 ev.) Een mediaframe is een interpretatieschema waarin een onderwerp wordt gepresenteerd en geïnterpreteerd in de mediaberichtgeving. Met behulp van deze frames wordt de werkelijkheid gereduceerd tot nieuwswaardige verhalen. Belangrijke frames zijn: het conflict tussen personen ('conflict in leadership'), de race naar de macht ('horserace') en de politiek als strategisch en cynisch spel om de macht ('strategic game') (Medialogica, 2003, p. 34)

1.6 Etnocentrisme

William Sumner was degene die, in *Folkways*, het begrip etnocentrisme introduceerde als "de technische naam voor de manier van kijken waarbij de eigen groep het centrum van alles is en alle anderen onder verwijzing daarnaar geschaald en beoordeeld worden. Gebruiken lopen daar parallel mee, en regelen zowel de relatie naar binnen als naar buiten." (Van Ginneken, 2002, p. 218)

Het probleem met etnocentrisme in interculturele communicatie is niet zozeer wát de 'correcte' visie op de werkelijkheid is, maar de erkenning dát er verschillende visies op de werkelijkheid kunnen zijn die allemaal legitiem zijn vanuit hun eigen perspectief. Dit is gemakkelijker gezegd dan vast te stellen. De alledaagse praktijk is lastiger, de nieuwsgaring en nieuwsverspreiding vormt hierop geen uitzondering. Bepaalde feiten worden in de internationale verslaggeving voortdurend en nadrukkelijk vastgesteld en doorgegeven, andere slechts zelden. Net als bepaalde verbanden tussen deze feiten. Het is een doorlopend proces van wat van Ginneken in zijn boek, *De schepping van de wereld in het nieuws*, 'selectieve articulatie' noemt. De media geven hierbij letterlijk zin aan de ongeordende chaos om ons heen. Bepaalde feiten en verbanden in het nieuws worden als het ware gemarkeerd en uitvergoot terwijl andere wegvallen of naar de achtergrond verdwijnen. Er wordt door journalisten een bepaalde logica in de chaos aangebracht die wij vanaf dat moment als vanzelfsprekend waarnemen. Andere feiten of waarheden, die misschien ook logisch zijn, worden hierbij over het hoofd gezien. (Van Ginneken, 2002, p. 14, 130)

Een vorm van etnocentrisme is eurocentrisme; De media in het algemeen en de televisie in het bijzonder hebben veel invloed als het gaat om het overbrengen van de dominante westerse ideologie. Op hun beurt zijn de media ook weer onderhevig aan de bestaande machtsstructuren van die ideologie. Maar West-Europa en Amerika worden bij

theorieën over eurocentrisme vaak als één gezien: 'het Westen' (tegenover 'het Oosten'). Het is daarom beter om de term 'occicentrisme' te introduceren: dat wil zeggen de tendens van de media om westerse waarden impliciet als maatstaf voor alles onder de zon te hanteren. (Van Ginneken, 2002, p. 220)

In dit onderzoek staat echter niet zozeer het westen ten opzichte van het oosten centraal maar wordt het Nederlandse beeld over de Verenigde Staten onderzocht. Het gaat dus om beeldvorming *binnen* de eigen westerse ideologie. Oftewel het westen ten opzichte van een ander deel van het westen. Ook hier is er sprake van een vooringenomen beeld. Amerika heeft de rol van Europa als centrum in de Tweede Wereldoorlog overgenomen. Door deze verschuiving zijn er nieuwe beelden bijgekomen of worden oude beelden opnieuw gevoed. Amerika is sinds 1945 de supermacht en staat centraal in de wereld, of zo wordt het in ieder geval vaak gezien. Dit heeft invloed op mijn onderzoek omdat hier de huidige beelden van de Verenigde Staten in het nieuws onderzocht worden.

1.7 Stereotypering

Ook bij beeldvorming binnen de "twee westen" onderling is er sprake van een stereotype beeld. In Nederland bestaan stereotype beelden over de Verenigde Staten en over Amerikanen. Stereotypering is volgens Richard Dyer een manier om mensen te reduceren tot een simpele set overdreven, vaak negatieve karaktereigenschappen. Met andere woorden: De (onbekende) anderen worden in verschillende hokjes geplaatst en als het kan, want dat is makkelijker, bijna altijd met een negatieve connotatie. (Dyer, 1993, p. 11) Volgens Lippmann gebruiken we stereotypering om een drietal redenen. Ten eerste wordt stereotypering gebruikt als een ordeningsproces. Door stereotypering kan er orde geschapen worden in de vele en complexe beelden die we ontvangen uit andere onbekende delen van de wereld. Ook wordt stereotypering gebruikt als een soort 'short cut'. Door stereotypering weet men meteen over wie of wat men het heeft. Deze 'short cut' speelt bij het nieuws op televisie natuurlijk een nog grotere rol, aangezien het nieuws in het televisiejournaal extreem beknopt is. Een half uur journaal bevat slechts 22.5 minuut redactioneel materiaal, waarvan weer 15 inhoudelijk zijn. (de rest zijn aankondigingen, 'bruggen', afkondigingen, enz.) De tekstuele inhoud van deze 15 minuten past alles bij elkaar nog niet op een halve pagina van een kwaliteitskrant. Het journaal heeft in vergelijking met de kwaliteitskrant dus tijd tekort. Items moeten maximaal gecomprimeerd worden en in een minimum van tijd worden afgehandeld. Dat betekent ook dat zij zich meestal moeten beperken tot enkele schijnbaar feitelijke aspecten, die weinig nieuwe inzichten teweegbrengen. Daarbij moet men grove simplificaties hanteren die inspelen

op vooraf bestaande stereotypen. Het is ook principieel onmogelijk om in dat korte tijdbestek een visie plausibel te maken die radicaal afwijkt. Er kan in feite weinig anders gebeuren dan een recycling van dominante opvattingen. (Van Ginneken, 2002, p. 179) Als laatste wordt stereotypering ook gebruikt om onze eigen normen en waarden in uit te drukken. Deze normen en waarden staan tegenover de waarden van andere landen en andere culturen. (Dyer, 1993, p.12-16)

In onze omgang met anderen zijn we allemaal geneigd om in een fractie van een seconde drie oordelen in eens te vellen. Het eerste oordeel is de constatering van een verschil, bijvoorbeeld in gedrag. Het tweede oordeel is (een poging tot) interpretatie daarvan, een raden naar de oorzaken daarvan. Het derde is een waardeoordeel, in termen van goed of slecht. Het probleem in de omgang met andere culturen is dat deze drie oordelen vaak imploderen tot één sneloordeel. Vanuit het simpelweg vaststellen van een verschil, belanden we al snel bij een waardeoordeel daarover. We meten het gedrag van de ander af aan ons eigen gedrag en vellen een oordeel of dit gedrag beter of slechter is. Wanneer het gedrag van de ander als beter gezien wordt zal dit ons zelfbeeld aantasten dus zullen we dit niet zo snel besluiten. Daarom is een stereotype beeld van de ander ook vaak negatief. Tot zover de term stereotypering. We gaan nu kijken naar de verschillende stereotype beelden die er bestaan over Amerikanen. Dit is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 2

Amerika: Droom of nachtmerrie?

2.1 Inleiding

Iedereen in Nederland heeft wel een bepaald beeld van de Verenigde Staten, van de politiek, de president, het Amerikaanse volk of de economische markt. Iedereen heeft daardoor ook wel een mening over Amerika, soms positief, soms negatief. Deze menig is gebaseerd op het beeld dat ze hebben van het land. Je hoeft een land niet met eigen ogen gezien te hebben om je er een beeld over te kunnen vormen. Veel Nederlanders zijn nooit in de Verenigde Staten geweest, maar hebben toch een duidelijk beeld van het land. Je kunt je afvragen hoe realistisch dit beeld is en waarop het is gebaseerd.

De media spelen een grote rol bij de beeldvorming over een land. In een vakantiefolder over de VS krijgen we een ander beeld dan wanneer we bijvoorbeeld naar de, nu zo populaire, documentaires van Michael Moore kijken (*Bowling for Columbine* en *Farenheit 9/11*). Beide beelden geven slechts één visie weer van het land. Amerika is niet slechts de Grand Canyon en het vrijheidsbeeld uit de vakantiefolder. Noch is het alleen de verpauperde samenleving of het frauduleuze politieke systeem dat we in Moore's documentaires terug zien. Maar al deze beelden bepalen wél voor een deel ons algehele beeld van de Verenigde Staten. Het zijn echter telkens flarden van de werkelijkheid, het is niet het werkelijke Amerika. Deze beelden zijn representaties van stukjes werkelijkheid.

Bij bovenstaande voorbeelden is het voor het publiek meestal duidelijk dat het om een subjectieve weergave van de werkelijkheid gaat. Bij het nieuws is er minder vaak sprake van deze aanname van subjectiviteit. Dat ook televisienieuws een subjectief beeld van de werkelijkheid kan geven wordt duidelijk wanneer we kijken naar twee verschillende nieuwszenders. De Arabische zender Al Jazeera geeft bijvoorbeeld een ander beeld van de Verenigde Staten dan dat de Amerikaanse zender CNN dat doet.

We baseren ons beeld van een land dus op verschillende indrukken van buitenaf. De vakantiefolder, documentaires en het nieuws zijn daar voorbeelden van. Vaak zien we een land ook in stereotypen. De meeste stereotype beelden van de Amerikaanse maatschappij bestaan al heel lang maar worden nu nog gebruikt. Welke stereotype beelden er over de Verenigde Staten bestaan en waar ze vandaan komen is het onderwerp van dit hoofdstuk.

2.2 Amerikanisering en The American Dream

Een van de belangrijkste imago's is wel The American Dream. Dit imago is niet beperkt gebleven tot de Amerikaanse landsgrenzen. In heel de wereld wordt Amerika gezien als het land van de belofte, met vrijheid en overvloed als centrale kenmerken. Nog steeds zijn het deze twee aspecten die de centrale aantrekkingskracht van Amerika als symbool bepalen. Het woord Amerikanisering wordt vaak gebruikt om negatieve kritiek op Amerika te beschrijven. Het kan echter ook uitgelegd worden als de invloed van Amerika, in die zin dat de Amerikaanse droom is toegevoegd aan ons symbolische repertoire. We ondergaan namelijk niet slechts de verleiding van The American Dream bij de consumptie van Amerikaanse producten. We maken zelf bijvoorbeeld ook gebruik van de Amerikaanse droom bij het adverteren van onze eigen consumptiegoederen. We gebruiken 'Amerika' als symbolische code. Deze code is inmiddels internationaal geworden. (Kroes, 1992, p.150-152)

De Amerikaanse cultuur is penetrant aanwezig en haar aanvaarding kent vele varianten. De attractie van Amerika als Nieuwe (droom)Wereld is al eeuwen oud. Amerika wordt gekopieerd, bewonderd en bekritiseerd. Amerika heeft zich verdubbeld in iconen en clichés van zichzelf en hierin hebben ook de media een rol gespeeld. Het woord 'mediation' is onvermijdelijk als we het over Amerikanisering hebben. In dit proces spelen wij ook zelf een belangrijke rol, we zijn namelijk nooit de passieve ontvangers van de Amerikaanse cultuur. Wij maken plaats voor 'Amerika' in een context van zin en samenhang die van ons is. Er is altijd sprake van filtering, van selectieve toe-eigening, van vertaling en inpassing in onze eigen culturele context. Bij onze receptie van de Amerikaanse cultuur treden processen op van hybridisering en creolisering, waaraan Amerika eerder de culturen uit Europa heeft onderworpen. In het begin wordt Amerika nog aan de periferie gezien, in een wereld waar Europa centraal staat. Dit is tegenwoordig natuurlijk moeilijk vol te houden, in een eeuw waarin Amerika is uitgegroeid tot machtig centrum, politiek, economisch en cultureel. De rollen zijn nu omgedraaid en Europa krijgt te maken met de invloed van Amerika. Amerikanisering kan op verschillende manieren uitgelegd worden. Maar het komt er op neer dat wij ons codes hebben eigen gemaakt die ons in staat stellen producten van de Amerikaanse cultuur te begrijpen, te appreciëren, te consumeren, alsof we Amerikanen zijn. Wanneer we spreken over Amerikanisering moeten we ons wel afvragen of er sprake is van Amerikanisering in Europa of van een faseverschil in ontwikkeling waarbij er sprake is van een autonome ontwikkelingen die zich op beide continenten voordoet maar waarbij Europa achterligt op Amerika. Dit heeft te maken met het idee dat in Amerika Europa's toekomst te vinden is. (Kroes, 1992, p.45, 205, 211)

2.3 Drie stereotype beelden

In *De leegte van Amerika* beschrijft Rob Kroes de denkbeelden die in Europa bestaan ten aanzien van de Amerikaanse cultuur. Volgens Kroes heeft de Amerikaanse cultuur in Europa altijd een tweeledig onthaal gevonden, van afwijzing en aanvaarding. Amerika wordt vergeleken met een *tabula rasa*, een nieuw begin. Op die manier is Amerika leeg. Deze leegte kan op twee manieren worden ingevuld. Enerzijds door de leegte van Amerika te zien als een nieuw begin. Amerika als de hoopvolle mogendheid van vernieuwing of verjonging tegenover een Europese cultuur die oud, vermoeid en decadent is. Anderzijds kan de leegte van Amerika negatief gezien worden als verlies, gemis en als teloorgang van een rijke Europese beschaving.

Kroes onderscheidt drie metaforen die Europeanen, in hun kritiek op Amerika, hebben verbonden aan dat centrale (stereotype)beeld van Amerika als leegte. In deze metaforen is er telkens sprake van een tegenstelling tussen Amerika en Europa. Het gaat hier om het veronderstelde gebrek aan diepgang, historisch besef en het gebrek aan ‘organische cohesie’; het onvermogen of de onwil van Amerikanen om dingen en processen in hun geheel te beschouwen. Bij deze metaforische verbeelding van Amerika gaat het niet slechts om kritiek die voortkomt uit cultureel onbehagen. Het is een oude gewoonte van de Europeanen om in Amerika hun eigen toekomst te willen zien. Er is dus ook vaak sprake van verontrusting over het lot dat Europa te wachten staat.

Het eerste stereotype is die van oppervlakkigheid, dit is terug te voeren op de hoog-laag dimensie. Amerikanen zijn oppervlakkig en hebben slechts oog voor het hier en nu. De metafoor jeugd kan staan voor onbedorven optimisme en leergierigheid, maar ook voor onbehouwen gedrag en oppervlakkigheid. Het tweede stereotype kent een tijdsdimensie. Amerika is jong, nieuw en vitaal, dat zijn de meer positieve varianten. Het jong-zijn kan ook uitgelegd worden als het gebrek aan historisch bewustzijn, waarbij gevoel voor traditie is ingeruild voor effectbejag. Het derde stereotype kent een kwalitatieve dimensie. Europa staat voor kwaliteit terwijl Amerika kwantiteit hoog in het vaandel draagt. Dit heeft te maken met een tegengestelde geesteshouding. Amerikanen hebben geen gevoel voor samenhang en authenticiteit, men is tevreden met namaak, als het maar veel en duur is. Het ontbreekt de Amerikaanse cultuur aan organische samenhang omdat het luistert naar een aantal transformatieregels die ontbinding in elementen teweegbrengt. Europa bestaat in Amerika nooit anders dan ontbonden in factoren. (Kroes, 1992, p.26-27)

2.4 Anti-Amerikanisme

Er is geen sprake van een eenvormig Amerika-beeld. Amerika wordt tegelijkertijd omarmd en afgewezen. Deze ambigue houding zien we ook terug in de literatuur over anti-Amerikanisme. Voor Nederland waren Huizinga en Ter Braak belangrijke figuren die deze dubbele houding representeren. Toch kunnen zij niet echt als anti-Amerikanisten gezien worden. Een deskundige op het gebied van Anti-Amerikanisme is Paul Hollander. Hij komt met de volgende definitie van anti-Amerikanisme:

> " *...a particular mind-set, an attitude of distaste, aversion, or intense hostility the roots of which may be found in matters unrelated to the actual qualities or attributes of American society or the foreign policies of the United States. Anti-Americanism refers to a negative predisposition, a type of bias which is to varying degrees unfounded*"
> (Hollander,1992, p.viii)

Het jaartal 1989 wordt vaak genoemd als breekpunt in het anti-Amerikanisme debat. Het jaar waarin in de Berlijnse muur valt betekende het einde van de Koude Oorlog. Hollander komt tot de conclusie dat de val van het communisme, eind jaren tachtig, weinig impact heeft gehad op de vijandigheid ten opzichte van de Verenigde Staten. Anti-Amerikanisme is namelijk nooit geheel een product geweest van Sovjet of communistische propagenda, deze stimuleerde het maar creëerde het niet. Anti-Amerikanisme en anti-kaptitalisme zullen in geringe mate in intensiteit afnemen, echter een sterke afname van anti-Amerikanistische gevoelens verwacht Hollander niet. Dit geldt met name voor de critici in de Verenigde Staten zelf. Veel Amerikaanse, socialistische, critici zien de verbeteringen in de voormalige Sovjet Unie in contrast staan met het weerbarstige verzet tegen gewenste veranderingen in eigen land. Door de val van het communisme zou vijandigheid ten opzichte van kapitalisme en de Amerikaanse sociale situatie misschien zelfs kunnen toenemen bij gebrek aan een alternatief. Een andere reactie op de val van het communisme, die Hollander noemt, is dat communisme in theorie wel werkt, maar dat het communisme in de Sovjet Unie ten prooi is gevallen aan corrupte politici.(Hollander, 1992, p. 445)

Hollander beschrijft daarnaast verschillende overeenkomsten tussen binnenlandse kritiek en buitenlandse kritiek op de Verenigde Staten ondanks het feit dat ze ontstaan uit verschillende omstandigheden en geografische locaties. Zowel in het buitenland als in de Verenigde Staten zelf zijn intellectuelen de meest toegewijde en actieve critici van de Amerikaanse cultuur. Verrassender is het feit dat niet slechts de thema's maar ook de bronnen

en achterliggende gedachten van deze critici overeenkomstig zijn.

Buitenlands Anti-Amerikanisme is onder te verdelen in drie subcategorieën; nationalisme, anti-kapitalisme en protest tegen moderniteit. (Deze drie lopen vanzelfsprekend ook door elkaar heen.) Het binnenlands Anti-Amerikanisme kent ook anti-kapitalistische thema's. Duidelijk mag zijn dat nationalistische wrok ten opzichte van zichzelf geen rol speelt bij deze stroming, wel kunnen de Amerikaanse critici zich vinden in de buitenlandse kritiek die de Verenigde Staten als imperialistisch bestempelen. Wat betreft het protest tegen moderniteit zijn er wel overeenkomsten te vinden, alleen zijn er verschillen wat betreft de aspecten van moderniteit die vijandigheid oproepen. Amerikanisatie - in de zin van verspreiding van Amerikaanse waarden en manier van leven die de traditionele waarden en manier van leven bedreigen - wekt over heel de wereld gevoelens van anti-Amerikanisme op. Het roept vaak impulsen van anti-moderniteit op. De aversie tegen moderniteit bij Amerikaanse critici is meestal woede over het afnemende gevoel van gemeenschap en het leven in een materialistische individualistische maatschappij. Hollander noemt dit "anti-Americanism as a crisis of meaning'. Het heeft meer te maken met ongenoegen over het leven zelf dan met het verlies van traditionele waarden in de samenleving. Anti-Amerikanisme kan dus voortkomen uit verwarring tussen het persoonlijke en het sociale domein. Dit geldt voornamelijk voor de Amerikaanse en Westerse kritiek en minder voor kritiek afkomstig uit Derde Wereld-landen. De basis voor deze vorm van anti-Amerikanisme is onvrede over de persoonlijke sociale situatie. Deze gevoelens van onvrede zijn niet erg verrassend in het land van The American Dream. Deze wekt verwachtingen bij mensen maar kan dus ook uitlopen op een teleurstelling. Deze verwarring van betekenis tussen het persoonlijke en het sociale domein zal niet zo snel verdwijnen, zodat ook anti-Amerikaanse gevoelens niet zo snel zullen verdwijnen. (Hollander, 1992, p. 445)

De eerder genoemde Kroes ziet Anti-Amerikanisme als een ongunstig en negatief label, net als anti-semitisme. Het is een beschuldiging gericht tot andere mensen en niet tot jezelf. Daarnaast is een belangrijk aspect van anti-Amerikanisme dat het erg afhankelijk is van klasse en politieke overtuiging. Anti-Amerikaanse sentimenten zijn historisch gezien heviger bij de professionele en hogere klasse dan arbeiders van de lagere klasse. (Kroes e.a., 1986, p. 25)

Een veelvoorkomend beeld van Amerika is het idee dat alles er te koop is. Geld staat symbool voor dit stereotype beeld van de materialistische Amerikaan maar ook de auto is hier een voorbeeld van. Dit stereotype beeld kan zowel positief als negatief worden uitgelegd: Amerika staat voor materialisme maar ook voor onbegrensde mogelijkheden. Het proces van

mechanisering wordt ook als typisch Amerikaans gezien: het staat voor uniformiteit en bureaucratie. Mechanisering is niet slechts economisch. Ook de Amerikaanse politiek wordt als gemechaniseerd gezien, waarbij er geen verschil in principes te vinden is tussen de Republikeinen en de Democraten. Ook Amerika als jonge natie is een terugkomend stereotype beeld. Ook dit beeld is tweeledig, jong kan gezien worden als vitaal, optimistisch en fris, maar werd door anti-Amerikanisten vaak betuttelend uitgelegd als “het kind dat volwassene speelde”. Amerika is de nieuwe wereld en Europa is de oude. Door het gebrek aan geschiedenis heeft Amerika ook een gebrek aan cultuur, met Europa als oude en wijze tegenhanger. Daarnaast zien we ook de metafoor van Amerika als land zonder cohesie en zonder diepere waarden en geloof. Ook het stereotype beeld van de oppervlakkige Amerikaan komt vaak terug in het anti-Amerikanisme. (Kroes e.a., 1986, p.9, 13)

Bij Anti-Amerikanisme spelen emoties vaak een grote rol. Gevoelens van angst, jaloezie, teleurstelling, onwetendheid en wantrouwen. Vaak was er bij de kritiek van onder andere de cultuurpessimisten niet slechts sprake van het niet waarderen van de Amerikaanse cultuur, maar ook van angst. Angst voor de toekomst. Een algemeen opvatting is namelijk dat de situatie van Amerika een voorbode was voor Europa. (Van Rossem, 2003, p. 26, 27)

Kroes geeft de volgende definitie van Anti-Amerikanisme; het staat voor een zwak en ambivalent complex van antigevoelens. Het is selectief maar komt nooit tot totale afwijzing van beide Amerikanismen. Oftewel er zijn twee vormen mogelijk. Enerzijds een anti-Amerikanisme dat culturele trends afwijst die als Amerikaans kunnen worden beschouwd. Terwijl de Amerikaanse energie, innovatie, kracht en optimisme bewonderd worden. Anderzijds een anti-Amerikanisme dat het Amerikaanse imperialisme en onderdrukking afwijst maar de Amerikaanse cultuur bewondert en overneemt, van hoge cultuur tot haar meest populaire aspecten. De eerste variant, het cultureel anti-Amerikanisme, is typisch een rechts conservatieve positie. Terwijl het politiek anti-Amerikanisme van na de Tweede Wereldoorlog, typisch links georiënteerd is. De jaren na de oorlog mogen dan wel erg vredelievend zijn geweest wat betreft de Atlantische betrekkingen, in deze periode kwam er vanuit de linkse hoek een anti-Koude Oorlog stroming op. Pas vanaf eind jaren zestig werd het anti-Amerikanisme in Europa heviger mede door de kritiek op de oorlog in Vietnam. Maar ook de moord op president Kennedy wordt als breekpunt gezien voor het anti-Amerikanisme.(Kroes e.a., 1986, p.41, 43)

Tegenwoordig is de Amerikaanse populaire cultuur in Europa veel meer geaccepteerd dan voor eerdere generaties ervoor. Ik wil dit hoofdstuk besluiten met een, naar mijn mening treffende, definitie van anti-Amerikanisme van Fry:

> *"Anti-americanism is the dissapointment resulting from the fact that America is not Europe"* (Fry in: Kroes e.a., 1986, p. 142)

Dat Amerika geen Europa is, moge duidelijk zijn. Maar uit het bovenstaande blijkt ook dat de twee onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Hun relatie door de geschiedenis heen vormt de basis van de stereotype beelden die er, ook in Nederland, bestaan over de Verenigde Staten. Of deze stereotype beelden, of delen er van, ook terug te vinden zijn in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* zullen we zien in het volgende hoofdstuk: de inhoudsanalyse.

Hoofdstuk 3

Kwantitatieve analyse

3.1 De categorieën

Voordat de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* kwalitatief geanalyseerd worden zullen we eerst het onderzoeksmateriaal aan een kwantitatieve analyse onderwerpen. Onderzocht zijn vijftien jaaroverzichten van het *NOS Journaal*, te beginnen in het jaar 1989.

In het kwantitatieve onderzoek zijn de onderwerpen die over de Verenigde Staten gaan ingedeeld in categorieën. Er is onderscheid gemaakt tussen 12 categorieën. De categorieën zijn achteraf ontstaan op basis van de onderwerpen in de jaaroverzichten. Een onderwerp moest minimaal drie keer voorkomen anders verviel de categorie en werd het onderwerp ingedeeld in een andere categorie. De volgende twaalf categorieën zijn geselecteerd:

- **Amerikaanse toestanden**
- **Presidenten**
- **Rampen**
- **Economie**
- **Terreur**
- **Ruimtevaart**
- **VS en het buitenland**
- **Nederland-VS**
- **Verwijzing**
- **Correspondent**
- **Golfoorlog**
- **Irak**

Dit is niet de lijst waar het onderzoek mee begonnen is. Een aantal categorieën hebben de uiteindelijke selectie niet gehaald. Voorbeelden hiervan zijn ‘Entertainment’, ‘Cultuur’, ‘Sport’ en ‘De Palestijnse kwestie’. Sommige onderwerpen binnen deze categorieën kwamen slechts twee keer voor, waardoor de categorie kwam te vervallen. Deze onderwerpen werden vervolgens ingedeeld in een andere categorie. Sommige onderwerpen pasten beter in een andere categorie. Bijvoorbeeld het item over de uitreiking van de Oscarbeeldjes. Dit onderwerp zou in de categorie ‘Entertainment’ passen. Het gaat echter over de Oscar voor een Nederlandse film waardoor het onderwerp beter past in de categorie ‘Nederland-VS’. In het geval van items over de Palestijnse kwestie was de aandacht voor de rol van de Verenigde

Staten hierin te gering om het mee te laten tellen in het onderzoek. De items over de VS in de Palestijnse kwestie zijn ingedeeld in categorieën als ‘VS en het buitenland’ en ‘Presidenten’. De Olympische Spelen in Atlanta zouden onder de categorie ‘Sport’ kunnen vallen. De nadruk lag in dat item op de terroristische aanslagen tijdens de Spelen. Dit item kwam dus uiteindelijk in de categorie ‘Terreur’ terecht.

De indeling van de verschillende onderwerpen in categorieën is uiteraard subjectief. De onderzoeker besluit ten eerste wat de categorieën zijn. Ten tweede bepaalt de onderzoeker welk onderwerp in welke categorie valt. Aan deze subjectiviteit is niets te veranderen maar je moet het wel onderkennen. Het belangrijkste is om consequent te blijven. Soms kan een bepaald onderwerp in meerdere categorieën vallen. Bijvoorbeeld een president op bezoek in het buitenland of, sterker nog, in Nederland. Er moet dan een keuze worden gemaakt tussen twee categorieën, `Nederland-VS` of `Presidenten`. In dit specifieke geval heb ik gekozen voor de categorie `Nederland-VS`. Het gaat immers meer om het bezoek van een Amerikaanse president *aan Nederland* dan om de president zelf . Het is in dit geval een nieuwsitem omdat de president van Amerika *ons* land aan doet, niet omdat de Amerikaanse president *een* land aan doet. In 1989 bezoekt Bush senior ons land. Het was volgens de NOS de eerste keer dat een Amerikaanse president een bezoek bracht aan Nederland. Vandaar de keuze voor de categorie Nederland. Van belang is wel dat wanneer Clinton vervolgens in 1997 ook naar Nederland komt dat dit onderwerp ook weer wordt ingedeeld in de categorie `Nederland-VS`.

De verschillende categorieën zullen nu kort beschreven worden. Eventueel worden enkele voorbeelden genoemd uit de jaaroverzichten.

- **Amerikaanse toestanden**: We spreken wel vaker van `Amerikaanse toestanden` wanneer het om dingen gaat waarvan we zeggen of denken `zoiets kan alleen in Amerika`. Soms is dit waar, en gebeuren deze dingen alleen in Amerika maar ook is het vaak een voorbode van iets dat ook in Nederland of in Europa kan gaan gebeuren. Dit zagen we ook al in het hoofdstuk over beeldvorming over de Verenigde Staten. In Amerika wordt soms de toekomst van Europa gezien. Een goed voorbeeld hiervan zijn de schietpartijen op scholen. Iets waarvan we eerst zeiden: `dat kan alleen in Amerika`. Vervolgens zagen we het ook gebeuren in Duitsland (Erfurt, 26 april, 2002). Daarna in Nederland (Den Haag, 12 januari 2004). Onder de categorie Amerikaanse toestanden valt ook de kwestie Lorena Bobitt die de penis van haar man heeft afgesneden (1994). Of de rechtszaak tegen O.J. Simpson (1995) en de rassenrellen in Los Angeles (1992).

- **Presidenten**: Deze categorie is minder abstract. Het gaat om onderwerpen die over de president van de Verenigde Staten gaan. In het geval van dit onderzoek gaat het om drie presidenten Bush senior, Clinton en Bush junior. Het gaat om onderwerpen als presidentsverkiezingen en staatsbezoeken, maar bijvoorbeeld ook de Lewinsky-affaire (1998).
- **Rampen**: Onderwerpen als natuur- en milieurampen maar ook ongelukken vallen in deze categorie. Voorbeelden zijn de aardbeving in San Fransisco (1989) en het vliegtuigongeluk in de Everglades (1996).
- **Economie**: De Amerikaanse economie met Wallstreet als symbool hiervan was een terugkomend onderwerp in de jaaroverzichten.
- **Terreur:** Dit is niet een categorie die pas vanaf 11 september 2001 vaker voorkomt. Gedurende de vijftien onderzochte jaren kwamen er regelmatig onderwerpen voor die met terreur te maken hadden in het jaaroverzicht. Voorbeelden zijn `de Oklahoma bombing` (1995) en de aanslagen op de Amerikaanse ambassades in Tanzania en Kenia (1998).
- **Ruimtevaart**: De Amerikaanse ruimtevaart komt precies drie keer voor en dat was een voorwaarde voor het bestaansrecht van deze categorie. Onderwerpen in deze categorie zijn het ongeluk met het ruimteveer Columbia (2003), het landen van een NASA-sonde op Mars (1997) en de ruimtereis van een 77-jarige Amerikaan (1998).
- **VS en het buitenland:** Dit is de grootste categorie. Dit heeft niet alleen te maken met het feit dat de Verenigde Staten zich graag en vaak bemoeien met het buitenland. Het is natuurlijk ook de meest brede categorie. Het gaat bijvoorbeeld om interventies van de Amerikaanse strijdmachten in Zuid-Amerika, voormalig Joegoslavië (1994), Somalië (1992) en Afghanistan (2001). Nederland is als aparte categorie opgenomen in het onderzoek omdat het om Nederlandse jaaroverzichten gaat. De nieuwsselectiecriteria liggen lager als het gaat om het eigen land in verband met de Verenigde Staten. Daarnaast is het land Irak ook een eigen categorie. Dit land kwam dermate vaak voor dat het een eigen categorie verdiende. Andere landen kwamen niet vaker dan drie keer voor en vielen daarom in de meer algemene categorie VS en het buitenland te vallen.
- **Nederland-VS:** Zoals hierboven al is aangegeven is het eigen land een aparte categorie. Voorbeelden in deze categorie zijn het bezoek van de Amerikaanse president aan Nederland (1989/ 1997) maar ook het feit dat de Verenigde Staten Ruud

Lubbers niet kozen als secretaris-generaal van de NAVO. Dit betekende, volgens de NOS, een deuk in de vriendschap tussen Nederland en de VS (1995).

- **Verwijzing**: Deze categorie behoeft meer uitleg. Het gaat hier om gevallen waarbij gesproken wordt, vaak in stereotypen, over de Verenigde Staten of over Amerikanen. Het gaat om onderwerpen in de jaaroverzichten waarbij het onderwerp niet over de Verenigde Staten gaat maar dat daar wel aan gerefereerd wordt. Het wordt misschien duidelijker aan de hand van een voorbeeld. Bij een onderwerp over pedofilie in Nederland spreekt iemand over een "Amerikaans aandoende heksenjacht" (1999). Amerika of stereotypen over het land worden als voorbeeld gebruikt om iets duidelijk te maken.
- **Correspondent:** De rol van de Amerikaanse correspondent in de jaaroverzichten is nihil. Vanaf 2001 zien we echter een tendens dat de NOS-correspondent in de Verenigde Staten, Charles Groenhuijsen, wel in de uitzending voorkomt. Dit heeft wellicht ook te maken met de terroristische aanslag op 11 september. Een correspondent leeft in het land en kan daardoor een andere visie geven op het Nederlandse nieuws over de VS. Vanaf 2001 is de correspondent een terugkerend fenomeen in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal*.
- **Golfoorlog I:** De eerste Golfoorlog was in het begin van 1991. De aanloop naar die oorlog toe wordt ook al beschreven in het jaaroverzicht van 1990. In deze jaaroverzichten is de oorlog een dermate groot onderwerp dat het ook als aparte categorie is opgenomen in dit onderzoek. Het mag duidelijk zijn dat hierbij wel met name wordt gekeken naar de rol van de Verenigde Staten in deze oorlog. In de kwalitatieve analyse zal ik dieper ingaan op dit onderwerp.
- **Irak-VS:** De laatste categorie en het enige land dat naast Nederland een eigen categorie is binnen het onderzoek. Het gaat hier *niet* om Irak tijdens Golfoorlog I. Dat is in de categorie hierboven opgenomen. Het gaat met name om de oorlog tegen het terrorisme, de Amerikaanse interventie om het regime van Saddam Hoessein ten val te brengen, oftewel Golfoorlog II (2003). Twee keer eerder zijn er onderwerpen die ook in deze categorie vallen, namelijk de dreiging van Clinton om Irak binnen te vallen als Irak zich niet aan de VN-resolutie zou houden (in 1996 en in 1998). In deze twee gevallen werd de daad echter niet bij het woord gevoegd.

3.1.1 De resultaten

Nu de categorieën zijn uitgelegd kunnen we verder met de onderzoeksresultaten. Te beginnen met een tabel over de verdeling van de categorieën over de jaren.

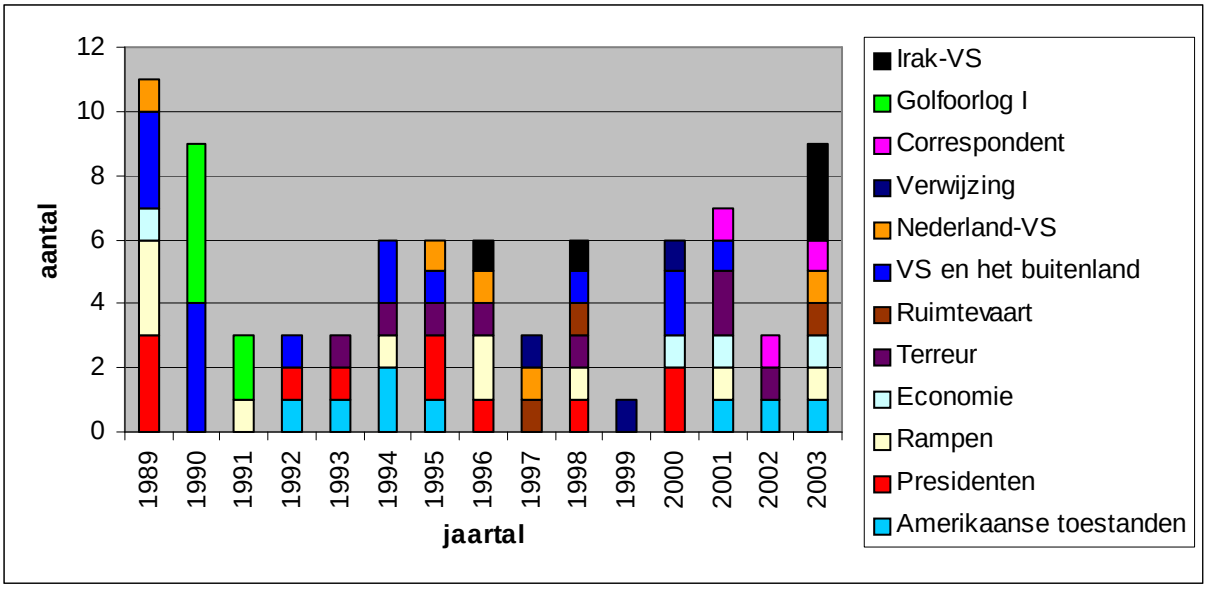

Figuur 1: Aantal items over de VS per categorie per jaar

Het eerste wat opvalt is dat in het jaar 1999 er slechts 1 categorie geteld wordt; de categorie `Verwijzingen`. Op deze ene verwijzing na kwamen de Verenigde Staten *niet* voor in dit jaaroverzicht. Deze uitzending van het jaaroverzicht richt zich totaal op Europa. Dit is te verklaren doordat in 1999 Europese verkiezingen werden gehouden en er oorlog was in Joegoslavië. Het jaaroverzicht is daardoor veel Europeser gericht. Daarnaast ligt de nadruk ook veel meer op het eigen land.

Toch is het jaaroverzicht van 1999 wel erg onevenredig samengesteld. Een concentratie op het eigen continent is niet vreemd maar er lijkt hier sprake van een totale uitsluiting van nieuws over de Verenigde Staten. Terwijl er wel degelijk nieuws was over de VS in 1999. Bill Clinton werd vrijgesproken na de impeachment-zaak. Daarnaast was er een tornado en een ook niet onbelangrijke schietpartij op het Columbine college in Littleton. Zaken die andere jaren wel werden meegenomen in het jaaroverzicht laat de redactie van het NOS jaaroverzicht in 1999 liggen. Hier lijkt sprake van een verhoging van de nieuwsdrempel wat betreft de Verenigde Staten. Er is duidelijk sprake van een extreme oriëntatie op Europa. De enkele verwijzing naar de Verenigde Staten is een negatieve. Het gaat om toenemend geweld in Nederland en dan wordt er gerefereerd aan de VS. De ‘boycot’ van nieuws over de

Verenigde Staten is van korte duur. In 2000 is het aandeel nieuws over de VS weer op een gemiddeld niveau. Het jaartal 1999 is een uitzondering in het onderzoek.
Opvallend is daarnaast dat het grootste aantal onderwerpen over de Verenigde Staten in 1989 is. Dus niet in 2001, wat men misschien zou verwachten door de aanslagen op 11 september van dat jaar in de Verenigde Staten. In 1989 gaan 11 van de in totaal 37 items over de VS. Het jaar 2003 staat op een gedeelde tweede plek met 9 items, dit is voornamelijk te wijten aan de oorlog in Irak. (Drie grote items gaan over deze oorlog.) Maar ook aan het feit dat er in 2003 sowieso meer items in een jaaroverzicht zitten dan normaal, namelijk 63. Deze tweede plek wordt gedeeld met het jaar 1991. Dit komt door de Golfoorlog I waar maar liefst 5 van de 9 items aan besteed zijn. In totaal zitten er 39 items in het jaaroverzicht van 1991. Gemiddeld genomen worden er in 1991 dus meer items aan de VS besteed dan in 2003. Het jaar 2001 komt op de derde plaats met 7 items, waarvan twee langere items over de terroristische aanslagen. In totaal zitten er 36 items in het jaaroverzicht van 2001.

Verder kan geconcludeerd worden dat het aantal items over de Verenigde Staten in het begin van de jaren ’90 gelijk blijft. Van 1992 tot en met 1994 gaan slechts 3 items over de VS. Dit gemiddelde verdubbelt zich in de drie jaren die daarop volgen.

Tot slot is een belangrijke conclusie dat de categorie `Terreur` niet slechts voorkomt vanaf 2001. We zien dat terreur een terugkomende categorie is verspreid over de onderzochte jaren. Terrorisme is niet pas vanaf 11 september 2001 een onderwerp geworden in het nieuws over de Verenigde Staten. Het speelt al langer een rol in het nieuws over Amerika.

De volgende tabel laat zien hoe vaak elke categorie procentueel voorkomt in het totaal van de items over de Verenigde Staten.

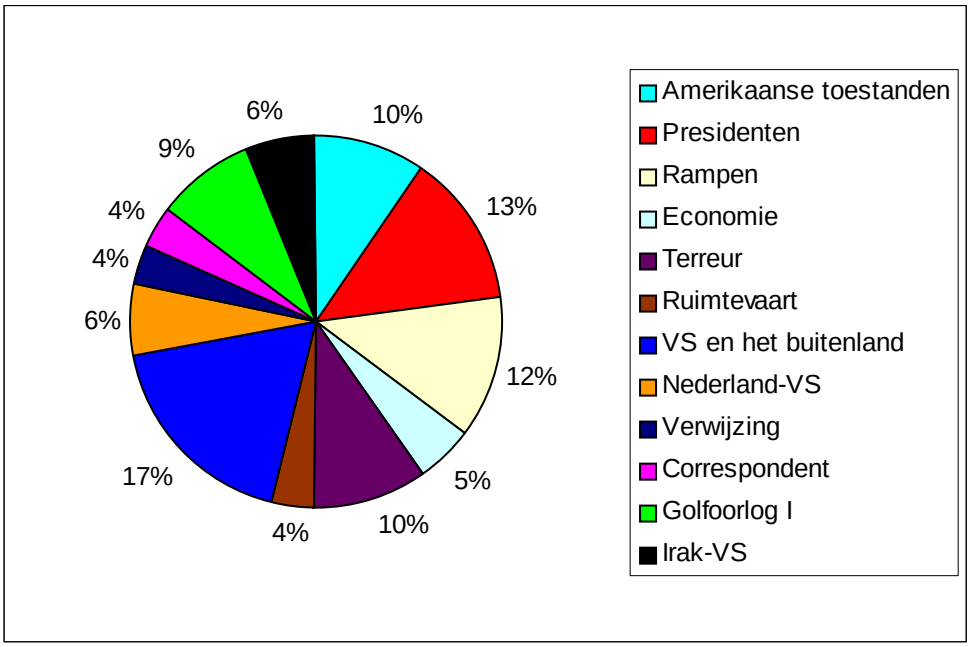

Figuur 2: Verdeling van de categorieën van items over de VS in vijftien jaaroverzichten

De categorie `VS en het buitenland` komt het meeste voor (17%). De Verenigde Staten interveniëren nu eenmaal vaak in het buitenland. Daarnaast is het een van de meest brede categorieën. Desondanks blijft het opvallend dat dit de grootste categorie is in het totaal van items over de VS. Het gaat tenslotte om *Nederlandse* jaaroverzichten. De categorie `Presidenten` komt daarna het meeste voor met 13%. De president is in principe het visitekaartje van een land. Zeker in het nieuws komen we hem dus vaak tegen. In het kwalitatieve onderzoek zal dieper op deze categorie worden ingegaan. Ook een groot aandeel van de items in de jaaroverzichten die over de VS gaan betreft `Rampen` (12%). Deze categorie is ook redelijk breed omdat het over natuur- en milieurampen gaat maar ook over ongelukken. Het is een categorie die vaak terugkomt ook omdat het een goed onderwerp is voor televisienieuws. Rampen en ongelukken zijn voor een nieuwsredactie visueel vaak erg interessant. Zeker met de komst van handycams, waardoor de redactie vaak gebruik kan maken van amateurbeelden. Tenslotte hebben de categorieën `Amerikaanse toestanden` en `Terreur` een redelijk groot aandeel (10%) in het totaal van de items over de VS. Allebei komen ze geleidelijk verdeeld over de 15 jaar voor. `Amerikaanse toestanden` valt onder een van de belangrijkste selectiecriteria van nieuws: de uitzonderlijkheid. Het gaat daarbij om

rare, vreemde en gekke dingen die meestal worden gebracht met als ondertoon: `dat kan alleen in Amerika'. De categorie `Terreur` komt ook verspreid over de 15 onderzoeksjaren voor.

3.2 Itemlengte

De volgende tabel brengt de verhouding tussen de lange en de korte items in kaart.

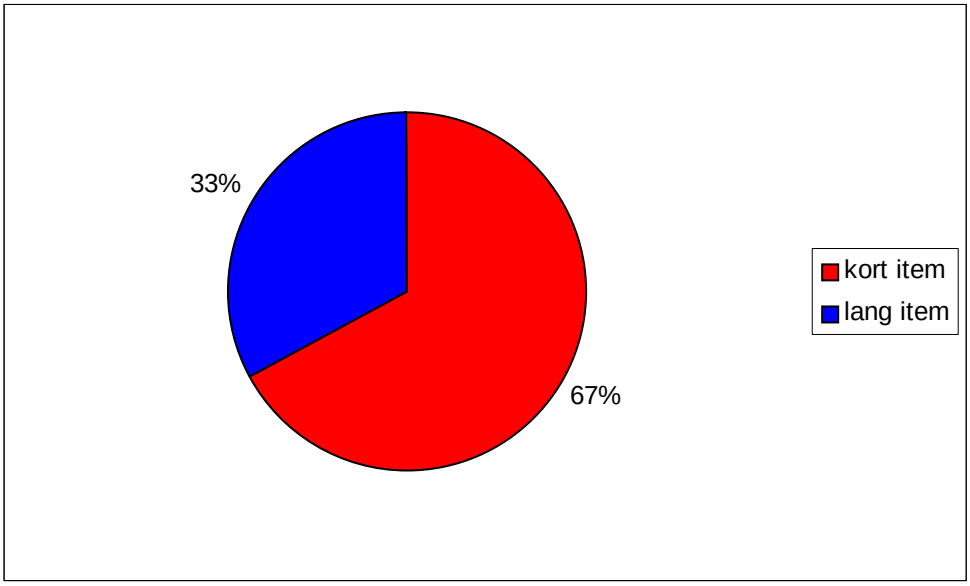

Figuur 3: Verhouding korte en lange items over de VS in vijftien jaaroverzichten[4]

Twee derde van de items over de Verenigde Staten zijn korte items. Er zijn dus dubbel zo veel korte items over de VS dan lange items. Uiteindelijk heeft de lengte van een item invloed op het waardeoordeel dat wordt meegegeven aan dit item. In een lang item is er meer ruimte voor nuances. Het `enerzijds/anderzijds-verhaal`. Bijvoorbeeld het is goed dat de Verenigde Staten ingrijpen, maar de manier waarop is verkeerd. Bij korte items wordt die nuance veel minder aangebracht. Een kort item duurt namelijk niet langer dan 30 seconden. De korte items geven vaak een eenzijdig positief of eenzijdig negatief beeld van de VS. Maar meestal een negatief beeld.

[4] Een kort item duurt korter dan een halve minuut. Een lang item duurt langer dan een halve minuut.

De volgende grafiek laat zien hoe de korte en de lange items verdeeld zijn in de tijd.

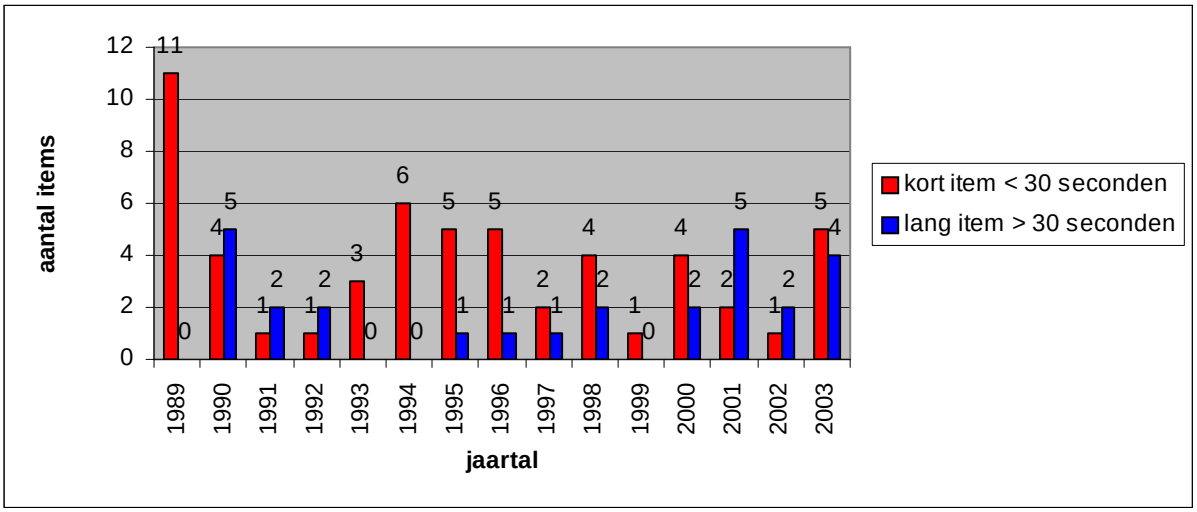

Figuur 4: Aantal korte en lange items over de VS per jaar

Uit deze tabel wordt duidelijk wanneer de grote, belangrijke onderwerpen over de VS die het Nederlandse nieuws haalden plaatsvonden. Begin van de jaren ’90 is dat de Golfoorlog I. In 2001 de terroristische aanslagen op het WTC en in 2003 de oorlog met Irak. In die gevallen zijn er vier of meer lange items aan de Verenigde Staten besteed. Verder valt op dat in 1989 en ook in het midden van de jaren ’90 er aanzienlijk meer korte items waren. Er wordt in die periode slechts één of soms zelfs geen lang item aan de VS besteed.

3.3 Tijd besteed aan de VS per jaar

De volgende tabel brengt duidelijk in beeld hoeveel minuten van het jaaroverzicht, dat in totaal anderhalf uur duurt, over de VS gaan.

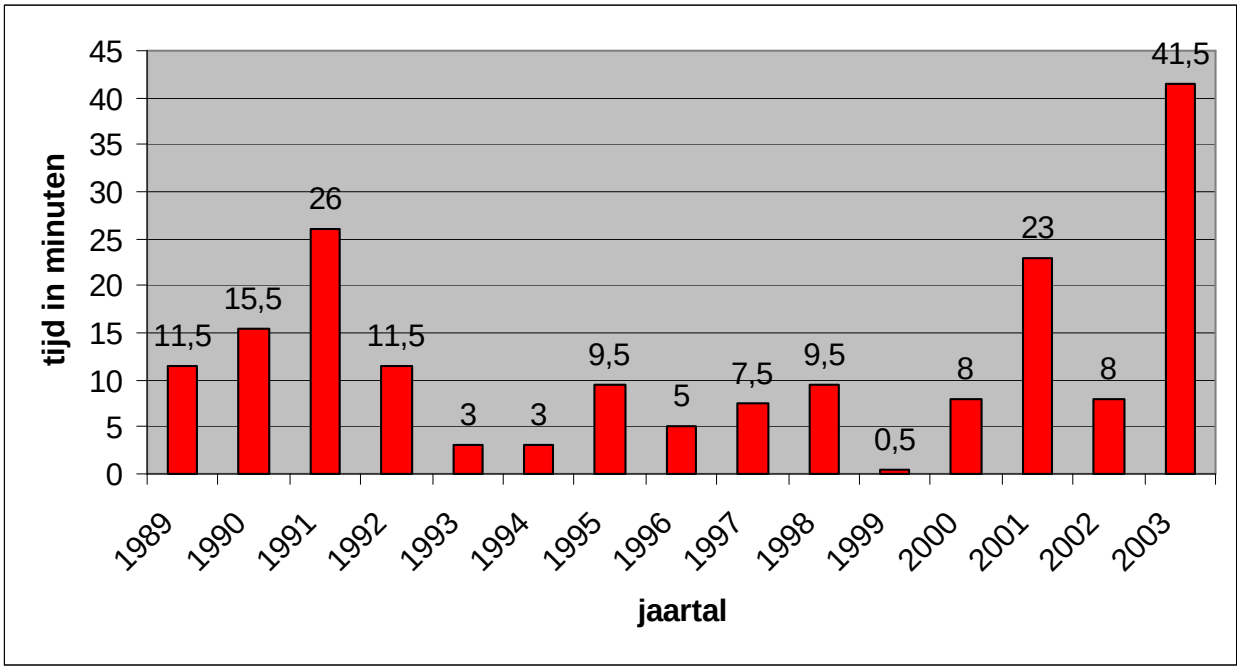

Figuur 5: Tijd in minuten besteed aan de VS per jaar

Gemiddeld wordt er iets meer dan 12 minuten per jaar aan de Verenigde Staten besteed. Dat is dus 12 minuten van de 90 minuten dat elk jaaroverzicht duurt. Dit gemiddelde wordt behoorlijk omhoog gehaald door een aantal uitschieters. Aan het begin van de jaren ’90 is het aantal minuten dat over de VS gaat groter vanwege de Golfoorlog I. In 2001 zijn de aanslagen op het WTC in New York de oorzaak. In het jaar 2003 wordt er maar liefst 41,5 minuten aan de Verenigde Staten besteed. Dit heeft te maken met de oorlog in Irak (Golfoorlog II). Toch is dit een aanzienlijk deel van het gehele overzicht dat 90 minuten duurt. Bijna de helft van de totale zendtijd gaat in 2003 dus over de Verenigde Staten. Van de 41,5 minuten gaan er 37 minuten over de oorlog in Irak.

In 2002 nemen onderwerpen over de Verenigde Staten slechts 8 minuten van de totale zendtijd in beslag. Dit is aanzienlijk minder dan de jaren daarvoor en daarna. Het eerste onderwerp over de VS komt in het jaaroverzicht van 2002 pas na 1 uur. De 8 minuten over de Verenigde Staten zitten dus in het laatste half uur van het jaaroverzicht. Misschien was de redactie van het *NOS Journaal* na de aanslagen in New York Amerika-moe?

3.4 Het totaalplaatje

De focus in dit onderzoek ligt volledig op de Verenigde Staten. In al deze tabellen ligt alle nadruk op één land. Dit zou een vertekend beeld kunnen geven. Men zou het gevoel kunnen krijgen dat alles om de VS draait. Om dit te relativeren kijken we nu naar het aandeel aan tijd dat er in de 15 jaaroverzichten aan de VS besteed wordt.

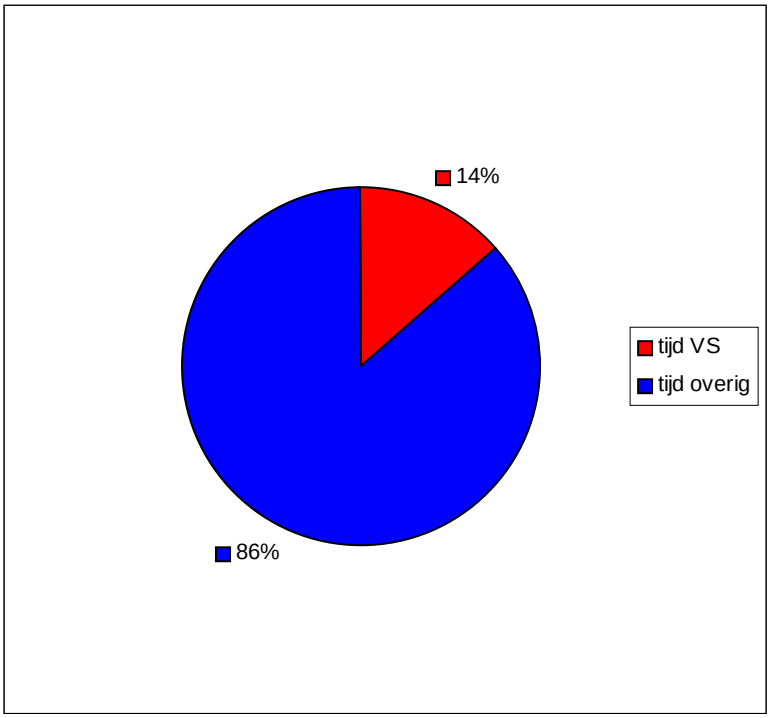

Figuur 6: Verdeling van de tijd besteed aan de VS in vergelijking tot de tijd besteed aan overige onderwerpen in vijftien jaaroverzichten

`Slechts` 14% van de totaaltijd van de jaaroverzichten wordt aan de Verenigde Staten gewijd. Over het algemeen zijn de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* dus niet overdreven Amerika gericht. Het totaalplaatje zegt echter niet veel meer dan dat. Het is daarom interessanter om de tijd die aan de VS besteed wordt per jaar te bekijken. Zo krijgen we beter inzicht in de rol die de Verenigde Staten in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* spelen.

3.5 Nuance in de analyse

Door de tabel over de tijd die besteed wordt aan de VS wordt er ook nuance aangebracht in de eerder geanalyseerde tabellen. Wanneer we terugkijken naar de eerste twee jaren van de jaren ‘90 zagen we hierboven, bij de tabel over tijd, een uitschieter in 1991. Wanneer we kijken naar de tabel die het aantal onderwerpen per jaar laat zien, is 1990 juist de uitschieter.

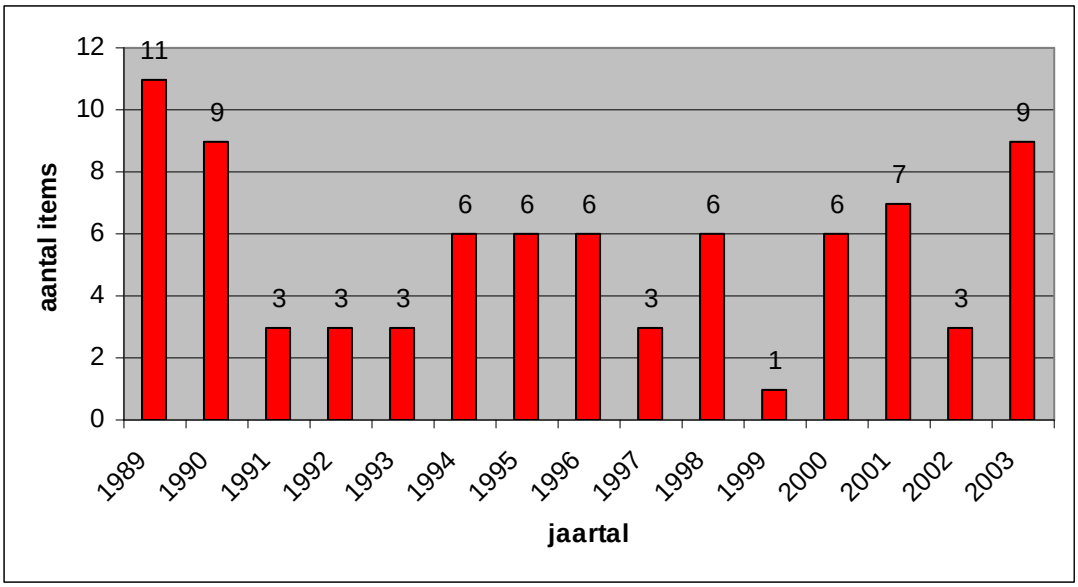

Figuur 7: Aantal items over de VS per jaar

Met andere woorden in 1990 worden de 15,5 minuten over de VS verdeeld over 9 items. In 1991 worden 26 minuten verdeeld over 3 items. Dat is een aanzienlijk verschil. In 1990 gingen er 5 (kortere) items over de aanloop naar Golfoorlog I. Die items werden verdeeld over het gehele jaaroverzicht. In 1991 gingen er 2 (langere) items over de Golfoorlog I. Dit zijn dingen die niet direct uit een tabel blijken maar opvallen wanneer naar het totaalplaatje gekeken wordt.

Er moet ook niet slechts gekeken worden naar de tijd die er aan de VS wordt besteed per jaar in vergelijking tot het aantal items over de VS. Het is ook van belang om te kijken naar hoeveel items er in totaal in de jaaroverzichten zitten.

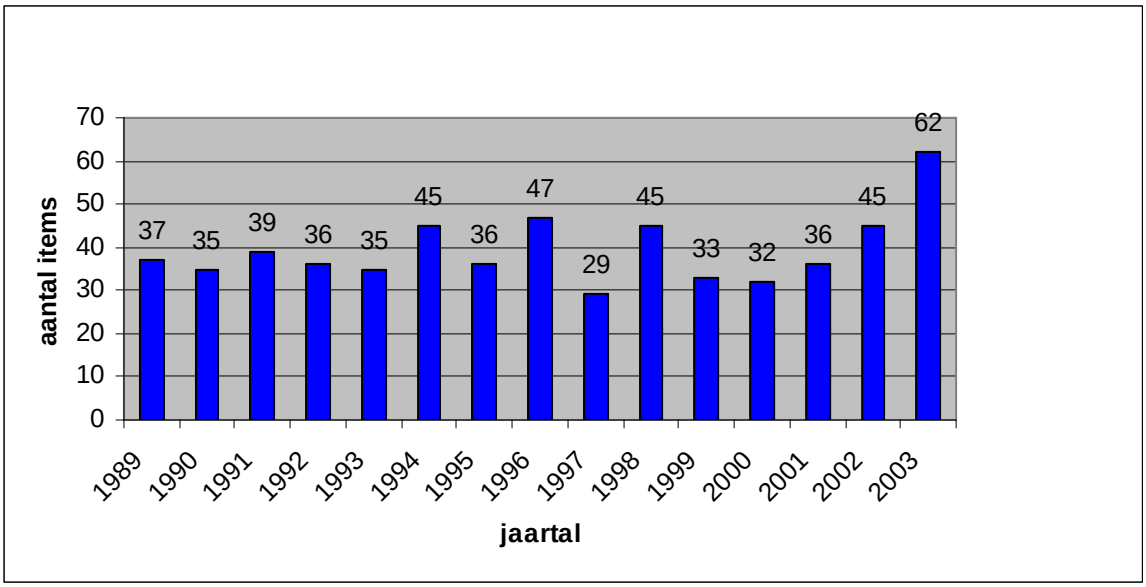

Figuur 8: Totaal aantal items per jaar

Het aantal items ligt tamelijk ver uit elkaar. In 2003 zitten de meeste items in één jaaroverzicht namelijk 62. In het jaaroverzicht van 1997 zit het minst aantal items, namelijk 29. Dat is minder dan de helft en dus een groot verschil met 2003. In 1989 gaan de meeste items over de VS (11 van de in totaal 37) Het jaaroverzicht van 2003 lijkt een goed tweede met 9 items over de VS. Onderstaande grafiek laat echter zien dat er in het jaaroverzicht van 2003 in totaal 62 items zitten. In het jaaroverzicht van 1990 gaan er ook 9 items over de VS, maar in dat jaar zitten in totaal maar 35 items. De verhouding komt hier dan ook heel anders te liggen wanneer we die vergelijken met 2003. Ook het relatief lage aantal items over de VS in het jaaroverzicht van 1997 lijkt hiermee verklaart. In dat jaar zaten ook minder items in totaal, namelijk 29 items.

3.6 Terug naar het onderzoeksmateriaal

Het volgende blijkt niet direct uit de grafiek over tijd die aan de VS besteed wordt maar is wel terug te zien in het onderzoeksmateriaal. Wanneer we de tijd die besteed wordt aan de VS meten vallen er drie dingen onmiddellijk op. Ten eerste het jaar 1995. In dat jaaroverzicht wordt 9,5 minuten aan de Verenigde Staten besteed. Bijna de helft van die tijd, namelijk 4,5 minuten, worden ingevuld door een item dat in de categorie ` Nederland` valt. Het item gaat over Ruud Lubbers die door toedoen van de VS niet aangesteld wordt als secretaris-generaal van de NAVO. De vriendschap tussen de VS en Nederland loopt hierdoor een deuk op. Wanneer het in dit item niet om de aanstelling van een Nederlander was gegaan had dit item

minder of geen tijd in het jaaroverzicht gekregen. Het jaar 1995 is daarom qua tijd ook een kleine uitschieter in de jaren ’90.

Een tweede voorbeeld is het jaar 1997. In dat jaar gaan er in totaal 7,5 minuten over de Verenigde Staten. Wat de tabel niet laat zien is dat van die 7,5 minuten er maar liefst 6 minuten over NASA gaan. In 1997 gaan er 3 items over de VS terwijl er in de jaren er om heen steeds 6 items aan de VS besteed worden. Dit is dus ook te verklaren door de tijd die aan de items over de Verenigde Staten besteed wordt. Dat blijft redelijk gelijk. De 6 minuten die in 1997 aan een item over de VS besteed worden gaan over de nieuwe ruimte sonde die NASA met succes op de planeet Mars heeft laten landen om daar onderzoek te doen. Het gaat hier om een item dat positief is voor de beeldvorming van de Verenigde Staten.

Een laatste voorbeeld: in het jaar 1998 wordt er 9,5 minuten aan de VS besteed. Meer dan de helft van die tijd gaat het over president Clinton. In dat jaar was namelijk de Monica Lewinsky-affaire. Deze affaire zorgde in tegenstelling tot een jaar eerder voor een negatieve beeldvorming van de Verenigde Staten.

3.7 Kwalitatief in een kwantitatief jasje

Voordat we aan de daadwerkelijke kwalitatieve analyse toekomen wordt eerst gekeken naar andere kwalitatieve resultaten die in statistiekvorm gepresenteerd worden. Vanwege de presentatievorm vinden deze resultaten hun plek aan het einde van dit hoofdstuk. Deze laatste paragraaf is de brug tussen het kwantitatieve en het kwalitatieve gedeelte. Tenminste voorzover die indeling überhaupt mogelijk is. In het volgende hoofdstuk worden een aantal items over de VS onderworpen aan een (kwalitatieve) inhoudsanalyse. Deze is meer uitgebreid en gaat gedetailleerd in op allerlei aspecten van het betreffende nieuwsitem.

In deze paragraaf wordt een waardeoordeel gegeven aan alle items over de Verenigde Staten uit de vijftien jaaroverzichten. Er wordt een keuze gemaakt tussen positief, negatief en neutraal. Deze waardeoordelen worden door de onderzoeker gegeven en zijn daarom betrekkelijk subjectief. Daarom is het van belang dat het waardeoordeel beargumenteerd en consequent gegeven wordt. Dus als het vliegtuigongeluk in de Everglades in 1996 als negatief gezien wordt moet het vliegtuig dat in 2001 in de New Yorkse wijk Queens neerstort ook zo worden beoordeeld, mits de omstandigheden in algemene zin overeenkomen.

Of een bepaald item over de Verenigde Staten een negatief, positief of neutraal beeld van het land geeft blijft natuurlijk moeilijk vast te stellen. Voordat verder wordt ingegaan op de onderzoeksresultaten is het daarom van belang om mijn benaderingswijze als onderzoeker kort toe te lichten.

De onderzoeker geeft aan de nieuwsitems haar interpretatie van deze items. Positief en negatief zijn subjectieve begrippen. Bij alle items over de VS heb ik in mijn achterhoofd gehouden dat het gaat om *het beeld van de Verenigde Staten*, niet of het item op zich positief of negatief is. Ik heb de nieuwsitems bekeken alsof ik ze liet zien aan een onpartijdige blanco buitenstaander. Iemand die in principe nog geen beeld heeft van het land. Die het land niet kent. Is het beeld dat diegene dan van de Verenigde Staten te zien krijgt positief, negatief of zegt het niks over het land en is het beeld neutraal? Het gaat hier overigens over het totaal van de beelden én de (voice-over) tekst. In de kwalitatieve analyse zullen deze twee uit elkaar gehaald worden. Soms, niet altijd dus, was een item genuanceerd. Met andere woorden er kwamen zowel positieve als negatieve aspecten van de VS aan bod. Dat was meestal het geval in de langere items. In dat geval werd het item ingedeeld in de categorie neutraal. Omdat het niet uitgesproken negatief of positief was. Het item liet dan vaak beide kanten van de zaak zien.

Terug naar de onderzoeksresultaten. Wanneer er een waardeoordeel moet worden gegeven aan de categorie `Terreur` wordt deze altijd negatief beoordeeld. Dit in tegenstelling tot categorieën als `Economie` en `Ruimtevaart` die vaak positief benaderd worden in de jaaroverzichten. Dit heeft dan ook invloed op het totaalplaatje van de volgende tabel.

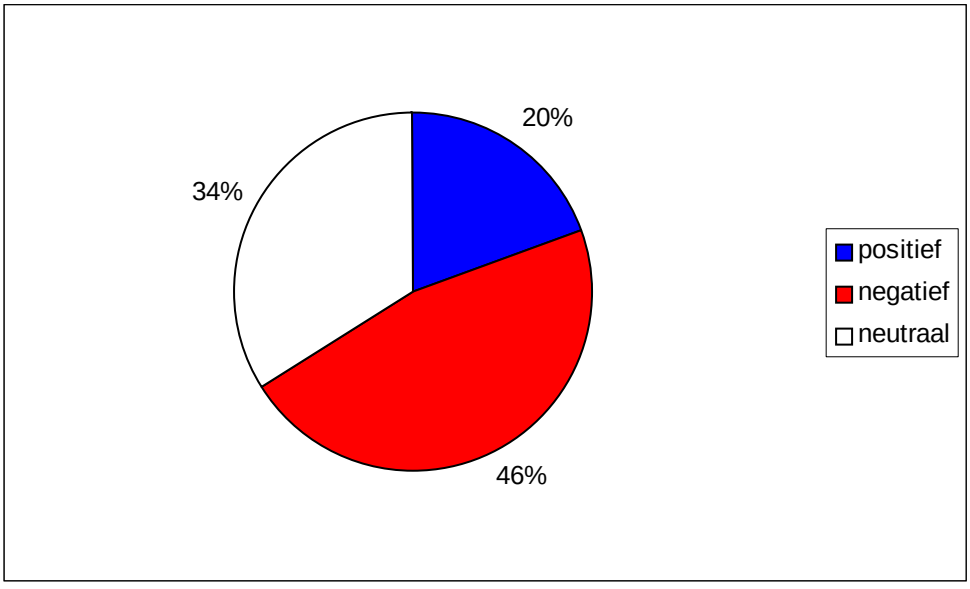

Figuur 9: Verdeling waardeoordelen van de items over de VS in vijftien jaaroverzichten

Uit dit diagram blijkt dat 46% van de items die over de Verenigde Staten gaan als negatief beoordeeld worden. Ongeveer een derde van de items was neutraal en 20% positief. Het is

opvallend dat bijna de helft van de items een negatief beeld van de Verenigde Staten laat zien. En slechts 34% van de items over de VS een positief beeld van het land geeft.
Dat de categorie `negatief` zo groot is heeft gedeeltelijk ook te maken met de selectiecriteria van nieuws. Goed nieuws is namelijk vaak geen nieuws. Negativiteit is een van de kenmerken die Galtung en Ruge noemen waarop nieuws geselecteerd wordt. Gebeurtenissen met negatieve aspecten zijn eerder nieuws. Dit geldt ook voor de jaaroverzichten. In een reguliere uitzending van het journaal kan er nog wel eens `soft nieuws` voorkomen. Ter afsluiting of ter afwisseling. `Soft nieuws` kan ook over leuke, positieve onderwerpen gaan. Bij een jaaroverzicht is deze afwisseling wellicht minder belangrijk. Het totaalplaatje, of heel letterlijk het overzicht, is het belangrijkst. Zit alles dat belangrijk was het afgelopen jaar er wel in?

De categorieën `Rampen`, `Verwijzingen`, `Amerikaanse toestanden` en `Terreur` waren grotendeels korte items en gaven vaak een negatief beeld van het land. De categorieën `Ruimtevaart` en `Economie` waren voornamelijk positieve items. `VS en het buitenland`, de grootste categorie, komt vaker voor in de rubriek neutraal, net als de categorie `Presidenten` en `Golfoorlog`. Dit zijn categorieën waar meer nuance werd aangebracht. Positieve en negatieve aspecten die het beeld van de VS bepalen wisselden elkaar af in deze items.

De volgende tabel geeft aan hoe de waardeoordelen (positief, negatief en neutraal) zijn verdeeld over de vijftien onderzochte jaren.

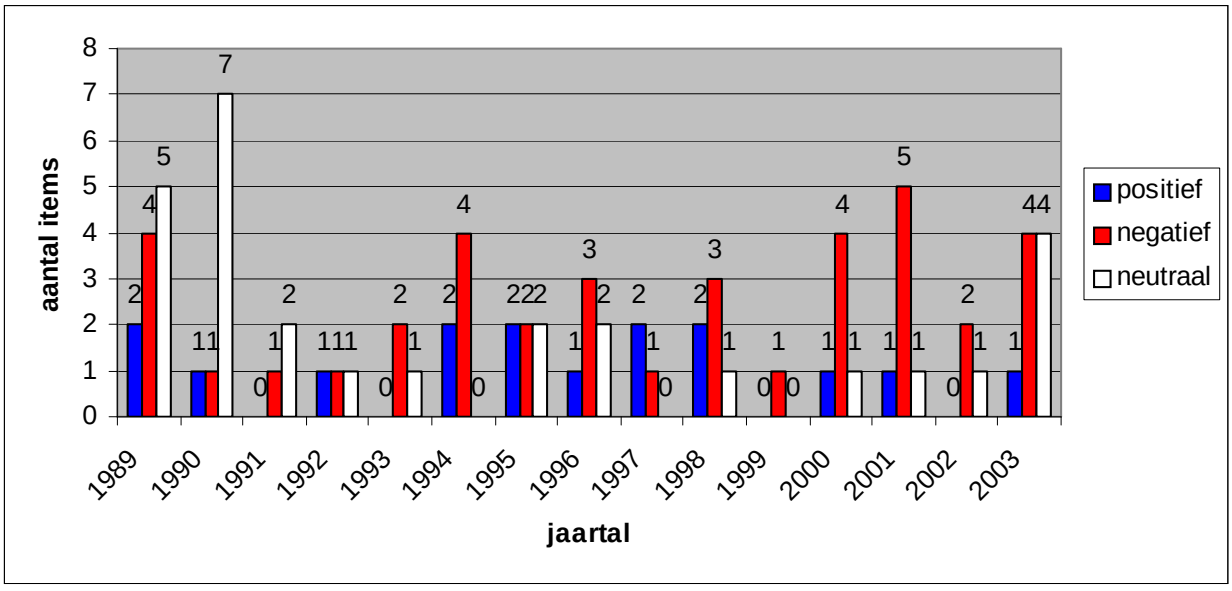

Figuur 10: Verdeling in waardeoordeel van items over de VS per jaar

De meest duidelijk uitschieter in deze tabel is in het jaar 1990. Van de 9 items zijn er 7 als neutraal aangemerkt. Dit heeft vooral te maken met de dreigende Golfoorlog. De 5 items die daarover gingen zijn langere items waardoor er meer ruimte is voor nuance. Deze geven niet slechts een positief of negatief beeld van de VS. Daarnaast is het jaar 1989 een redelijke uitschieter. In dit jaar komen de (vaak) neutrale categorieën `presidenten` en `VS en het buitenland` vaker voor.

Wanneer we meer naar het algemene beeld van de tabel kijken zien we het verloop in de tijd. Duidelijk wordt dat in de beginjaren van het onderzoek de verhouding tussen negatief en positief redelijk gelijk is. In het tweede gedeelte van de jaren ’90 steekt de balk met de items die een negatief beeld geven van de VS steeds meer uit. In het begin van de nieuwe eeuw bereikt deze tendens zijn hoogtepunt. Met respectievelijk 4 en 5 negatieve items tegenover 1 positief en 1 neutraal item (in 2000 en 2001). Daarna vindt er weer meer een stabilisatie plaats.

Het komt slechts één keer voor dat er in een jaaroverzicht meer items voorkomen die een positief beeld geven van het land dan items die een negatief of neutraal beeld geven. Dat is in het jaar 1997.

Het aantal positieve items per jaaroverzicht zijn in geen enkel jaar meer dan twee. Daarnaast is er vooral in het midden van de jaren ’90 sprake van een constante lijn van twee positieve items per jaaroverzicht. Verder zijn het er één of geen. De redactie van het *NOS Journaal* lijkt op dat moment meer Amerika-gezind te zijn dan in bijvoorbeeld het begin van de 21e eeuw. Dan is er volgens deze tabel meer sprake van kritiek op Amerika. Dit uit zich in de verhouding tussen negatieve en positieve items; het verschil ertussen is op dat moment groter. Er heeft inmiddels een wisseling van de wacht qua presidentsschap plaatsgevonden. Volgens deze tabel lijkt de redactie van het *NOS Journaal* meer van Clinton te houden dan van Bush junior. Op dit onderwerp zal in de kwalitatieve analyse nader worden ingegaan.

Op welke manier de beeldvorming over de Verenigde Staten door de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* wordt ingevuld wordt duidelijk in het volgende hoofdstuk, de kwalitatieve analyse. Daar zal een aantal items uit de jaaroverzichten uitgebreider geanalyseerd worden.

Hoofdstuk 4

Kwalitatieve inhoudsanalyse

4.1 Inleiding

In dit tweede gedeelte van het onderzoek zullen een aantal items uit de jaaroverzichten geanalyseerd worden. De keuze voor de items komt voort uit de hiervoor beschreven kwantitatieve analyse. Of de keuze is op een bepaald item gevallen omdat de vorm of de toon opvallend was. Het gaat om de volgende items:

- De presidentsverkiezingen tussen Gore en Bush (2000)
- Een nieuwe Amerikaanse president: Bill Clinton (1992)
- Nieuwe leider: George W. Bush (2000)
- Het landen van een ruimtesonde van NASA op Mars (1997)
- De Lewinsky-affaire (1998)
- Golfoorlog I (1991/1992)
- Golfoorlog II (2003)

In deze analyse zal speciaal gekeken worden of de drie stereotypen van Kroes terug te vinden zijn in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal*. Ook zullen de nieuwsselectiecriteria van Galtung en Ruge terug komen in de analyse.

4.2 De presidentsverkiezingen: Gore versus Bush (2000)

Te beginnen met het item over de (mislukte) presidentsverkiezingen van 2000. Het item wordt aangekondigd als dé verkiezingssoap. Het wordt dan ook gebracht in de vorm van een soap. Met dezelfde muziek en cinematografie die we kennen uit de soap. Het item duurt anderhalve minuut. Kandidaat voor de Republikeinen was George W. Bush junior en voor de Democraten was dat voormalig vice-president Al Gore. Deze verkiezing had nogal wat voeten in aarde.

De openingstune van het item is als de begintune van een televisieserie waarbij de twee hoofdrolspelers worden voorgesteld. Eerst George W. Bush. Je ziet hem lopen, hij draait zich naar de camera. Het volgende shot is een freeze van Bush (het beeld staat even stil) die richting camera kijkt. Vervolgens loopt het beeld weer door. Onder in beeld verschijnt zijn functie oftewel zijn rol. De rol van Bush in deze soap is die van de Republikeinse kandidaat. Onder in beeld verschijnt dan ook tijdens de freeze in witte blokletters: de Republikein. Het is alsof een soapkarakter wordt voorgesteld De still in dit shot krijgt de functie van de gaze uit soaps. De gaze is meestal het laatste shot in de eindscène van de betreffende aflevering. De

verhaallijn van de persoon in kwestie bereikt een climax. Het soapkarakter staart (gazed) als het ware het beeld uit. Vervolgens freezed het beeld en is er de aftiteling.
In het volgende shot van dit item wordt het tweede personage voorgesteld: Al Gore. Ook hij is te zien in een bewegend shot, dan freezed dit shot. De freeze is op het moment dat Gore met zijn wijsvinger een gebaar maakt naar de camera. Ook hier komt zijn rolomschrijving in beeld. Met witte blokletters is er de Democraat te lezen. Einde van de freeze, en het shot gaat verder.

> In dit item wordt veel gewerkt met teksten die de beelden ondersteunen. Er is geen sprake van een voice-over stem. Er is muziek (non-diegetisch geluid), en set noise (diegetisch geluid). Verder begeleidt de tekst, die in witte blokletters in beeld verschijnt, de inhoud. Tekst en beeld komen overheen in dit item, ze spreken elkaar niet tegen.

Beeld:
Witte Huis.
Tekst in beeld:
de bloedstollende race om het Witte Huis.
De montage loopt synchroon met de muziek. Muziek en montage zijn snel.
Beeld: Close-up van Bush, close-up van Gore.
Beeld: Amerikaanse nieuwslezer toont de kijker de kranten van die ochtend. De krantenkoppen spreken elkaar tegen.
Amerikaanse nieuwslezer:
"Spannender kan het niet." [5]
Tekst in beeld:
Nek aan nek race
Florida doorslaggevend
Overwinning Bush te voorbarig
1000 stemmen ongeldig
Beeld:

[5] Deze tekst is overgenomen van de ondertiteling van de NOS. Wanneer er in een item in het Amerikaans of in een andere taal gesproken wordt zijn de Nederlandse ondertitels aangehouden. Dit geldt voor de gehele analyse.

Beelden van de tellingen, de stembureaus. Een man die er vermoeid uitziet komt in beeld. Hij doet zijn bril af en wrijft in zijn ogen. Een deprimerend, demotiverend beeld. Daarnaast wordt het in slowmotion afgespeeld wat bijdraagt aan de traagheid en de machteloosheid van het moment.

Tekst in beeld:

Democraten: hertelling

Wekenlang juridisch gevecht

Hooggerechtshof hakt knoop door

Beeld:

Hooggerechtshof, rechtszaal, rechters.

Beeld: Al Gore achter spreekstoel

Al Gore:

"Ik feliciteer George Bush. Ik beloof dat ik er dit keer niet op zal terug komen…"

Beeld:

Bush in de sneeuw, hij zwaait weer freezed het beeld. Het is geen vrolijk beeld van een presidentskandidaat die gewonnen heeft. Integendeel het beeld is somber. De muziek komt overeen met dit beeld. Het vrolijke muziekje van daarvoor vertraagt. De muziek wordt tragisch en langzaam. We horen een triest vioolgeluid.

De mening van de makers is in dit item terug te zien. Zij maken hiermee een statement. Zij zijn waarschijnlijk niet gelukkig met de uitslag van de verkiezingen. De verkiezingen zelf waren een blamage. Dat is al aangeduid met het vrolijke muziekje en de soapvorm waarin het item gegoten is. Er wordt de spot gedreven met de Amerikaanse democratie. De soapopera is niet voor niets gekozen. Het is een typisch Amerikaans genre waar ook vaak de spot mee wordt gedreven. Het genre soap wordt door conservatieve critici niet erg serieus genomen. Deze presidentsverkiezingen ook niet. De verkiezingen worden op een ludieke wijze en in compilatievorm aan de kijker getoond. De muziek speelt in dit item een belangrijke rol. In eerste instantie is deze vrolijk, het past bij het genre soap. Als de openingstune. De muziek geeft hier ondersteuning aan de beelden. Vervolgens wordt aan de hand van de teksten in beeld, en ook de beelden zelf duidelijk dat het niet zo'n mooie zaak was. Oftewel, een blamage voor de Amerikaanse democratie. De vrolijke muziek bij deze beelden is eigelijk contrasterend. Hierdoor wordt de situatie nog meer belachelijk gemaakt. Nederland als West-Europees land kan zich niet inhouden blij te zijn: een supermacht als de VS ook eens te zien falen.

Op het einde van het item verandert de muziek. De begeleidende muziek wordt langzaam en triest. In principe komt dit overeen met het beeld van Bush in de sneeuw, trieste beelden. Maar anderzijds is het juist weer een groot contrast. Volgens de inhoud zou het eindbeeld vrolijk moeten zijn. Het is eindelijk duidelijk wie de winnaar is. De Verenigde Staten hebben een nieuwe president. Het tegendeel lijkt waar. De makers van dit item lijken niet blij te zijn met een Republikeinse president. Uit het kwantitatieve onderzoek kwam dit ook al naar voren. Er is niet zozeer sprake van anti-Amerikanisme, wat we al eerder in de theorie zagen. Er is wel sprake van een antirepublikeinse houding. En een meer pro-democratische houding.

4.3 Republikeinen versus Democraten: Bush of Clinton?

Aan de hand van de volgende twee items zullen we deze theorie verder uitwerken. We zullen de komst van twee president met elkaar vergelijken. Een Democraat en een Republikein. In het kwantitatieve onderzoek zagen we al kleine verschillen, die te wijten zouden kunnen zijn aan twee verschillende regeerperiodes van twee verschillende presidenten. De democraat Bill Clinton en Republikein George Bush.

Bill Clinton was president van de Verenigde Staten van begin 1993 tot begin 2001. Wanneer we kijken naar het jaaroverzicht van 1992, zien we de introductie van de nieuwe president Clinton. Laten we niet vergeten dat het hier om een Democraat gaat. Later zullen we dit item vergelijken met het item waarin de Republikein George Bush de nieuwe president wordt (2001).

4.3.1 Een nieuwe Amerikaanse president: Bill Clinton (1992)

Het item duurt acht minuten en dertig seconden. De inleiding van het item wordt gedaan door de presentatrice Henny Stoel.

Henny Stoel:

“Voor de Verenigde Staten was dit het jaar van Bill Clinton. Deze jonge energieke democraat uit Arkansas verjaagt de ervaren Republikein Bush (senior) uit het Witte Huis. De komst van een nieuwe generatie. Clinton stelt orde op zaken in eigen land. Een nieuw begin en hoop.”

Beeld: De drie kanshebbers; Clinton, Bush en de onafhankelijke presidentskandidaat Ross Perrot.

Beeld: Lege straat waar een zwerver loopt, politie, sirenes, auto-industrie, mensen aan het werk achter machines, stakingen, lege kraakpanden, branden, de rassenrellen in Los Angeles.

De sfeerbeelden geven een negatief beeld van de VS. Het beeldmateriaal wordt ondersteund door muziek. De beelden moeten laten zien dat het slecht gaat met de VS. De binnenlandse politiek heeft Bush laten liggen. Op dit gebied kan Clinton scoren.

Beeld: Bush, die onwel wordt. Daaropvolgend het beeld van de andere kandidaat: Clinton, die saxofoon speelt.

Door deze beelden tegenover elkaar te plaatsen wordt de toon gezet. Clinton is de vitale winnaar, Bush de zwakke verliezer.

Beeld: Speech Bill Clinton.
Bill Clinton:
"Ik geloof nog steeds een plek genaamd Hope."

Het tweede gedeelte van het item is een kijkje in het verleden van Bill Clinton. Een reportage over de geboorteplek van de nieuwe president.

Verslaggever Paul Sneijder zegt:
"De Reagan-jaren en de Bush-jaren maakten een einde aan de Koude Oorlog. Maar ondertussen werden de armen armer en de rijken nog rijker. De nieuwe jonge generatie kiest voor verandering."
Beeld: Jeugdfoto's van Clinton en van zijn grootouders, die hem hebben opgevoed.

Het stadje Hope viert goede tijden als gevolg van het Clinton-toerisme. We krijgen te zien hoe Clintons geboorteplaats verkocht wordt als commercieel product. Het station is omgetoverd tot een Clinton museum, met Clinton-merchandising. Daarnaast is er een Clinton-tour door het stadje Hope. Deze tour gaat langs Clinton's kleuterschool, de huizen waar hij gewoond heeft en het graf van zijn grootouders en zijn vader. Deze beelden en de toelichtende tekst sluiten aan bij het stereotype beeld dat we hebben van Amerika als land waar alles te koop is. Ook de nieuwe president. Dit stereotype beeld zagen we terug in de theorie van Kroes. Vervolgens gaat de reportage gaat terug naar oud-president Bush.

Voice-over: “De man van ‘trust en character’: Bush, de held van de Golfoorlog is nu de zondebok. Het gaat economisch slecht.”
Beeld: Bush die in een speech zegt dat de VS de beste economie van de wereld is.

Dan door met de derde kandidaat.

Beeld: campagne Ross Perrot
Voice-over: “Ros Perrot kwam, zag en overwon. Deze multimiljonair voerde een ongewone campagne.”

Terug naar de winnaar: Bill Clinton.

Beeld: Weer zien we de kersverse president op de saxofoon blazen, ditmaal draagt hij een zonnebril.

Het algemene beeld dat we van Clinton krijgen in dit item is positief.

Beeld: Speech Clinton.
Bill Clinton:
“Bush heeft twaalf jaar de tijd gehad. Het heeft niet gewerkt. Nu is het tijd voor verandering.” (Applaus)
Voice-over: “Clinton wordt de vernieuwde hoop van de natie. Eerder had niemand dit verwacht. Het beeld van hem in de media was eerst redelijk negatief. De affaire met Flowers, bezorgt Clinton nationale bekendheid. Vervolgens wordt bekend dat Clinton de dienstplicht heeft ontdoken tijdens de oorlog in Vietnam.”
Beeld: affaire Flowers, krantenkoppen, campagne Clinton.
Voice-over: “Maar Clinton is de comeback-kid.”
Beeld: Feestende juichende mensen, vlaggetjes, overwinning Clinton en Hillary.
Voice-over: VS is toe aan verandering.
Beeld: toespraak Jesse Jackson.
Jesse Jackson:
“Keep Hope alive!”
Beeld: Feestvierend Bill Clinton.
Henny Stoel (sympathiek lachend):

“Tenminste iemand voor wie het jaar niet meer stuk kan.”

Uit dit item blijkt een redelijke voorkeur voor een Democratische president. Het Journaal is positief over Democraat Clinton en negatief over de Republikeinse verliezer, Bush. Zowel in beeld als in tekst komt deze voorkeur naar voren. Het eindoordeel valt redelijk positief uit voor Clinton.

4.3.2 Nieuwe leider: George W. Bush (2000)

Wanneer na twee ambtstermijnen van Clinton de keuze weer valt op een Republikein is het algemene beeld van het item daarover dan ook minder positief. In het jaaroverzicht van 2000 zijn er twee items besteed aan de nieuwe president. Het eerste item is al eerder behandeld. Het gaat over de verkiezingssoap. Zoals we zagen gaf dit een overwegend negatief beeld van de Amerikaanse verkiezingen van dat jaar. Daarnaast zagen we dat het ook geen positief beeld gaf van de nieuwe president George W. Bush (junior). Na dit item volgt een item over de nieuwe leiders, de Amerikaanse Bush is er daar één van. Het item duurt in totaal negen minuten en veertig seconden, daarvan zijn er vier minuten aan George W. Bush besteed. Het beeld dat we in dit item van de nieuwe Amerikaanse leider krijgen is ook niet erg positief.
Ter introductie van het item leest Jules Deelder een gedicht voor over nieuwe leiders.
Dan volgt de instart van het item.

Beeld: Witte Huis.
Voice-over: “Een nieuw soort politieke leiders bevolken de paleizen van de macht. Mannen zonder ideologie, opgedrongen aan de consument als een doos chocolade vlokken.”

> Deze eerste introductie in de voice-over geeft een negatief beeld van de nieuwe leiders. De negatieve tekst wordt gekoppeld aan beelden van het Witte Huis en aan Amerikaanse leiderschap. Daarnaast doet de tekst voorkomen dat leiderschap een product geworden is, aangeprezen door de commercie. Dit komt door de vergelijking met een doos chocolade vlokken. Weer wordt het stereotype beeld van de Verenigde Staten als handelsnatie, waar alles te koop is, gebruikt. Een veelvoorkomend beeld dat Kroes al eerder onderscheidde in zijn boek. Dit stereotype zien we vaker terug in de jaaroverzichten.

Zoals eerder gezegd gaat dit item niet over Bush alleen. Het gaat ook over andere nieuwe leiders, als Poetin en de Joegoslavische Kostunica. Deze beschrijving beperkt zich echter tot de fragmenten over de Amerikaanse nieuwe leider.

Beeld: Bush
Voice-over: "Bush probeert zijn licht intellectuele bagage te verbergen achter een façade van de nice guy. Zijn wereldbeeld lijkt beperkt."
Beeld en geluid: Interview met George W. Bush waarin zijn kennis over de buitenlandse politiek getest wordt. Alleen Bush is in beeld te zien. De stem van de interviewer is wel te horen. Het interview geeft geen positief beeld van de nieuwe president. De nieuwe president komt niet alleen dom over maar ook onaardig, agressief en onzeker. Bush voelt zich in het nauw gedreven. In het interview wordt een erg onsympathiek beeld van George W. Bush geschetst.
Beeld: Homevideobeelden: gezellig, vrolijk beeld van het gezin Bush.
Tekst in beeld:
Bush: leeghoofd?
Topadviseur van oud-president Carter, Z. Brzezinski:
"Als we de presidenten in moeten delen in categorieën van dom en slim. Zouden we Truman, Eisenhouwer en Reagan in de categorie dom moeten plaatsen. Presidenten als Kennedy, Clinton en Nixon zijn slimme presidenten. Succesvolle presidenten zijn bijvoorbeeld Truman en Eisenhouwer. Kortom een academische titel is geen basis voor succesvol leiderschap."

Dit interview neemt het op voor Bush, in die zin dat hij volgens deze bewering wel een *succesvol* leider zou kunnen zijn. Toch vind ik dat het een negatief beeld geeft van de aanstaande president. Hij wordt als dom neergezet, of hij daadwerkelijk succesvol wordt valt nog te bezien.

Beeld: Bush en opponent Al Gore.
Voice-over: "Bush is een nationalist, die zich in de verkiezingscampagne onderscheidt van Gore door te prediken dat de VS vóór alles gaan."
Beeld: Speech Bush
George W. Bush:
"Als ik uw vertrouwen krijg zal dit de missie zijn van de VS: De VS is klaar om oorlog te voeren en te winnen en daarmee een oorlog te voorkomen…"

Beeld: Bush
Voice-over: "Bush past bij andere leiders. Hij wil geen ruzie maken."

Dit item geeft een negatief beeld van Bush. Wanneer we het vergelijken met het item over de nieuwe president Bush zien we een groot verschil;

- Clinton: Jong, actief, swingend, enthousiast, hoop
- Bush: Dom, stoffig, saai, oorlog, vriendjespolitiek

Er wordt een heel ander beeld gecreëerd bij een nieuwe Democratische president dan bij een Republikeinse president. Bij Republikein Bush worden de negatieve dingen benadrukt, zoals zijn lage intellect. Bij Clinton worden de negatieve dingen positief benaderd: roddels over affaires en weigeren van de dienstplicht, maken hem de 'comeback-kid'. Bij Clinton is het item minder kritisch, bij Bush extra kritisch. Zowel qua beeld als qua tekst.

4.4 Positieve beeldvorming versus negatieve beeldvorming van de VS

Laten we nog twee items met elkaar vergelijken. Een item waarin er een positief beeld van de VS getoond wordt. En een waar we een negatief beeld krijgen van het land. Te beginnen met het item over de landing van een ruimtesonde van NASA op Mars. Dit item geeft een positief beeld van de VS.

4.4.1 Een NASA-ruimtesonde op Mars (1997)

Het item zou prima passen in het Koude Oorlog-tijdperk. Dit is echter voorbij. In dit item worden de Verenigde Staten namelijk tegenover Rusland geplaatst. Het zijn misschien wel de laatste naweeën van de Koude Oorlog. Het item duurt zes minuten. Presentator Joop van Zijl begint in de studio met een introductie over de planeet Mars.

Joop van Zijl:
"…Het nieuwe Mars-tijdperk breekt definitief aan als NASA deze zomer de planeet laat verkennen door de Pathfinder. Een bemande missie is nog science fiction, daarvoor is een geavanceerd ruimtestation nodig en daar kan de MIR niet aan tippen. Dat Russisch ruimtestation wordt het hele jaar achtervolgd door pech."

De twee grootmachten, die jaren de concurrentiestrijd met elkaar aangingen in met name de ruimte, worden hier weer tegenover elkaar geplaatst. De VS tegenover

Rusland. NASA's Pathfinder tegenover de MIR. Succes tegenover pech. De presentator benadrukt deze tegenstelling nog eens in de laatste inleidende zin:

Joop van Zijl:

"Het MIR-debâcle staat in schril contrast met de Pathfinder die op Mars alle verwachtingen overtreft!"

Instart item:

Beeld: beelden Pathfinder worden afgewisseld met beelden van de MIR.

Deze afwisseling van beelden versterkt het contrast. Het item wordt gebracht als een science fiction-film, wat een bekend Hollywood-genre is. Het item is redelijk filmisch en niet het doorsnee nieuwsitem. Mede hierdoor is voor deze analyse de keuze op dit item gevallen. De filmische vorm blijkt uit het gebruik van de muziek en de groene teksten die onder in beeld verschijnen. Deze teksten lijken letter voor letter te worden opgetypt. Het 'printer-geluid' versterkt dit gevoel. Verder wordt er onder de beelden gebruik gemaakt van orkestmuziek die bijvoorbeeld ook gebruik wordt bij een Hollywood film als Star Wars. Er is geen voice-over stem. De informatie komt via de teksten onder in beeld. Soms wordt er gebruik gemaakt van 'setnoise'.

Beeld: Beelden gemaakt door de Pathfinder

Tekst in beeld:

Logboek Pathfinder: Marslanding geslaagd.

Geluid: Muziek plus klappende, juichende, mensen

Beeld: basis in de VS, mensen achter computers

Tekst in beeld:

Sojourner begint verkenning

Geluid: Orkestmuziek plus de stem van een persvoorlichter van NASA.

Persvoorlichter NASA:

"een geweldige dag, het ruimteschip doet het prima. De verkenner is op Mars en stuurt prachtige foto's."

Beeld: MIR in de ruimte

Tekst in beeld:

Logboek MIR: brand, giftige gassen, stroomuitval, toiletten verstopt

Geluid: Orkestmuziek: langzaam, zwaar, dramatisch.

Beeld: Foto's Pathfinder en beelden computer, internet

Tekst in beeld:

Logboek Pathfinder:

Marsbeelden boven verwachting

Mars-site van NASA breekt alle records

Honderden miljoenen bezoekers

Geluid: Orkestmuziek: snel vrolijk, opgewekt.

Beeld: Binnen in MIR, astronauten

Tekst in beeld:

Logboek MIR:

Botsing met bevoorradingsschip

Zonnepanelen stuk

Weer geen stroom

Ruimtes afgesloten

Beeld: astronaut met schroevendraaier

Russische astronaut:

"Ons belangrijkste gereedschap is natuurlijk de schroevendraaier.."

Tekst in beeld:

Verkeerde kabel losgetrokken,

Ruimtestation stuurloos

Hartklachten commandant

Reparatie uitgesteld

Geluid: Orkestmuziek: dramatisch

Beeld: Fotobeelden Mars

Tekst in beeld:

Logboek Pathfinder:

Sojourner neemt monsters

Geluid: Muziek plus stem persvoorlichter NASA.

Persvoorlichter NASA:

"Eindelijk het bewijs dat de verkenner zich thuis voelt, hij heeft Barnall Bill teder gekust."

Tekst in beeld:

Bewijs: er was water op Mars

Laatste signalen, batterijen op

Geluid: Orkestmuziek: opgewekt

Beeld: Universum, MIR, een nieuwe bemanning: Amerikaan draagt trui van de VS vlag. Oude bemanning landt op aarde, wordt uit capsule getild.

Tekst in beeld:

Logboek MIR:

Afwisseling bemanning

Bemanning beschuldigd van falen

Commandant: 'overmacht'

Beeld: persconferentie bemanning MIR

Commandant MIR:

"Wat we nodig hebben is er gewoonweg niet. De fabrieken werken niet of ze vragen woekerprijzen. Er ontbreekt van alles."

Beeld: MIR

Tekst in beeld:

Nieuw ruimtestation over 5 jaar

Haalt de MIR 2002?

Geluid: Orkestmuziek wordt zachter en fade tegelijk met het beeld.

Uiteindelijk heeft de MIR het jaar 2002 niet gehaald, maar dat is voor dit onderzoek minder van belang. Uit de teksten onder in beeld blijkt al duidelijk de tegenstelling. Maar aangezien het hier om een audiovisueel product gaat zijn ook het beeld en het geluid van belang. Daarin wordt in dit geval namelijk de tegenstelling versterkt. De beelden over de Amerikaanse Pathfinder zijn vooral totaalshots, het zijn rustige beelden en ook de montage is hier op aan gepast. Deze is langzaam en rustig. Dit versterkt het idee dat de missie op Mars onder controle is, dat het een positief gebeuren is. Dit staat tegenover de beelden vanuit de MIR. Deze zijn chaotisch, veel close-ups en er is een veel snellere montage gemaakt. De muziek ondersteunt dit contrast. Er is gebruik gemaakt van een orkestband, maar onder de beelden van de Pathfinder is de muziek vrolijk, licht en iets sneller. (in tegenstelling tot de montage) De muziek die onder de beelden van de MIR is gezet is trager maar ook zwaarder en dramatischer. Dit versterkt niet alleen de beelden maar ook de teksten onder in beeld.

Niet alleen cinematografie, geluid of montage speelt een rol bij positieve of negatieve beeldvorming bij een item over een land. Wat ook van belang is, is wat het beeld ons letterlijk laat zien. Zo zijn de Russische astronauten in de MIR bijvoorbeeld te zien met een schroevendraaier. De astronaut zegt: “Ons belangrijkste gereedschap is natuurlijk de schroevendraaier.” Wanneer we kijken naar hightech ruimtevaart, en we denken aan satellieten verwachten we niet dat het belangrijkste gereedschap een huis-tuin-en-keuken schroevendraaier is. Dit straalt niet veel vertrouwen uit. Zeker omdat de begeleidende tekst laat weten dat ze met veel problemen te kampen hebben en alles mis gaat.

Een ander voorbeeld van wat we in beeld zien en dat bijdraagt aan onze beeldvorming is ook weer in de MIR. Op het einde wordt de bemanning gewisseld. Er komt dan een nieuwe astronaut in beeld. Deze draagt een trui met daarop de ‘stars en stripes’ van de Amerikaanse vlag. Het is alsof de VS in dit geval de reddende engel zijn. Zij komen de Russische bemanning uit de brand helpen. De keuze voor dit beeld is mede bepalend voor de beeldvorming over de VS in dit item. Het enige beeld dat de kijker na het zien van dit item lijkt te kunnen onthouden is een positief beeld van de Verenigde Staten. Het item geeft daarentegen een minder positief beeld van de Russische ruimtevaart. Er is hier gekozen voor het frame van de ‘horserace`. Niet zo letterlijk als dat we dat zien bij bijvoorbeeld het item over de presidentsverkiezingen. Toch wordt dit item gebracht in competitieve vorm. Het is als het ware een wedstrijd tussen twee landen.

4.4.2 De Lewinsky-affaire (1998)

Het item over de ruimtevaart in 1997 geeft ons een positief beeld van de VS. Het volgende item geeft ons een minder positief beeld van de Verenigde Staten. Het gaat over de Lewinsky-affaire rond oud-president Clinton. Eerder zagen we dat een Democraat als president een positiever item opleverde dan een Republikeinse president. Toch is de Democraat Clinton dus ook stof geweest voor meer negatieve items. In het jaaroverzicht van 1998 mag de Lewinsky-affaire dan ook niet ontbreken. Het item duurt vijf minuten.

Het item begint met de cabaretier Youp van ’t Hek in een stoel. Hij leest voor uit het woordenboek, de dikke van Daelen uit 1984. Dat een cabaretier de intro verzorgt geeft al aan dat het hier om een actualiteit gaat waarmee de spot gedreven kan worden. Zelfs in het journaal.

Van 't Hek:

"De 3e definitie van sigaar luidt: mannelijk lid, de sigaar zijn, er tegen aan lopen, de lul zijn… en dit is al in het jaar 1984… ik citeer."

Instart van het item:

Beeld: Een internetpagina over de Lewinsky-affaire. De camera zoomt in op het woord ontkenning, dan volgt een klik met de muis. De camera zoomt opnieuw in, nu op beelden van Bill Clinton en Monica Lewinsky. De bekende beelden, inmiddels misschien een symbool voor de affaire, waarbij de oud-president een menigte begroet. Monica staat in de menigte met een zwart petje achterstevoren op haar hoofd, ze spreken kort met elkaar, zij lacht naar hem. Muziek begeleidt deze beelden.

> De beelden van Bill en Monica zijn bijna als icoon gaan dienen voor deze affaire. Wanneer we deze beelden zien hebben we daar onmiddellijk bepaalde associaties bij. De belangrijkste reden dat deze beelden als een icoon gezien kunnen worden is omdat er maar weinig beelden zijn waar Monica Lewinsky en Bill Clinton samen op te zien zijn.

Beeld: Clinton met hond in tuin van Witte Huis

Voice-over: "Monica Lewinsky: Volgens sommigen een behaagzieke puber met een oogje op de machtigste man ter wereld: Wiliam Jefferson Clinton. Hij loog en bedroog en maakte zo de zaak alleen nog maar erger."

Beeld: Clinton tijdens ondervraging

Bill Clinton:

"Ik heb geen seksuele relatie gehad met deze vrouw, mevrouw Lewinsky. Nooit heb ik gezegd iemand te liegen. NOOIT. Deze aantijgingen zijn onwaar."

> Clinton spreekt, stellig, hij gebaart met zijn wijsvinger, lijkt boos. De woorden die de oud-president hier spreekt zijn legendarisch, de meeste mensen zullen zich dit fragment nog wel kunnen herinneren. Zeker omdat we achteraf weten dat hij hier keihard aan het liegen was.

Beeld: Paula Jones en beelden van Monica en Bill.

Voice-over: "In de rechtszaak van Paula Jones tegen de president waarin zij hem beschuldigt van ongewenste intimiteiten worden zowel Clinton als ex-Witte Huis-stagaire Lewinsky

verhoord. Beide ontkennen onder ede dat ze geen seksuele relatie hadden. Toch worden de geruchten daarover om te beginnen op internet steeds hardnekkiger."

Beeld: Internetsite Lewinsky-affaire, inzoom op woord: 'familie'. Weer die muisklik en vervolgens zoomt de camera in op beelden van Hillary en Bill Clinton.
Voice-over: "Het is niet de eerste keer dat het huwelijk van de Clintons bedreigd wordt met escapades van Bill. Gewend aan de dunne scheidslijn tussen publiek en privé neemt Hillary het op voor haar man."
Beeld: Interview met Hillary Clinton op een podium. Interviewer en Hillary zijn allebei in beeld.
Hillary Clinton:
"Bill en ik zijn van alles en nog wat beschuldigd, zelfs moord. Door dezelfde mensen als achter deze aantijgingen."
Beeld: Linda Tripp die naar haar auto loopt. En krantenkoppen met foto's van Tripp, Clinton en Lewinsky.
Voice-over: "Linda Tripp krijgt in vertrouwen alle intieme details van haar vriendin Monica te horen over haar bezoekjes aan de president. Ze neemt de telefoongesprekken op band op."

Beeld: Internetsite over de affaire. En weer die muisklik, nu naar het woord 'politiek'. Beelden van het Congres. Onder de beelden is een muziekje gezet.
Voice-over: "In het Amerikaanse Congres verliest de president aanzien. Zijn gezworen politieke vijanden onder aanvoering van de Republikeinse partijvoorzitter N. Gingrich. Later in het jaar zijn er parlementsverkiezingen."

Beeld: Internetsite: Muisklik: 'onderzoek'. Beelden van onderzoeker en speciale aanklager Kenneth Starr.
Voice-over: "De speciale aanklager Kenneth Starr gaat uit van meineed van de president en Lewinsky. Uiteindelijk sluit Monica een deal met de aanklager (beelden Monica). Ze bekent en Starr belooft haar niet te vervolgen. Niet veel later getuigt Clinton voor de speciale aanklager."

Beeld: Internetsite: muisklik: 'bekentenis'. Vanuit de site wordt ingezoomd op beelden van Clinton met zijn hand omhoog; onder ede

Voice-over: “Er zit voor de president weinig anders op dan uit te komen voor zijn affaire. Diezelfde avond bekent hij voor het Amerikaans volk”

Beeld: Speech Clinton. Hij spreekt en kijkt in de camera.

Bill Clinton:

“Ik heb mensen misleid, waaronder zelfs mijn eigen vrouw, dat betreur ik zeer.”

Beeld: Bill en Hillary lopen door de tuin van het Witte Huis. Hun dochter Chelsea loopt in het midden en houdt hun handen vast. Dit beeld is symbolisch geworden: Dochter Chelsea houdt het gezin Clinton bij elkaar. Zij is de enig overgebleven bindende factor.

Voice-over: “Toch blijft Hillary haar man steunen. De aanklager stuurt een paar weken later zijn vernietigende rapport naar het Congres. De politiek gaat zich er nu vol tegenaan bemoeien. (beeld: Starr die uit auto stapt met pakketje voor het gebouw van het Congres) De Republikeinen maken het rapport, alweer via internet, openbaar. Maar intussen blijkt het publiek de affaire moe te zijn. (beeld: Congres) De kiezers straffen de Republikeinen af bij de parlementsverkiezingen in november voor hun vasthoudendheid. Dat kost hun leider de kop.”

Beeld: Republikein Gingrich:

Ginrich:

“Ik heb onderschat hoe kotsmisselijk mensen worden van al die aandacht voor dit schandaal 24 uur per dag op radio en tv.“

Beeld: Bill en Hillary lopend, speech van Al Gore op podium.

Voice-over: “Toch krijgen de tegenstanders van de president er nog geen genoeg van. Kort voor de Kerst draagt het Huis van Afgevaardigden, onder aanvoering van de Republikeinen, Clinton bij de Senaat voor voor impeachment. Maar de eensgezindheid in het democratische kamp groeit. De Democraten staan pal achter hun president.”

Vice-president, Al Gore:

“Met trots presenter ik mijn vriend, onze geweldige president:
Bill Clinton”

Beeld: Clinton en Gore schudden elkaar lachend en vriendschappelijk de hand.

De afloop van het item is redelijk positief. Je zou kunnen spreken van een happy ending. Op zich geeft dit item natuurlijk over het geheel gezien een negatief beeld van de Verenigde Staten. Een land met een president die vreemdgaat en daarover ook nog eens meineed pleegt. Toch komt de Democraat Clinton er uiteindelijk na de affaire maar ook in dit item niet heel slecht van af. Uiteindelijk overleeft hij de affaire. Aan de hele impeachementprocedure die het jaar daarop volgt is opvallend genoeg in het jaaroverzicht van 1999 geen aandacht besteed.

Clinton wordt niet afgezet als president, maar het lijkt me toch zeker geen onbelangrijk nieuws dat wel degelijk een plaats in het jaaroverzicht verdient. Ook met het oog op continuïteit. Het nieuws moet in principe altijd een afgerond verhaal laten zien. Wanneer aandacht wordt besteed aan een onderwerp moet er ook aandacht worden besteed aan de afloop ervan. Ook al is dit een jaar later.

Als vorm is er in dit item gekozen voor de internetsite over de Lewinsky-affaire. Aan de hand van deze site wordt er steeds met de muis doorgeklikt naar een nieuw onderwerp binnen het item. De opbouw is thematisch. Het item wordt gebracht in de vorm van een media-event. Het verhaal wordt verteld door middel van het medium internet zelf. Door steeds terug te komen bij die website, wordt duidelijk dat er sprake is van een doorlopend verhaal met verschillende kanten. Daarnaast speelde internet een belangrijke rol in deze affaire. Het laat niet slechts zien dat internet eind jaren ’90 een grotere rol gaat spelen in het dagelijkse leven. Er was veel media-aandacht voor de hele Clinton-affaire. De komst van een extra medium draagt hier natuurlijk aan bij. Daarnaast is het nieuwe medium afkomstig uit de VS en was daarmee vooral in het begin typisch Amerikaans. Het staat voor veel oude stereotype beelden over het land. Internet staat voor nieuw, leeg, globalisering, geen geschiedenis, populaire cultuur, commercie. Daarnaast staat het ook voor vervlakking, afname van normen en waarden en geld. Al deze stereotypen passen ook bij hoe volgens Kroes Amerika gezien werd en soms nog steeds wordt. De houding ten opzichte van internet is vaak ook tweeledig net als bij de VS. In dit item kan het internet niet alleen gezien worden als vorm om het item te vertellen maar ook als symbool voor het land zelf. Er wordt gebruik gemaakt van een bestaand stereotype beeld van de Verenigde Staten.

Wanneer we dit over het algemeen negatieve item vergelijken met het item over de ruimtesonde van NASA op Mars, wat meer positief is valt het volgende ons op. Het positieve item was minder genuanceerd dan het negatieve item. Het negatieve item over de Lewinsky-affaire loopt uiteindelijk goed af. Er wordt gebruik gemaakt van een aantal beelden die redelijk symbolisch zijn voor de affaire. Zoals Clinton die liegt dat hij geen seksuele relatie heeft gehad met mevrouw Lewinsky. En de publiek beelden van Monica en Bill die zeldzaam waren en daarom vaak terug komen. Maar ook het beeld van dochter Chelsea die haar ouders’ handen vasthoudt terwijl ze door de tuin lopen. Het item over de Amerikaanse ruimtevaart is positief maar de beelden zelf laten dit minder zien. Voor de positieve beeldvorming is er meer gebruik gemaakt van de vorm en de stijlelementen. Zoals bijvoorbeeld de muziek, de montage en de cinematografie. De voice-over is weggelaten bij dit item. In plaats daarvan wordt er gebruik gemaakt van teksten onder in beeld. Dit versterkt de science fiction-vorm van het

item. Daarentegen is er daardoor wel minder ruimte voor nuance en worden de twee rivaliserende landen nog meer tegenover elkaar geplaatst. Terwijl de Koude Oorlog tussen de Russen en de Amerikanen toch al een paar jaar achter ons ligt. Dit item zou je misschien 10 jaar eerder in het jaaroverzicht verwachten.

4.5 Golfoorlog I versus Golfoorlog II

Laten we nog twee onderwerpen met elkaar vergelijken. Twee oorlogen met Irak, Golfoorlog I en Golfoorlog II. De oorlogen zullen door middel van de items hierover in het jaaroverzicht vergeleken worden qua vorm, beeld, montage, geluid en tekst. Te beginnen met de aanloop naar de eerste Golfoorlog in 1990.

4.5.1 Golfoorlog I (1990)

De dreigende Golfoorlog wordt in het jaaroverzicht van 1990 behandeld in vijf stukken. In de laatste vijf maanden van het jaar wordt er steeds een item gewijd aan de aanloop naar de oorlog die pas echt uitbreekt in het begin van 1991. In de bespreking van het nieuws van augustus tot en met december komt de golfkwestie aan bod. Hieronder zal per maand het meest opvallende en bepalende voor de beeldvorming van de VS behandeld worden.

<u>Augustus:</u>

Beeld: George Bush, Witte Huis.

Voice-over: “Vooral de Verenigde Staten onder leiding van president Bush lijken zich grote zorgen te maken over de expansiedrang van Saddam Hoessein.”

Beeld: In een speech op televisie vraagt Bush om steun.

George W. Bush:

“…om het goede te verdedigen en het slechte te veroordelen in de naam van vrede…”

> Ondanks deze waarschuwende retoriek haalt het einde van dit item deze speech weer onderuit.

Voice-over: “Ondanks de oplopende spanning gaat president Bush toch op vakantie naar zijn tweede huis in Maine waar hij zich op zijn eigen manier met de Golfcrisis bezig houdt.”

Beeld: President Bush stapt op een golfbaan uit een karretje en doet een poging het balletje in de hole te krijgen, hij mist.

Het item eindigt dus met een tamelijk cynische noot van de redactie: wel woorden geen daden. Dit beeld geeft niet alleen een slecht imago aan de president van de VS. Het suggereert ook een negatief en onserieus beeld van het land.

September:

Dit item gaat vooral over de onderhandelingen op internationaal gebied.

Beeld: Bush in gesprek met Europese leiders. Bush en zijn vrouw zwaaiend naar de pers.

Voice-over: "Bush en zijn vrouw Barbara doen hun best zieltjes te winnen voor hun standpunt ten opzichte van Saddam en een eventuele oorlog."

Het beeld dat we hier van de president krijgen is wat positiever als in augustus. We zien hem in ontmoetingen met ander leiders in andere landen en samen met zijn vrouw zwaaiend, vriendelijk.

Oktober:

Beeld: Speech Bush

George W. Bush:

"…ze hebben Koeweit geplunderd en onschuldige burgers geterroriseerd." Hij spreekt van "…misdadige mishandeling en vernietiging."

De voice-over nuanceert dit het beeld dat Bush creëert in zijn speech.

Voice-over: "Hoe de toestand in Koeweit precies is onduidelijk. Soms worden er homevideobanden het land uit gesmokkeld."

Beeld: Homevideo-beelden Koeweit: chaos, opwaaiend zand, brandend gebouw, mensen rennend over straat.

Het beeld ondersteunt de woorden van Bush. Opvallender is het tweede gedeelte van het item. De Amerikaanse regering maakte gebruik van getuigenissen van slachtoffers of ooggetuigen uit Koeweit, mede om het Amerikaanse volk en de rest van de wereld te overtuigen van het nut van de oorlog.

Beeld: Congres en getuigen

Voice-over: "Ook zijn er de verhalen van ooggetuigen voor een commissie van het Amerikaanse Congres."

Getuigenis van een meisje uit Koeweit:

"Toen ik daar was zag ik gewapende Irakese soldaten het ziekenhuis binnen komen. Ze haalde baby's uit de couveuses, namen de couveuses mee en lieten de kinderen doodgaan op de koude vloer."

De media over de hele wereld namen deze beelden over.[6]

November:

Beeld: Tanks, militairen en gevechtshelikopters.

Geluid: Trommelgeluid, kort maar krachtig trommelgeluid. Spanend, dreigend geluid.

Voice-over: "De spanningen in het Golfgebied worden met de dag groter. Uit alle delen van de wereld worden troepen naar Saudi-Arabië gestuurd met de Amerikanen voorop.

Beeld: VS-vlag en Amerikaanse soldaat

De tekst 'met de Amerikanen voorop' komt vaker terug in de jaaroverzichten. Bijvoorbeeld bij vredesmissies of interventies bij landen in oorlog. Hieruit blijkt de supermachtpositie van de Verenigde Staten: zij bepalen voor een groot deel de internationale politiek.
Het item vervolgt met een minder positief beeld van het Amerikaanse leger.

Beeld: haven Rotterdam, tanks en oorlogsmaterieel worden in boten geladen.

Voice-over: "Vanuit Rotterdam wordt een enorme hoeveelheid Amerikaans oorlogsmaterieel op de boot gezet richting Golf. Nu de Koude Oorlog voorbij is, is er in Europa niet zoveel meer nodig."

Beeld: Helikopters met Amerikaanse vlag in een weiland.

Voice-over: "Vier Amerikaanse helikopters, onderweg naar de Rotterdamse haven moeten bij Gouda een noodlanding maken. (stilte) Door de mist zijn ze de weg kwijtgeraakt."

Beeld: Piloten in weiland kijken op een kaart en bespreken dingen met elkaar.

[6] Later bleek dat deze getuigenis in scène gezet was. Het was geen verpleegster of toevallige ooggetuige. Het was de dochter van de ambassadeur van Koeweit die het land al lang verlaten had voor de Iraakse inval.

De toon in de voice-over in combinatie met het beeld van de piloten die zich over de kaart buigen geeft een onprofessioneel en knullig beeld van het Amerikaanse leger. Direct hierop volgt een positiever beeld.

Geluid: Geklap, gejuich.
Beeld: President Bush en zijn vrouw Barbara bezoeken een legerbasis in Saudi-Arabië met Thanksgiving.
Beeld: Bush geeft een speech voor militairen in Saudi-Arabië
George W. Bush:
"We gaan niet weg voordat onze missie ten einde is! Voordat de bezetter weg is uit Koeweit. Dat laten we graag aan jullie over."
Beeld en geluid: Grote groep juichende en joelende Amerikaanse soldaten.

Deze beelden geven een krachtig en betrokken beeld van de president. Dit in tegenstelling tot het eerdere beeld van de president die een potje golf speelde. In dit laatste geval is de president van de VS positief en sterk en zijn manschappen ook. Dit zorgt weer voor positieve beeldvorming.

Voice-over: "Terwijl de Veiligheidsraad de ene na de ander resolutie tegen Irak aan neemt doet president Bush een onverwacht voorstel. Hij wil overleg met Irak. In een speech stelt hij voor dat de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken naar Irak gaat voor overleg met Saddam Hoessein terwijl de Iraakse minister naar de Verenigde Staten komt. Het voorstel wordt positief ontvangen door Saddam Hoessein. Deze schat de kans op vrede in op vijftig procent."
Beeld: Verenigde Naties, Bush, Saddam Hoessein.

Dit lijkt positief maar we kennen de geschiedenis, tot een vrede is het niet gekomen. Ook al leek het daar in november misschien wel op. Het laatste item van dat jaar, over de maand december, maakt dit ook al duidelijk.

<u>December:</u>
Voice-over: "Het lijkt voor Amerika en Irak onmogelijk om tot een datum te komen en dat terwijl de tijd dringt."
Beeld: Woestijn: rennende kameel naast een Amerikaanse tank.

Het beeld ondersteunt hier de tekst. Het contrast tussen de kameel en de tank is groot, net als de kloof tussen de VS en Irak.

Voice-over: "Volgens de resolutie van de Veiligheidsraad moet Irak zich voor 15 januari terug te trekken uit Koeweit. Saddam blijft herhalen dat hij dat nooit zal doen."

Hoe het vervolg verbeeld wordt in het jaaroverzicht van de NOS eind 1991 zal hieronder beschreven worden.

4.5.2 Golfoorlog I (1991)

In tegenstelling tot een maandelijks overzicht, zoals in 1990, is in 1991 gekozen voor één groot item over de Golfoorlog. Het is een relatief lang item, namelijk 17 minuten.

In het jaaroverzicht van 1991 is er geen centrale presentator in beeld. De beelden worden aan elkaar gepraat door twee commentaarstemmen, van een man en een vrouw. Het item van de Golfoorlog begint met de introductie van de vrouwelijke commentaarstem.

Henny Stoel:

"Het jaar begint met een oorlog. De moeder van alle veldslagen zoal Saddam Hoessein hem noemde."

Beeld: Het is nacht op een vliegdekschip met militairen, close-up van piloten en straaljagers

Geluid: Trommelgeluid, spannende muziek, snel

Beeld: Snelle montage, van beelden gemaakt met infraroodcamera's: blauw/groen beeld van luchtaanvallen.

Beeld: Speech Bush.

George W. Bush:

"Twee uur geleden hebben geallieerden de aanval ingezet tegen militaire doelen in Irak en Koeweit. Saddam Hoessein is deze gruwelijke oorlog tegen Koeweit vijf maanden geleden begonnen. Vanavond hebben wij ons bij de strijd gevoegd."

Beeld: Tanks, militairen en woestijn.

Voice-over: "Begin januari staat eigenlijk al vast dat een oorlog in het Golfgebied onvermijdelijk is. Meer dan een miljoen soldaten staan daar dan tegenover elkaar. Saddam Hoessein heeft 500.000 manschappen onder zijn bevel om Koeweit te verdedigen."

Beeld: Iraakse soldaten, klein, juichend, vrolijk. Ze komen onvoorbereid en onserieus over. Er is met afstand gefilmd; een totaalshot.
Voice-over: "De internationale strijdmacht bestaan uit ruim 700.000 soldaten, onder leiding van generaal Norman Schwarzkopf."
Beeld: soldaten op een rij, van onder gefilmd, veel VS-vlaggen.

> Het beeld van de Iraakse soldaten staat in contrast met het beeld van de Amerikaanse soldaten. Een totaalshot schept meer afstand tot de kijker. De Amerikaanse soldaten daarentegen zijn van onder gefilmd wat hun groot en machtig doet overkomen. Terwijl het beeld wat we van de Iraakse soldaten krijgen chaotisch is, is het beeld van de Amerikaanse soldaten orde en rust. Onder het beeld van de soldaten uit de VS wordt een optimistischer muziekje gezet, een trommel, wat strijdvaardiger overkomt en enigszins dreigend en sterk. Dit is een duidelijk voorbeeld van de manier waarop je aan de hand van cinematografie een tegenstelling kunt weergeven.

Beeld: Een rij soldaten. Camera zoomt uit. Op de voorgrond staat generaal Schwarzkopf.
Voice-over: "Generaal Schwarzkopf is bekend om zijn ondubbelzinnig taalgebruik."
Beeld en geluid: Persconferentie. Schwarzkopf maakt een grap over Saddam Hoessein en noemt hij hem een slecht militair leider. Er wordt om zijn grap gelachen.
Voice-over: "Patriotraketten lijken een redelijk effectief wapen om Scuds onschadelijk te maken. Maar niet altijd. Een Amerikaans legerdepot wordt geraakt. Achtentwintig militairen komen om het leven."
Beeld: Slachtoffers in een soort loods: VS-soldaten op brancards, ambulances, chaos, vuur

> Dit waren beelden die we zelden zagen in de Golfoorlog. Beelden van gewonden en dodelijke slachtoffers in de strijd werden bijna niet uitgezonden. In het jaaroverzicht komt dit ook duidelijk naar voren.

Beeld: Mooi idyllisch plaatje van een roze lucht in de woestijn.
Geluid: saxofoon muziek.
Beeld: Camera zoomt uit. We zien een soldaat op een saxofoon spelen.

Het is een mooi idyllisch beeld waar esthetisch gezien niets op aan te merken is. Of het een realistisch beeld van de oorlog geeft die op dat moment aan de gang is, is de vraag. Dit blijkt ook uit de voice-over.

Voice-over: "De door militairen zwaar gecensureerde berichtgeving geeft een zeer onvolledig beeld van de werkelijkheid. De echte oorlog, zoals de bombardementen op de tienduizenden Iraakse militairen aan het front met Koeweit blijft zo goed als onzichtbaar."
Beeld: Persconferentie van het Amerikaanse leger.
Geluid: Geluid van de saxofoon uit het idyllische plaatje. (een soundbridge)
Voice-over: "Legerwoordvoerders houden dagelijks persconferenties. Ook hier wordt niet het hele verhaal verteld. De antwoorden zijn vaak ontwijkend."
Beeld en geluid: Persconferentie waarbij een officier stotterend en ontwijkend reageert op vragen van de pers. Pers krijgt beelden te zien van 'succesvolle' bombardementsvluchten. Het lijken beelden van een computerspelletje. Groen beeld, een vizier en een bom die valt.
Geluid: Gesprekken over een vliegtuigradio, krakerig. En, alsof het daadwerkelijk een computerspelletje betreft, een vrolijk, snel en spannend muziekje onder de beelden van de bombardementen.

Het jaaroverzicht is hier kritisch tegenover de Westerse berichtgeving. We krijgen niet alles te zien, slechts datgene dat ons een positief beeld moet geven van de oorlog. Er is ook kritiek op de berichtgeving aan Iraakse kant.

Voice-over: "Ook Irak gebruikt de media als propagandamiddel. En toont gevangen genomen piloten op tv."
Beeld: Gevangen genomen soldaat, mishandeld, bont en blauw en angstig.

Juist in een jaaroverzicht is er tijd voor retrospectie. Er wordt een genuanceerd beeld gegeven van de oorlog en met name van de censuur in de berichtgeving. Tijdens de daadwerkelijke berichtgeving op het moment zelf is daar natuurlijk minder ruimte voor. Er komt nog meer kritiek op de acties van de Amerikaanse strijdmachten.

Beeld: Legerbeelden van de lancering van een raket, homevideo van een raket in de lucht door een woonwijk gevolgd door beelden vlak na de inslag van de raket: brandweer, vuur, chaos, rook, kortom een ravage.

Geluid: geschreeuw, sirenes, chaos

Voice-over: “Een bunker in Bagdad, volgens de geallieerden een militair commandocentrum, krijgt een voltreffer. Maar wat de functie ook was, honderden vrouwen en kinderen verbranden levend.”

Beeld: Huilende Iraakse mannen, geschreeuw, verdriet, lijken in dekens gewikkeld worden op vrachtwagens geladen. Mensen kijken bang, kwaad en wanhopig in de camera.

> Golfoorlog I mag dan uitermate gecensureerd weergegeven zijn; het wordt *ook* wel de eerste echte televisieoorlog genoemd.

Voice-over: “Er is een enorme honger naar nieuws. Het zijn de weken dat CNN definitief naam vestigt.”

> De Amerikaanse zender CNN is dé nieuwsbron van dat moment. Niet slechts voor het thuisfront maar voor de hele wereld. We krijgen een voornamelijk Amerikaans perspectief op de oorlog te zien.

Voice-over: “Eind februari komt het geallieerd commando tot de conclusie dat het Iraakse leger te verzwakt is om serieus weerstand te bieden. Na lang wachten kunnen de grondtroepen in actie komen voor de beslissende ‘slechts’ honderd uur durende slag om Koeweit.”

Beeld: Woestijn, met tanks en militairen met mitrailleurs.

Geluid: Het volume van de muziek loopt op en deze gaat steeds sneller en harder.

Beeld: Rijdende tanks met een camera gefilmd vanaf een andere tank. Rennende soldaten. Een snelle montage op de muziek met veel afwisseling van totaalshots en close-ups. Het vormt een dynamisch beeld.

Geluid: Gewerenschoten, bommen, knallen en geknetter.

Voice-over: “Iraakse soldaten, die de bombardementen hebben overleefd zijn vaak dolgelukkig dat er een einde is gekomen aan hun nachtmerrie. Volkomen uitgeput geven ze zich over. 63.000 In totaal.”

Beeld: Vier Iraakse militairen geven zich over aan Amerikaanse soldaten. Ze komen dankbaar over, nederig ten opzichte van hun bevrijders. Close-up gezicht Amerikaanse soldaat.

Amerikanse soldaat:

“You are allright!!”

Dit geeft een positief beeld van de Amerikaanse militairen als bevrijders.

Voice-over: “Koeweit is een ravage.”
Beeld: Tanks die Koeweit binnen rijden Koeweit, chaos, brand, plunderingen een spookstad.
Voice-over: “Hoessein ziet in dat verder vechten zinloos is en zegt toe zich verder terug te trekken.”
Beeld: Krantenkoppen tonen de overwinning van de Geallieerden, tanks rijden door de straten met juichende mensen, wapperend met VS vlaggen.
Voice-over: “Het doel van operatie Dessert Storm is bereikt.”
Beeld: De voorgaande beelden gaan langzaam over in het hoofd van de Amerikaanse president.
George W. Bush:
“Koeweit is bevrijd. Irak’s leger verslagen. Ons militair doel bereikt.”
Beeld: Vreugde op straat, mensen, dansen, klappen, toeterende auto’s.
Voice-over: “Maar er is ook misère. Iraakse soldaten vluchten, alles achterlatend, ook hun stervende collega’s.”
Beeld en geluid: Interview met zwaar gewonde Irakees. Ligt op de grond, bebloed, geen tanden meer in zijn mond, ernstig verzwakt.
Voice-over: “Maar Iraakse soldaten die wel kunnen vluchten zijn niet veel beter af. Op hun weg terug naar Irak worden ze aangevallen door gezamenlijke Geallieerde luchtmacht en afgemaakt.”

De keuze voor het woord afgemaakt in de voice-over is opmerkelijk te noemen. Het is een grove en harde omschrijving. Ze hadden ook het woord gedood, vermoord of omgebracht kunnen gebruiken. Het kan op twee manieren worden opgevat. Als negatief ten opzichte van de Iraki’s, zij vonden als ‘slechteriken’ terecht hun lot. En werden afgemaakt zoals daar over gesproken wordt bij wilde dieren. Maar het kan ook negatief bedoelt zijn naar de Geallieerde soldaten. Zij zijn de beulen die de Iraakse soldaten afmaken. Onmenselijk en hard. Het blijft speculeren maar de woordkeuze is hier op zijn minst opvallend. De tekst in de voice-over wordt ondersteund door de muziek en de beelden;

Geluid: Dramatische piano-muziek.

Beeld: Kapotte auto's, wegen en gebouwen en tentenkampen in de woestijn gefilmd vanuit de lucht. Het beeld eindigt in een close-up van een dodelijk slachtoffer die half uit een auto hangt.
Voice-over: "Op 3 maart wordt in een tent in Zuid-Irak de capitulatie getekend."
Beeld: In een tent tekenen Schwarzkopf en een Iraakse officier een contract.
Voice-over: "Einde van de oorlog die aan mogelijk honderdduizenden Irakezen het leven kostte. Er vielen ongeveer driehonderd slachtoffers aan Geallieerde kant."

> In deze voice-over tekst wordt het contrast duidelijk. Wie de echte verliezers zijn maar ook wie uiteindelijk het slachtoffer is van deze oorlog. Het geeft geen positief beeld van de Geallieerde soldaten of van de Verenigde Staten in deze oorlog.

Beeld: Het item eindigt met beelden uit Irak en Bagdad. Beelden van feestende bevrijde mensen.
Voice-over: "De vreugde maakt al snel plaats voor verdriet om de slachtoffers en de ravage die de oorlog heeft achtergelaten."
Beeld: Saddam op poster in kapotgeschoten straat
Voice-over: "Saddam is ondanks de verpletterende nederlaag nog steeds aan de macht. Er volgen opstanden van Sjiieten en Koerden maar de Republikeinse Garde weet deze vlug neer te slaan."
Beeld: Vluchtende mensen, in de bergen, hongerig, vies, wanhopig.
Voice-over: "De hulpverlening is slecht georganiseerd en komt vaak te laat. Terwijl de man zelf alles weet te overleven."
Beeld: Close-up Saddam Hoessein, gevolgd door een still. Beeld verandert daarna in zwart-wit beeld.

Dit item geeft een ander beeld dan het jaaroverzicht in 1990. De aanloop naar de oorlog werd toen per maand verteld. Nu is er gekozen voor één groot item om de gehele oorlog te vertellen. In dit onderzoek wordt het beeld dat we krijgen van de oorlog met Irak in 1991 vergeleken met de oorlog in Irak twaalf jaar later.

4.5.3 Golfoorlog II (2003)

In het jaaroverzicht van 2003 wordt de oorlog met Irak in een andere vorm verteld dan in de eerste twee jaren van de jaren negentig. Het wordt niet chronologisch verteld per maand.

Maar er is ook niet gekozen voor één groot item over de gehele oorlog. In 2003 kiest men voor een thematische invulling. De oorlog is door de NOS in drie delen gehakt:

- ‘De oorlog in Irak: de aanloop’ (acht minuten, dertig seconden)
- ‘De oorlog in Irak: de gevechten’ (vijftien minuten)
- ‘De oorlog in Irak: de nasleep’ (vijftien minuten)

4.5.3.1 De oorlog in Irak: de aanloop

Het jaaroverzicht van 2003 begint met een gesprek tussen presentatrice Sacha de Boer en Amerika-correspondent voor het *NOS Journaal*, Charles Groenhuijsen. De correspondent legt het verschil uit tussen de situatie in de VS en in Europa.

Sacha de Boer:

“Het jaar 2003 was vooral het jaar van de oorlog tegen Saddam Hoessein en zijn arrestatie twee weken geleden. Het was het jaar van de waarheid; van kiezen voor of tegen Bush, voor of tegen de oorlog. En het was het jaar van de leugen; of de oorlog wel op juiste gronden werd gevoerd. Iemand die we veel hebben gesproken in dit verband is correspondent Charles Groenhuijsen.”

Beeld: Groenhuijsen verschijnt in beeld achter de presentatrice. Hij zit op zijn vaste plek voor het Witte Huis, of voor een blue screen waarop het Witte Huis geprojecteerd wordt.

De Boer:

“De tijd voor de oorlog was een onzekere tijd, niemand wist wat er zou gaan gebeuren.”

Charles Groenhuijsen:

“Het was onzeker aan beide kanten. Voor jullie in Europa en hier in de VS. Er was wel een groot verschil in hoe er tegen de situatie in Irak en de dreigende oorlog aan gekeken werd.”

Beeld: Groenhuijsen fullscreen

Groenhuijsen:

“De Verenigde Staten was een land in oorlog. De soldaten waren er al, ze waren er klaar voor. Het ging hier om onze zonen, onze echtgenoten en onze broers. Emotie speelt daarbij een rol. Het was een land in oorlog maar ook een land met veel trots. Trots op hun Amerika. In Europa ging het toen nog over wel of geen oorlog. Krijgen de wapeninspecteurs nog kans bewijzen te vinden? Tot nu toe waren de massavernietigingswapens nog niet gevonden. Dat speelde hier in de VS ook wel maar veel minder dan in Europa.”

Instart item:

Beeld: Irak, feest, geüniformeerde militairen.

Voice-over: "Irak begint 2003 zoals elk jaar met de dag van het leger."

Beeld: Marcherende soldaten, trommels en trompetten.

Voice-over: "Eén man ontbreekt: Saddam Hoessein. Hij is alleen op tv te zien. Saddam blaft maar bijt hij ook?"

Beeld: Speech Saddam

Voice-over: "Eén 24 letterwoord blijft het nieuws beheersen: massavernietigingswapens."

Beeld: Auto's VN, mannen met petjes en zoekdetectors op het platteland, in fabrieken op zoek naar bewijzen.

Voice-over: "Honderd VN-inspecteurs zijn al maanden op zoek."

Beeld: Totaalshot van president Bush voor een haardvuur.

> Het beeld van de president voor de haard lijkt op dat van een strenge boze vader die zijn kind toespreekt. In dit geval gaat het om de vader van het volk die zijn mensen toespreekt. Hij gebruikt zijn handen veel en zwaait met zijn wijsvinger.

George W. Bush:

"De tijd voor Saddam Hoessein raakt op. Hij moet ontwapenen. Ik wordt doodziek van de list en het bedrog."

> De tekst die hij spreekt past bij het eerdere idee van de strenge vader. Vooral de woorden "ik wordt doodziek van…" ("I am sick and tired of…")

Beeld: Close-up gezicht Bush. Beeld wordt zwart-wit en het geluid van de laatste woorden die Bush uitspreekt worden met een echo 3 keer herhaalt. Hierdoor komt er meer nadruk te liggen op zijn woorden. ("…sick and tired of all this scheme and deception." (x3))

> Later in het item zien we ook andere politieke figuren waarbij de dezelfde cinematografische truc wordt uitgehaald, zoals bijvoorbeeld Schrőder, Chirac en Blair. De nadruk komt te liggen op de politieke discussie en de tegengestelde meningen hierin. De partijen worden nog nadrukkelijker tegenover elkaar geplaatst door hun standpunten letterlijk in tekst en beeld uit te vergroten. De discussie wordt in het item scherp aangezet. Er is in dit item gebruik gemaakt van het frame 'conflict in

leadership'. De keuze voor dit frame komt onder andere naar voren in de hierboven genoemde cinematografische trucjes.

Beeld: Verschillende beelden van vliegdekschepen wisselen elkaar af.
Voice-over: "Irak splijt het Westen. Washington stuurt het ene na het andere vliegdekschip naar de Perzische Golf. Duitsland en Frankrijk willen niets van oorlog weten. Al helemaal niet zonder toestemming van de Verenigde Naties."
Beeld en geluid: Close-up Amerikaanse soldaat met zonnebril en helm. Hij draagt een VS vlaggetje op zijn schouder. Hij geeft een bevel (schreeuwt) en blaast vervolgens hard op een fluitje.
Beeld: Militairen zijn bezig met een oefening, ze schieten in de woestijn op poppen.
Voice-over: "Amerika loopt zich dan al warm in Koeweit. En Washington heeft een nieuwe aanpak: De preventieve oorlog…"
Beeld: Soldaten rennend in woestijn.
Voice-over: "…Wie of wat een gevaar vormt dat bepalen de Verenigde Staten. En Amerika alleen. Een trouwe Europese bondgenoot volgt Bush tot het bittere end."
Beeld en geluid: Brits lagerhuis, een stem zegt: "de prime minister". Dan volgt een speech van Blair waarbij zijn laatste woorden worden herhaalt terwijl de camera inzoomt en het beeld zwart-wit wordt. Net als we eerder zagen bij Bush voor de open haard.
Beeld: Wapeninspecteurs in Irak.
Voice-over: "De wapeninspecteurs vinden geen keiharde bewijzen, geen 'smoking guns'.

Er wordt in de voice-over gebruik gemaakt van Amerikaanse woorden. Dit benadrukt de voornamelijk Amerikaanse strijd.

Beeld: VN, vergadering, close-up mensen met oortjes in waardoor ze de betreffende vertaling horen.
Voice-over: "De Veiligheidsraad vergadert week in week uit over Irak, Irak, Irak. Vluchten kan niet meer. De transatlantische betrekkingen sneuvelen als eerste."
Beeld: Schrőder en Chirac op een persconferentie waarin zij laten weten niet in te stemmen met de oorlog tegen Irak.
Beeld: Wijnflessen worden in VS leeggegoten in de goot.
Voice-over: "De Amerikanen vinden dit slap en wezelachtig gedrag. De Franse wijn heeft betere tijden gekend. De politiek ruzie wordt een giftige vete."

Beeld: Persconferentie waar correspondent Groenhuijsen een vraag stelt aan de Amerikaanse minister van Defensie Donald Rumsfeld.

Charles Groenhuijsen:

"Veel Europeanen geven het voordeel van de twijfel aan Saddam en niet aan Bush. Dat zijn de bondgenoten van de VS. Wat vindt u daarvan?"

Donald Rumsfeld:

"U denkt aan Europa als Duitsland en Frankrijk. Ik niet. Ik vind dat het oude Europa."

Beeld en geluid: Weer wordt er gebruik gemaakt van het cinematografische stijlelement dat we al eerder zagen. De close-up en het zwart-wit beeld van Rumsfeld. En de stem die herhaalt wordt. "Old Europe, Old Europe, Old Europe" horen we in echo over de beelden klinken.

Voice-over: "Zo heet is de transatlantische soep nog nooit opgediend. Rumsfeld krijgt een emotioneel antwoord."

Speech Duitse minister van Buitenlandse Zaken, Fisher:

"Voor Duitsland heeft de VS een bijzondere betekenis. We hebben ons niet zelf van de nazi's bevrijd. En we hebben onze democratie met uw hulp opgebouwd. Maar mijn generatie leerde: je moet bewijs leveren. In een democratie moet je bewijs leveren. En het spijt me ik ben niet overtuigd."

Beeld: Close-up Bush, Amerikaanse Congres.

Voice-over: "Washington heeft chemische wapen, biologische wapens en, zo weet Bush, snel ook kernwapens."

Bush:

"De Britse regering heeft ontdekt dat Saddam Hoessein grote hoeveelheden uranium zoekt in Afrika."

Beeld: Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Colin Powell, in de Veiligheidsraad.

Colin Powell:

"En zo gaat het door en door…"

Voice-over: "Amerika weet het zeker. Colin Powell doet een uiterste poging de wereld te overtuigen in een speciale zitting van de veiligheidsraad."

Colin Powell:

"Collega's alles wat ik vandaag zeg wordt ondersteund door betrouwbare bronnen."

Beeld: Close-up van een hond op een grasveld. Wanneer de camera uitzoomt zien we vele naakte lichamen op het grasveld liggen die de tekst 'peace' (vrede) schrijven.

Voice-over: "Powell overtuigt niet, maar het uur is nu aangebroken. Ben je voor of tegen de oorlog. Iedereen moet nu met de billen bloot."

Dit is een verwijzing naar de beelden van de naakte mensen op grasveld. Beeld en voice versterken elkaar.

Chirac:

"Mijn mening is dat ongeacht de omstandigheden Frankrijk nee zal stemmen omdat oorlog niet het doel dient dat we hebben vastgesteld namelijk de ontwapening van Irak."

Beeld: Tralies (hekwerk om Witte Huis), camera stelt scherp op achtergrond; president Bush in tuin met stok en honden.

Voice-over: (ondersteunt het beeld) "Het is een eenzaam moment voor de Amerikaanse president. Een meerderheid in de Veiligheidsraad is tegen de oorlog. Zijn trouwe viervoeters Barney en Spot luisteren nog wel naar hem. Het is 17 maart, het woord is aan George Bush."

George W. Bush:

"Dit is geen kwestie van gezag. Het is een kwestie van wilskracht. Oorlog kent geen zekerheid, behalve de zekerheid van opoffering."

Beeld: Bush in tuin Witte Huis.

Beeld: Bush speech achter spreekstoel.

George W. Bush:

"Medeburgers, de situatie in Irak is in een beslissende fase beland. De Veiligheidsraad heeft zijn verantwoordelijkheid niet genomen. Dus nemen wij de onze…"

Beeld: Gezicht Bush meer in close-up.

George W. Bush:

"…Saddam Hoessein en zijn zoons moeten Irak binnen 48 uur verlaten. Hun weigering om dit te doen zal uitlopen op militairen strijd. Voor hun eigen veiligheid moeten alle buitenlanders inclusief journalisten en wapeninspecteurs Irak onmiddellijk verlaten…"

Beeld: Totaalshot Iraakse snelweg met bus met daarop het VN logo, close-up personen in die bus.

George W. Bush:

"Goedenavond en moge God Amerika blijven zegenen."

4.5.3.2 De oorlog in Irak: de gevechten

De commentaarstem wordt in het eerste item over Irak verzorgd door Charles Groenhuijsen. In het tweede en derde item voorziet Geri Eikhof de beelden van commentaar. Hij was erbij in Irak. Eerst volgt een gesprek tussen hem en Sacha de Boer dat specifiek over de situatie in Irak gaat en niet zozeer over Amerika. We beginnen dus met de instart van het item.

Geluid: Spannend muziekje, met hoge tonen.

Dit geluid komt op meerdere momenten in het item en het item dat hierop volgt terug. Ter ondersteuning van de beelden.

Beeld: De beelden lijken gefilmd met een nachtcamera, een infrarood camera. Het zijn donkere beelden, soms met een rode schijn, soms met een groene. We zien een vliegdekschip, en helikopters met propellers. Afgewisseld met beelden van Bush. Hij zit achter zijn bureau, voor een camera, klaar voor opname. Iemand kamt zijn haren.
Beeld: Controlekamer, met knoppen en beeldschermen. En een esthetisch mooi shot vanaf het vliegdekschip: masten van de boot en silhouetten van helikopters. Door de zon lijkt het een zwart-wit beeld, het enige kleuraccent is echter de Amerikaanse vlag. Het rood, wit en blauw van de vlag knalt uit het plaatje.

Het legt de nadruk op Amerika, het patriottisme, de trots.

Beeld: George W. Bush, hij wacht nog steeds op uitzending, hij rolt met zijn ogen. (Dit komt een beetje dom over.) Ook maakt hij een gebaar met gebalde vuisten.
Beeld: Vliegdekschip en de militairen aan boord.
Geluid: Sirenes.
Beeld: Een laatste shot van Bush voor uitzending.
Geluid: Het aftellen begint: five, four, three…
Beeld: Radars en beeldschermen. Vervolgens een close-up van een rood knopje waar ‘fire’ boven staat en een vinger die het knopje indrukt.
Geluid: Raket die wordt afgevuurd.
Beeld: Hetzelfde esthetische mooie plaatje van de schaduwen van het vliegdekschip met de kleuren van de Amerikaanse vlag die daaruit springt.
Beeld en geluid: Gelanceerde raket. Overbelichting door inslag en een hard geluid.
George W. Bush:
“Landgenoten, coalitietropen zijn begonnen aan militairen operaties om Irak te ontwapenen, het volk te bevrijden en de wereld te beschermen tegen een groot gevaar…”
Beeld: Bush achter bureau. Het beeld gaat op still, een mediumshot van Bush. Via die still wordt verder ingezoomd op zijn gezicht. Waardoor het een close-up wordt.

Geluid: Het spannende muziekje met de hoge tonen, dat we al eerder hoorde neemt in volume toe.

Geluid: Tune van de leader van het *NOS Journaal*.

Beeld: Leader *NOS Journaal.* In beeld verschijnt de tekst: 'Extra journaal'.

Presentator NOS Journaal:

"Goedenacht in Bagdad is het luchtalarm af gegaan en zijn explosies gehoord."

Beeld: Een stad bij nacht, vuur, gebouwen die gebombardeerd worden, in brand staan, rookpluimen boven de stad.

Geluid: Inslag van raketten, sirenes en luchtalarm.

Voice-over: "Het begint niet met de mokerslag die werd verwacht maar met een poging de spijker op de kop te slaan. Gebouwen waar volgens westerse inlichtingsdiensten Saddam zit met zijn getrouwen. Een misslag, valse start…De volgende dag verschijnt een springlevende Saddam op de televisie"

Beeld: Speech Saddam

Saddam Hoessein:

"Bush Junior, die roekeloze crimineel, heeft zijn misdadige dreigementen tegen Irak en de menselijkheid uitgevoerd."

Beeld: (Handheldcamera) Midden in de nacht volgt de camera een militair door een tentenkamp in de woestijn. Ze zetten een gasmasker op. Het beeld is schokkerig en onscherp.

> Dit maakt het beeld van oorlog echter, dichterbij en geloofwaardiger. Er blijkt angst uit deze beelden, de voice-overtekst bevestigt dit.

Voice-over: "Saddam reageert snel. Irak schiet raketten af op buurland Koeweit waar meer dan 100.000 coalitietroepen klaarstaan. De schade is klein, het effect enorm. Twaalf jaar na de vorige Golfoorlog beleeft Koeweit opnieuw de angst voor een gifgasaanval."

Beeld: Close-up gifgasmaskers, mensen in paniek, militairen.

Geluid: Luchtalarm.

Voice-over: "De volgende avond maakt de wereld kennis met een nieuwe manier van oorlogvoering: Shock and Awe; schok en verschrikking."

Beeld: Totaalshots van de skyline van een stad vanaf een balkon gefilmd: rookpluimen, vuur, bombardementen, raketinslagen.

Voice-over: "Duizend en een bommen en meer…"

Beeld: (Loopt langer door dan voice-over) Instortende gebouwen, vuur, rook. Opnames zijn donker, het is nacht. De beelden wisselen elkaar snel af, totaalshots met mediumshots.
Geluid: Knallen, raketinslag, bommen, sirenes.
Beeld: Gevechtshelikopter met militairen erin bij daglicht in de woestijn.
Voice-over: "Rond het ochtendgloren trekken 10.000 Britse en Amerikaanse voertuigen Zuid-Irak binnen…"
Beeld en geluid: Een jeep die uit een tankachtig voertuig komt rijden. Een soldaat, zonder voortanden, schreeuwt onverstaanbaar een order.

De soldaat komt, onvriendelijk en agressief over.

Voice-over: "Via lucht, via land en via zee."
Beeld: Helikopter, soldaten in woestijn veel opwaaiend zand, tanks.
Voice-over: "De grondoorlog is een feit en ook daarvan is de wereld rechtstreeks getuige."
Beeld: Britse reporter in de woestijn, op de achtergrond een gevechtshelikopter.
Reporter:
"Van Zuid-Irak is het nog een lange weg naar Bagdad."
Beeld: Uit de helikopter op de achtergrond komt een militair rennen die de reporter beveelt mee te komen.
Militair:
"Nu!"
Reporter:
"Niemand gelooft dat het makkelijk wordt."
Militair:
"Nu meekomen, we gaan."

Het lijkt bijna alsof we in live-contact staan met de reporter en de soldaten in de woestijn. Terwijl we weten dat het om een jaaroverzicht gaat en het een terugblik is. Het onderbreken van de militair tijdens de stand-up van de reporter lijkt alles behalve geënsceneerd. Er komt ook een bepaalde dreiging en angst uit voort. Die voel je als kijker, alsof je er zelf bij bent. Het is qua media een andere oorlog dan de eerste Golfoorlog. Terwijl deze wel bekend staat als de eerste echte televisieoorlog werd het in 1991 de media ook erg moeilijk gemaakt de oorlog te verslaan. Zoals we al eerder zagen. Daarvan kennen we de beelden als uit computerspelletjes. Veel groen en rood

gekleurde beelden van inslagen van bommen. Weinig beelden uit het veld of van de burgers. De kijker werd daar meer op afstand gehouden. In de oorlog van 2003, die we nu bespreken, zien we wel de militairen aan het werk. De reporters gaan mee met gevechtsploegen. Later in dit item blijkt echter dat we ook hier niet kunnen spreken van open objectieve berichtgeving. De verslaggevers zijn afhankelijk van de militairen. En ook hier was er sprake van een bepaalde mate van censuur. Hier wordt later in het item op terug gekomen. Er is dus wel sprake van ander soort beelden, maar niet van minder gekleurde of gecensureerde berichtgeving.

Geluid: Opnieuw het spannende muziekje met de hoge tonen.
Beeld: Foto's uit het oorlogsgebied, die elkaar op het ritme van de muziek afwisselen. Foto's van een helikopter, een close-up van een soldaat, verschillende tanks, soldaten met geweren. Omdat het geheel wat dynamischer te maken wordt er af en toe een pan of een zoom op de foto gedaan.
Voice-over: "Het stramien van de strategie wordt zichtbaar: een stedenstrijd."
Beeld: "Een landkaart van Irak. Aan de hand van de kaart en de voice-over wordt de strategie uitgelegd en toegelicht. Einddoel is Bagdad.
Geluid: Luchtalarm
Beeld: Camera kruipt door donkere gang en komt uit in een bunker met een Irakese familie.
Irakees kind:
"Als de bommen vallen gaan we naar de schuilkelder. Hier is het veiliger voor ons."
Beeld: Bombardementen.
Geluid: Luchtalarm.
Voice-over: "Precisie bombardementen blijkt een relatief begrip. Bij vrijwel elke aanval stromen de ziekenhuizen vol met burgerslachtoffers."
Beeld: Slachtoffers in ziekenhuizen, kinderen met verband om het hoofd. Patiënten die ledematen missen, huilende vrouwen en kinderen.
Irakese man:
"Schurken, stelletje westerse ongelovigen. Waar is jullie menselijkheid jullie fatsoen."
Beeld: Amerikaanse militairen fouilleren Irakese burgers en soldaten. En een langgerekt shot vanuit kikvorsperspectief: Irakese gevangenen met handen boven hun hoofd lopen langs de kant van de weg.

Voice-over: “In hun eerste dagen in Irak ondervinden de invasie troepen nauwelijks tegenstand. Behalve dan van die ene boer die met een jachtgeweer en beginnergeluk een zwaarbewapende helikopter uit de lucht weet te schieten.”

Beeld: Neergeschoten helikopter in veld, juichende mensen er om heen dansend met geweren.

Beeld: Close-up geschut op tank, totaalshot van schietende tanks door de woestijn.

Voice-over: “Maar wanneer de troepen midden Irak naderen groeit het verzet elke moeizame kilometer.”

Beeld: Amerikaanse soldaat op een brancard gewond. Stukgeschoten en uitgebrande tanks.

Voice-over: Bij Nasra reden de Amerikaanse ondersteuningstroepen in de val. De Irakese televisie toont beelden van gedode en gevangen vijanden.”

Beeld: Gegijzelde Amerikaanse soldaten.Gesprek tussen gijzelnemers en gevangen Amerikanen.

Gijzelnemer achter de camera:

“Kom je Irakezen vermoorden?”

Amerikaanse soldaat (bont en blauw van mishandeling, kijkt angstig in camera):

“Nee, ik repareer dingen. Ik schiet alleen als ik wordt beschoten. Zij schoten eerst dus schoot ik terug. Ik wil niemand vermoorden.”

Beeld: Gevangengenomen Afro-Amerikaanse vrouw kijkt angstig in de camera.

Beeld: Wazige beelden, gefilmd tijdens een zandstorm in de verte herken je de silhouetten van mensen die daar lopen.

Voice-over: “De tweede vijand; woestijnzand. Even wordt oorlogsgeweld overdonderd door natuurgeweld. Tot aan Bagdad leggen zandstormen een oranje deken over de stad.”

Beeld: Onduidelijk, oranje gekleurd beeld, chaos, puin en mensen in paniek.

Voice-over: “Die dagen zwaaien er twee raketten af en exploderen in volkswijken. Collateral damage, nevenschade, 65 burgers komen om het leven.”

Beeld: Hysterisch huilende oudere Irakese vrouw met hoofddoek houdt een emotioneel betoog in de camera.

Irakese vrouw:

“Die Bush, die pooier, die ezel, die schurk, hij is verdoemd. Saddam blijft de Amerikanen baas.” (Zingend, terwijl andere omstanders haar bijvallen) ”Wij offeren onze ziel en ons bloed op voor Saddam.”

Beeld: Totaalshot van oorlogsschepen op zee.

Voice-over: “De ‘Sir Galahad’ is het eerste schip met hulpgoederen dat kan aanmeren in Umm Qasr. De stad is nu volledig in handen van de coalitie.”

Beeld: Haven Umm Qasr.

Voice-over: "Ook uit Koeweit komt de eerste voedselhulp aan. Door honger geldt ook hier het recht van sterkste…"

Beeld: Mensen vechtend om eten, chaos, verdringing.

Voice-over: "…Het zijn chaotische taferelen waarmee de Britten en Amerikanen totaal geen rekening hadden gehouden…"

Beeld: Soldaat valt uit tegen Irakees burger.

Voice-over: "…Zelfs met een voedselpakket onder de arm zijn ze hier niet welkom."

Beeld: Verdrukte mensen en kinderen, ruzie, soldaten delen voedsel uit, hand voor de camera. Zwart beeld.

Beeld: Het volgende shot is gefilmd vanuit de bijrijders stoel van een auto, kinderen staan bij het open raam aan bestuurders kant en smeken om voedsel of water. De bestuurder, een verslaggever van de NOS, maakt het raam dicht en rijdt verder.

NOS-verslaggever, Wouter Kurpershoek op camera:

"Dit is het moeilijkste moment, het wegrijden. De hulp komt maar langzaam op gang."

Voice-over: "Na twee weken laat het team van de NOS zich inbedden, inkapselen. Een fenomeen waarbij geselecteerde journalisten mee mogen met de coalitie troepen. Zo zouden ze op een relatief veilige manier dichtbij het front kunnen komen. Maar dit voordeel heeft volgens de reporters ook grote nadelen."

Beeld: Verslaggever Kurpershoek in gesprek met militair, komt uiteindelijk op camera afgelopen en vloekt.

Wouter Kurpershoek:

"Je loopt aan de hand mee van Britse woordvoerders die onder het mom van veiligheid niet van je zij wijken en je iedere keer, wat je ook doet, van Britse informatie voorzien. Wat je ook wil weten, waar je ook naartoe gaat. Dat is natuurlijk niet echt een onafhankelijke manier van werken…"

Beeld: Journalisten 's nachts achterin parkeerde auto's, blazen op straat een luchtbed op.

Wouter Kurpershoek:

"…Daarnaast leven er op dit moment zo'n 200 journalisten uit de hele wereld op straat die eigenlijk niet mogen bestaan van de Britten en de Amerikanen. Ze worden genegeerd, ze hebben geen enkele toegang tot de kampen. Er wordt geen veiligheid gegeven. Dat is ook een situaties die natuurlijk niet echt gezond is en die al zeker niet de persvrijheid voorstaat."

Voice-over: Na twee dagen besluit de journaalploeg op eigen houtje verder te gaan.

Het gegeven van de persvrijheid kwam eerder in de analyse al naar voren. Het lijkt dat er deze oorlog minder censuur is van geallieerde kant. De beelden lijken echter, meer vanuit het veld geschoten. Maar dit is eerder schijn dan werkelijkheid. De ingebedde verslaggevers zijn totaal afhankelijk van de Britse en Amerikaanse troepen. Niet slechts qua veiligheid maar ook qua informatie. Zij bepalen wat we te zien krijgen en wat niet.

Beeld en geluid: Gebouw waarin iets explodeert, veel vuur, licht en een harde knal volgen.
Voice-over: "Met het vallen van iedere nacht nemen de 'Shock and Awe' in hevigheid toe. Net als de angst van de mensen dat deze keer zij misschien geraakt worden. En soms wordt het meer dan angst."
Beeld: Irakese man in steeg, dichtgetimmerde ramen, kapotgeschoten muren. Hij houdt een bebloed en gescheurd kinder t-shirt omhoog.
Irakese man:
"Dit zijn kleren van een Iraaks kind. Dat hebben de Amerikanen gedaan, kijk er maar goed naar…"
Beeld: Man trapt tegen een deur, deze gaat open er achter verschijnen huilende en schreeuwende Irakezen.
Irakese man:
"…twee kinderen en hun vader."
Voice-over: "De Amerikaanse droom om Saddam te verdrijven doet velen bijna vergeten waarom het werkelijk begon: massavernietigingswapens."
Beeld: Donkere beelden, van dozen in stellages en kasten en wapens.

In de voice-over wordt gesproken over de Amerikaanse droom. De Amerikaanse droom staat al eeuwenlang symbool voor de Amerikaanse maatschappij en de mogelijkheden die deze te bieden heeft. In dit verband wordt het sarcastisch gebruikt. In de voice-over wordt principiële
kritiek geuit op de houding van de Amerikanen. Alsof zij middels een oorlog een droom verzenlijken. Er wordt een negatieve connotatie aangebracht terwijl de Amerikaanse droom in wezen voor iets positiefs staat.

Voice-over: "Maar hoe vaak de coalitietroepen ook stuiten op wapendepots het is nooit de jackpot, nooit echt iets verdachts."

In het eerste hoofdstuk over Amerika en Amerikaanse stereotypen zagen we al dat geld een belangrijk symbool was voor de Amerikaanse maatschappij. Hier spreekt men in de voice-over over ‘de jackpot’. ‘De jackpot’ roept onmiddellijk associaties op over geld. Hier wordt het gebruikt in relatie tot Amerikanen die hun doel niet bereiken, de wapens niet vinden. Dat heeft in principe niets met geld te maken. Toch wordt het er door het gebruik van het woord ‘jackpot’ aan gerelateerd.

Geluid: Fanfare band, trommels, blaasinstrumenten.
Beeld: Militairen, Bush en zijn vrouw Barbara lopen langs juichende en applaudisserende soldaten. Bush salueert.
George W. Bush:
“Wij nemen massavernietigingswapens uit handen van massamoordenaars.”
Beeld: Speech Bush achter een spreekstoel voor honderden militairen.
George W. Bush:
“We vorderen onze bestemming Bagdad. En we accepteren niets minder dan de volledige en definitieve overwinning.”
Beeld en geluid: Gejuich en applaus van de militairen volgt.
Geluid: Het hoge, spannende muziekje.
Beeld: Close-up beelden van Saddam en Bush wisselen elkaar af.
Beeld: Saddam Hoessein op straat omringt door Irakese burgers die hem vol adoratie aan kijken. Hij schudt handen en draagt een leger uniform.
Voice-over: “Of dit de echte was die zich op straat liet toejuichen is zelfs nu nog niet zeker. Zo ongrijpbaar als de Irakese leider in oorlogsdagen is, zo aanwezig is zijn zaakwaarnemer.”
Beeld: Verschillende foto’s van de Irakese Minister van Informatie, Mohammed Al Sahaf.
Stem Al Sahaf:
“Die boeven, die schurken. Ze krijgen op hun donder, ze zijn crimineel en stom.”
Voice-over: “Mohammed al Sahaf, aan hem de taak luchtaanvallen te ontkennen als het alarm afgaat…”
Beeld: Persconferentie Al Sahaf
Voice-over: “…Bommen te negeren terwijl de muren trillen.”
Beeld: Landkaart Irak, camera volgt een stippenlijn op die kaart, de route naar Bagdad.
Voice-over: “Al na twee weken is de opmars van de invasiemacht nauwelijks nog te vertragen. Het speculeren over de slag van Bagdad, de kracht van het Irakese leger en de

gevreesde Republikeinse Garde begint. Maar de Garde lijkt gammel en het gewone leger wil gewoon naar huis."

Beeld: Stadscentrum Bagdad, met Amerikaanse tanks en militairen.

Voice-over: "Een paar keer rijden Amerikaanse tanks al met veel machtsvertoon door het stadscentrum."

Beeld: Rond plein met standbeeld Saddam Hoessein, met Amerikaanse tanks.

Voice-over: "Twee dagen later volgt de finale: 9 april 2003."

Beeld: Militairen springen uit tanks, rennen over straten, houden geweren in de lucht naar boven gericht.

Geluid: Het spannende muziekje met de hoge tonen zwelt weer aan.

Voice-over: "Veel Irakezen gaan nu ook de straten op."

Beeld: Juichende Irakese burgers in auto's toeterend, zwaaiend, opgelucht. Mensen met vazen en beelden in hun hand over straat, geplunderd uit de musea. Een dansende man in een gewaad slaat met de onderkant van zijn schoen op een foto van Saddam.

De man schreeuwt:

"Hij heeft onze jongeren vermoord. Onze kinderen en vooraanstaande Irakezen. O, mensen wat erg!"

Beeld: Irakezen hakken in op beeld van Saddam Hoessein. Eerst een close-up van de hakkende mensen, de camera zoomt uit naar een totaalshot van het plein met het beeld met daarop de Irakezen en eromheen militairen en tanks.

Beeld: Een iconische beeld, dat velen zich zullen herinneren, van de Amerikaanse legertank die het standbeeld omver probeert te trekken. Via een touw om de nek van het beeld van Saddam. Het beeld valt half om en blijft halverwege hangen. De Amerikaanse soldaten helpen de Irakese burgers. Deze springen op het beeld en slaan erop met hun schoenzolen.

Deze beelden kunnen gezien worden als icoon omdat dit een van de belangrijkste momenten is uit de oorlog; de goede afloop en de uiteindelijke bevrijding van het Irakese volk. De symbolische val van een dictator door de val van zijn standbeeld.

Ik weet nog dat ik de beelden destijds live zag op televisie. Bij deze live beelden was er een moment waarop een soldaat een Amerikaanse vlag om het hoofd van Saddam hing. Deze vlag werd vrij snel verwijderd omdat dat tegen de regels was. Het was niet de Amerikaanse overwinning maar de bevrijding van de Irakezen die gevierd en getoond moest worden. Dus daarom geen machtsvertoon met Amerikaanse of Britse vlaggen. De Irakezen stonden centraal. Het beeld met de Amerikaanse vlag over het hoofd van Saddam heeft het

jaaroverzicht van het *NOS Journaal* dan ook niet gehaald. Beelden van soldaten en Irakese burgers die samenwerken wel.

4.5.3.3 De oorlog in Irak: de nasleep

Het laatste item in het *NOS Journaal* jaaroverzicht gaat over de nasleep van de oorlog in Irak. Na een gesprek van Sacha de Boer met verslaggever Geri Eickhof over de situatie in Irak na de oorlog, de verschuiving van terreur van de staat naar terreur van de straat, volgt de instart van het item.

Geluid: Dramatisch trommelgeluid.
Beeld: Landing vliegtuig op vliegdekschip.
George W. Bush:
"Officieren en matrozen van de USS Abraham Licoln, landgenoten,"
Beeld: Bush op vliegdekschip.
George W. Bush:
"De belangrijkste strijd in Irak is voorbij. (Bush zwaait naar camera) In de slag om Irak hebben de Verenigde Staten en onze bondgenoten zeegevierd."
Beeld: Op een toren op het vliegdekschip staat de volgende tekst geschreven: 'Mission accomplished.' (missie volbracht)
Geluid: Dreigende muziek, tromgeroffel zwelt aan.
Beeld: Hoofd van het beeld van Saddam wordt door de straten gesleept. Mensen slaan er op met hun voetzolen. Dan is er een fade en het beeld staat op zwart.
Tekst in beeld:
Terug naar Irak
Voice-over: "3.000 tot 10.000 Irakese burgerslachtoffers. De precieze prijs van de eerste preventieve oorlog zal misschien nooit bekend worden."
Beeld: Close-up van een kerstmannenpop, camera zoomt uit naar een totaalshot. De kerstmanpop staat op de stoep van een Irakese straat.

> Dit beeld is erg contrasterend. De kerstman is een typisch Amerikaanse traditie. Het staat voor westerse commercie. Het is een Amerikaans/Westers symbool in een Oosterse wereld. Weer gaat het hier om een verwijzing naar het stereotype beeld van de Verenigde Staten als handelsnatie, waar alles te koop is. Maar het kan ook gezien worden als het stereotype beeld van oppervlakkigheid en leegte. De kerstman is slechts

uiterlijke schijn. Het heeft geen betekenis in een land waarvan zowel de emotionele als de economische gevolgen van de oorlog duidelijk te zien zijn.

Voice-over: "De prijs was hoog, de vreugde kort. Nadat de dodelijke werkelijkheid van de dictatuur was beëindigd volgde snel de schimmige chaos van een land zonder leiding, zonder structuur, zonder infrastructuur."
Beeld: Auto's, drukke wegen, verkeerschaos. Close-ups en totaalshots wisselen elkaar af.
Voice-over: "Het verkeersbeeld is veelbetekenend."
Beeld: Politie die verkeer regelt, openbaar vervoer, kapotgeschoten, uitgebrande stadsbussen op en parkeerplaats.
Voice-over: "Het nieuwe dagelijks leven valt de Irakezen tegen. Voor velen bracht het niet de verbetering die werd verwacht maar de verslechtering die nooit was voorzien. Er is inflatie en werkeloosheid."
Beeld: Oudere Irakese mannen spelen domino op straat.
Irakese man:
" Domino… om de ellende van de werkeloosheid te vergeten…"

Bumper[7]: Foto van een gedeelte van een stenen beeld en de tekst: 'Bommen en granaten'.
Beeld: Persconferentie VN: een man spreekt. Dan plotseling een knal en het beeld springt op zwart. Wanneer het beeld terugkomt zien we mensen die onder het puin liggen of bebloed rondrennen, huilend, schreeuwend.
VN secretaris-generaal Koffi Annan:
"De VN verloor een aantal van de beste ambtenaren. (…) Een donkere dinsdag voor de VN."
Beeld: Ingestort gebouw en een wapperende VN-vlag.
Voice-over: "22 Dode VN-mederwerkers en de bloedigste aanslag moet dan nog komen… In Najaf."
Beeld: Biddende mensen buiten voor een moskee in de openlucht.
Geluid: Een gebed op de achtergrond.
Voice-over: "In de heilige stad kan Sjiietenleider Bakr al-Hakim, na 23 jaar ballingschap eindelijk weer voorgaan in gebed. Een fataal gebed."
Beeld: Stofwolk, explosies, brand, jammerende mensen.
Voice-over: "Naast de geliefde geestelijk leider zijn er 82 doden."

[7] Een bumper is een tussen beeld, meestal grafisch. Het dient als een soort tabblad in een item om het volgende thema aan te kondigen.

Beeld: Gewonden op straat, puinhoop, uitgebrande auto's.
Voice-over: "De dodenlijst bezoedeld de bezetting, bevlekt de bevrijding: Irakezen, Britten, Japanners en op één dag 18 Italianen."
Geluid: Dramatische muziek
Beeld: Kerk, rouwende nabestaanden bij doodskisten.

De Amerikaanse slachtoffers worden nog eens apart genoemd in de voice-over en op beeld.

Voice-over: "En uiteraard Amerikanen…"
Beeld: Militair op brancard in auto, mannen in witte doktersjassen eromheen.
Voice-over: "…Na de val van Saddam zijn er al meer dan 200 gedood."
Beeld: Amerikaanse militairen rennen voorbij, helpen gewonde collega's. Een soldaat schreeuwt agressief naar de camera.
Amerikaanse militair:
"Zet die kutcamera uit!"
Beeld: Het beeld gaat op zwart: we zien een storingsbeeld.
Beeld: Irakese burgers op marktplein.
Voice-over: "Maar in de straten van Bagdad heeft het gewelddadige verzet maar heel weinig draagvlak."
Irakees:
"Het is geen verzet, het is terrorisme."

Bumper: Foto van een gedeelte van een stenen beeld en de tekst: 'De familie Hussein'.
Beeld: Amateur videobeelden van een familie met kinderen zingend om en taart. Wanneer de camera uitzoomt zien we dat Saddam Hoessein erbij staat.
Voice-over: "Een homevideo van 28 april 1991. Saddam wordt 54. De opnamen van zijn verjaardag duiken pas deze zomer op."
Beeld: Villa, beschoten, half in puin.
Voice-over: "Maar feest zal de familie voortaan niet meer vieren. De eigenaar van deze villa verdient 30 miljoen dollar wanneer hij in juni verraadt dat Saddam's zonen zich er schuil houden. Zes uur en honderden kogels later zijn de gevreesde Udai en Qusai geschiedenis…"
Beeld: Dode lichamen van de zonen van Saddam.
Voice-over: "…Maar hun vader blijft vooralsnog onvindbaar."

Bumper: Foto van een gedeelte van een stenen beeld en de tekst: ‘Een lijk in het bos’

Geluid: Trommelgeluid.

Beeld: Amerikaanse soldaten reageren naar de camera.

Amerikaanse soldaat:

“We gingen de hoek om, en tegelijkertijd keken we en zeiden: Ja!”

Beeld: Oplegger met spullen, metaal en dozen, erop. Militairen en andere mensen lopen om oplegger heen.

Voice-over: “Veertienhonderd man en honderd miljoen dollars tot hun beschikking op zoek naar het bewijs. Maar ook de oplegger in de wei blijkt geen massavernietigingswapen.”

Beeld: Reactie David Kay, CIA.

David Kay:

“We hebben nog geen wapens gevonden…”

Beeld: Snelle montage door naar Bush reactie voor de pers:

George W. Bush:

“Ik denk dat we de waarheid zullen achterhalen. (stotter) En de waarheid is: hij ontwikkelde een programma voor massavernietigingswapens.”

Beeld: Bush en zijn vrouw lopen het Witte Huis uit, zwaaien naar de camera’s.

Voice-over: “Maar er komt geen bewijs, niet voor massavernietigingswapmassavernietigingswapens.”

Beeld: Bush en zijn vrouw lopen het Witte H

Voice-over: “Maar er komt geen bewijs, nie

Het item wordt afgesloten met de beelden van een persconferentie. De Amerikaanse bewindsvoerder van Irak, Paul Bremmer, staat de pers te woord nadat ze Saddam Hoessein hebben opgepakt. Veel mensen zullen zich dit beeld kunnen herinneren en dan met name Bremmers woorden: “We got em!”

Beeld: Paul Bremmer en anderen komen de ruimte met journalisten binnen.
Voice-over: “En dan wordt het zondag 14 december.”
Beeld: “Medium shot Bremmer.
Paul Bremmer (Eerst zwijgend, hij neemt de tijd):
“Ladies and gentlemen… We got em!!”
Beeld en geluid: Camera zoomt uit: gejuich en geklap in de zaal, emotionele reacties vooraan.
Beeld: Saddam vanaf een televisiescherm in de persruimte. Hij wordt onderzocht, spatel in zijn mond. Warrige haren, vermoeid, kalm.
Voice-over: “De tiran gevonden, verloederd, verraden, gepakt, ontluisd en ontluisterend gedwee.
Beeld: Medisch onderzoek Saddam, full screen.
Voice-over: “De laatste maanden was hij waarschijnlijk niet meer dan een zielige zwerver die nauwelijks nog voor zichzelf kon zorgen. In naam van deze ongekamde, ongewassen 66-jarige zielenpiet zijn meer mensen gedood dan hij jaren geleefd heeft.”

De voice-over is kritisch over Saddam, maar niet pro-Amerikaans.

Beeld: Bunker waar Saddam gevonden is.
Amerikaanse soldaat:
“Er zat en man in, er verschenen twee handen, de persoon wilde zich duidelijk overgeven…”
Beeld: Gat in de grond.
Amerikaanse soldaat:
“…Die persoon werd uit het gat gehaald en zei: Ik ben Saddam Hoessein.”
Beeld: Soldaat die spreekt.
Amerikaanse soldaat:
“…Ik ben de president van Irak en ik ben bereid te onderhandelen. En het antwoord van de soldaten was: president Bush doet de groeten.”

Beeld: Bunker, laatste schuilplaats Saddam, donker, rommel, eten, tafel, matrassen op de grond. Close-up van een marspapiertje.
Voice-over: "De Irakese bevolking beziet het demasqué van de dictator met belangstelling, maar niet met het Amerikaanse triomfalisme. Saddam Hoessein speelde sinds 9 april toch al geen rol meer."
Beeld: Gearresteerde Saddam.

> De keuze van een close-up shot van een marspapiertje is niet toevallig. De wikkel van de chocolade snack zou je als symbool kunnen zien voor de Amerikaanse overwinning. Onder de voice-over tekst wordt dit beeld van het marspapiertje dan ook onder de woorden 'Amerikaanse triomfalisme' geplaatst. Dat is niet zomaar. 'Mars' staat voor de Amerikaanse commerciële consumptiecultuur waar uiteindelijk zelfs een Saddam aan zal moeten geloven.
> Het item wordt afgesloten met een gesprek tussen verslaggever Geri Eickhof en zijn Irakese chauffeur. Ze staan bij een stenen standbeeld dat we herkennen van de foto op de bumpers die tussendoor verschenen. De Irakese man legt uit dat er nu een stenen vrijheidsbeeld staat op de plek waar vroeger het bronzen beeld van Saddam stond. (beeld: standbeeld Saddam) Ook al was het materiaal kostbaarder, het had geen waarde. Het beeld nu is van Irakees cement gemaakt. Het heeft betekenis. Het staat voor onze vrijheid.

Beeld: Totaal shot van het standbeeld en fade out.

In de behandeling van de twee oorlogen in het Golfgebied in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* zijn er verschillende dingen die opvallen. Eerder is al opgemerkt dat de vorm anders is. In het jaaroverzicht van 2003 wordt gekozen voor een thematische indeling. In de jaaroverzichten van 1990 en 1991 is er de chronologische aanpak. Er zit meer dan een decennium tussen de twee oorlogen dus we zien ook een verandering in stijl van de jaaroverzichten van de NOS. In 2003 is er duidelijk meer aandacht voor de situatie 'achter de schermen'. Het journaal blikt niet slechts terug op het nieuws van het afgelopen jaar maar ook hoe dat door henzelf in beeld wordt gebracht. Terwijl er in 1991 nog gewerkt wordt met een commentaarstem die niet in beeld is, blikt presentatrice Sacha de Boer in 2003 terug vanaf de nieuwsredactie. Ook is zij in gesprek met correspondenten en verslaggevers die ook weer hun eigen kijk op het nieuws kunnen geven. En hun ervaringen met de kijker delen. We krijgen

meer inzage in hoe het nieuws gemaakt wordt. Dit is erg postmodernistisch, en draagt bij aan het idee dat we naar een medium kijken, iets dat gemaakt wordt door mensen. In plaats van het televisiejournaal als autoriteit dat de mensen voorlicht. In 2003 zijn het veel meer de verslagen van de makers. Terwijl het in de jaaroverzichten aan het begin van de jaren negentig veel meer gaat om 'hét onafhankelijke, objectieve verslag' van gebeurtenissen. Presentatrice Sacha de Boer zegt dan ook letterlijk in het jaaroverzicht van 2003: "… het is *onze* samenvatting, het zijn *onze* keuzes."

Een ander verschil in de berichtgeving van de twee oorlogen in de Golf kwam ook al naar voren. Bij beide oorlogen was er sprake van censuur van de coalitietroepen. Dit manifesteerde zich wel op twee verschillende manieren. Waar we in 1991 genoegen moesten nemen met veel totaalshots van bombardementen en weinig close-up beelden van de strijd van de soldaten of de burger slachtoffers zijn die beelden er in 2003 meer. Toch is het totaalplaatje nog steeds subjectief zo zagen we eerder. De verslaggevers werd nu wel de mogelijkheid geboden tot inbedden bij een peloton. Dit zorgde evenwel voor gekleurde berichtgeving. Ook al leek de oorlog nu meer in beeld, de geallieerde troepen hielden de regie toch sterk in handen. Tot slot merken we dat de techniek inmiddels ook verder is. In 2003 wordt veel meer gebruik gemaakt van zogenoemde graphics en geavanceerde camerashots. Verschillen zijn er, zo mag duidelijk zijn, er zit ook bijna 15 jaar tussen. Toch kunnen we ook kijken naar de overeenkomsten tussen de oorlogen. Bij beiden waren er problemen met de persvrijheid en censuur. Wanneer we kijken naar de opbouw van het item over de twee Golfoorlogen zien we enige overeenkomsten. We zien de kritische noot over de censuur van het Westen maar ook de gijzelingen die de Irakezen op camera opnemen komen bij beide oorlogen terug. De uiteindelijke slachtoffers van de oorlog, de Iraakse bevolking, de beelden van tanks in de woestijn, het 'Thanksgivingbezoek' van de president, de hulpverlening die langzaam op gang komt en de beelden van vliegdekschepen. Ze zijn als het ware inwisselbaar, komen bij beide oorlogen terug.

Hoofdstuk 5

Conclusie en slotbeschouwing

5.1 Amerika-beeld in de jaaroverzichten

Om de beeldvorming van de Verenigde Staten in de jaaroverzichten te onderzoeken moest eerst worden gekeken naar welke beelden van de Verenigde Staten al bekend zijn. In het tweede hoofdstuk kwamen we er achter wat die beelden zijn, waar ze vandaan komen en dat ze al eeuwen bestaan. Rob Kroes heeft drie belangrijke stereotypen over de VS beschreven die later weer terug kwamen in de kwalitatieve inhoudsanalyse. Het gaat om het gebrek aan diepgang, gebrek aan historie en gebrek aan 'organische cohesie'.

Het gebrek aan diepgang komt naar voren in het stereotype van de oppervlakkige Amerikaan. Dit beeld is met name te zien in items uit de categorie 'Amerikaanse toestanden'. Onbehouwen, onbeschaafd gedrag zien we bijvoorbeeld terug in items waarin de Amerikaanse wapencultuur een rol speelt. Onder 'Amerikaanse toestanden' valt ook de afgehakte penis of het mediacircus rond het proces tegen O.J. Simpson. Ook hier is het stereotype van een meer barbaarse cultuur tegenover een verfijnde Europese beschaving terug te vinden.

Het tweede stereotype plaatst Europa ten opzichte van de VS als oud staat tot jong. Jong kan gezien worden als nieuw en fris, maar ook als onervaren. Gevoel van traditie wordt ingeruild voor effectbejag. Met name het stereotype dat in de Verenigde Staten alles om geld draait zien we terug in de jaaroverzichten. In het item over de nasleep in Irak zit een treffend voorbeeld hiervan. We zien een Amerikaanse pop van de kerstman in een arm land dat herstelt van een oorlog. Het contrast is groot. In Amerika is alles te koop en wordt alles verkocht. Zelfs de president wordt een verkoopproduct. Dit zagen we in het item waar Clinton de verkiezingen wint. Zijn geboorteplaats Hope leeft van de merchandising van hun voormalige presidentiële inwoner. Geld is een belangrijk symbool voor de stereotype Amerikaanse goudzoekermentaliteit. Amerika was dan ook het enige land, naast Nederland, waarover meerdere items besteed worden aan zijn economie.

Het derde en laatste stereotype staat Europa tegenover de VS als kwaliteit tegenover kwantiteit. Europa is authentiek terwijl de VS namaak is. Dit geldt voornamelijk voor de Amerikaanse cultuur. Een voorbeeld daarvan is moeilijker terug te vinden in de analyse van de jaaroverzichten van de NOS. Wat wel duidelijk naar voren komt in deze stereotype beelden van de VS is het feit dat Amerika telkens vergeleken wordt met Europa. Vanuit Europa is er zowel afkeuring als respect voor de VS. Deze ambigue houding zien we ook terug in de

jaaroverzichten. Met name in de langere items waar meer plek is voor nuance. Het item over Irak (2003) is daar een goed voorbeeld van. Hierin komt deze houding letterlijk terug in de voice-over tekst. (“Amerika wordt tegelijkertijd afgewezen en omarmd”).

Europa heeft plaats moeten maken voor de VS als nieuwe supermacht. Uit de items over de oorlogen in de Golf blijkt de supermachtpositie van de Verenigde Staten. Amerika voert die oorlog als het nodig is alleen. Ze hebben Europa niet meer nodig. Europa wordt op deze manier steeds meer aan de zijlijn gezet. Wanneer deze grote supermacht dan faalt, zal Europa ook de eerste zijn om dit te veroordelen. Dat zien we niet alleen bij de oorlog in Irak, maar bijvoorbeeld ook bij de ‘mislukte presidentsverkiezingen’ in 2000. Daaraan wordt een ludiek item besteed. De verkiezingen worden vergeleken met het televisiegenre soap. Europa kijkt gniffelend toe hoe supermacht Amerika, die haar democratische waarde hoog in het vaandel draagt, tijdens deze verkiezingen in het hemd staat. De supermachtpositie maakt de VS ook kwetsbaar. Ze staan vol in de spotlights dus ook wanneer ze falen. Dan drijft men hier maar al te graag de spot mee.

Nu het toch over de presidenten gaat. Uit deze categorie items was wel de meest duidelijke conclusie te halen in dit onderzoek. Ook al ligt deze conclusie misschien voor de hand; een Republikeinse president wordt negatiever afgeschilderd dan een Democratische. Een Amerikaans Democratisch beleid wordt als beter voor Europa voorgesteld dan een Republikeins politiek beleid. De politiek van Amerikaanse Democraten ligt dichter bij de Europese politiek.

Democraten en Republikeinen zijn niet het enige componenten van de VS die in de kwalitatieve inhoudsanalyse met elkaar vergeleken worden. Ook de twee oorlogen met Irak worden geanalyseerd. Door deze oorlogen in de Golf met elkaar te vergelijken krijgen we niet alleen meer inzicht in het beeld van de Verenigde Staten in die oorlogen. We krijgen ook een goed beeld van de veranderende vorm van de jaaroverzichten. De eerste oorlog valt aan het begin van de onderzochte periode, de tweede aan het einde. We zien dat naast veel overeenkomsten in de berichtgeving er ook verschillen zijn. Het belangrijkste verschil is waarschijnlijk de aandacht die steeds meer verschuift naar de makers. Correspondenten komen bijvoorbeeld veel vaker aan het woord.We krijgen in de jaaroverzichten steeds meer een kijkje in de keuken van het *NOS Journaal*. De presentatoren gaan een belangrijker rol vervullen binnen het jaaroverzicht. Waar het aan het begin van de onderzochte jaren nog om alleen de commentaarstemmen gaat, zien we aan het einde van de onderzochte periode een belangrijke functie weggelegd voor de presentatoren.

5.2 Nieuwsselectie en de jaaroverzichten

Het is interessant om terug te kijken naar hoe de theorie over nieuwsselectie, onder andere die van Galtung en Ruge, past in de analyse van de jaaroverzichten. De twee Noorse onderzoekers onderscheiden twaalf factoren die een rol spelen bij de nieuwsselectie. Deze spelen niet allemaal een even belangrijke rol wanneer het gaat om de jaaroverzichten van het nieuws. De factoren die wel een rol spelen worden één voor één hieronder behandeld.

- Drempelwaarde: (Hoe omvangrijker en sensationeler de gebeurtenis, des te groter de kans op selectie en publicatie). Dit speelt met name bij de jaaroverzichten een belangrijke rol. Slechts de echt grote en sensationele gebeurtenissen halen de selectie aan het einde van het jaar. Daarnaast is de omvang en mate van sensatie achteraf makkelijker te bepalen. Toch moet er een onderscheid worden aangebracht. Omvang en sensatie zijn twee verschillende dingen. Bij een oorlog tussen Amerika en Irak speelt omvang bijvoorbeeld meer een rol. Het is een kwestie die de hele wereld aangaat en heeft niets met sensatie te maken. Wanneer we het hebben over sensatie denk ik meer aan de afgehakte penis door Lorena Bobbitt, of het proces van O.J. Simpson. De omvang van de gebeurtenis is hier minder belangrijk, het sensationele aspect des te meer. Deze onderwerpen zorgen in een jaaroverzicht voor de nodige afwisseling.
- Ondubbelzinnigheid: (Het nieuwsfeit moet duidelijk, helder en slechts voor één uitleg vatbaar zijn. Gebeurtenissen die duidelijk te interpreteren zijn worden verkozen boven gebeurtenissen die meer implicatie hebben). Juist in een jaaroverzicht hebben de makers meer tijd en ruimte een onderwerp uit te diepen en uit te leggen. In het jaaroverzicht is er de mogelijkheid een ‘overall’ plaatje te laten zien.
- Betekenis: (Hoe meer voorkennis en culturele verwantschap er met het onderwerp is (mate van etnocentrisme), hoe eerder iets nieuws wordt. Onderwerpen die verder van het betreffende publiek afstaan worden wèl geselecteerd als ze relevant zijn vanwege een conflictrelatie met ‘ons’ culturele referentiekader). De Verenigde Staten vallen als Westers land in ‘ons’ culturele referentiekader. De onderwerpen over de VS staan daardoor dichterbij ons. Het Amerikaanse nieuws heeft hetzelfde betekenissysteem als wij hebben. Wel merkten we in het onderzoek dat er in het jaar 1999 minder sprake was van etnocentrisme en meer van eurocentrisme. Europa stond in dit jaaroverzicht centraal wat ertoe leidde dat er dat jaar geen aandacht werd besteed aan Amerikaans

nieuws. Hieruit blijkt maar weer dat het punt van het hebben van eenzelfde of overeenkomstig referentiekader een belangrijke factor is binnen de nieuwselectie.

- Uitzonderlijkheid: (Wat eenmaal gekozen is uit bovengenoemde selectie moet wel onverwacht en zeldzaam zijn). Het onverwachte speelt bij jaaroverzichten minder een rol, de nieuwsfeiten hebben dan inmiddels al plaatsgevonden. Mate van zeldzaamheid en uitzonderlijkheid spelen daarentegen wel een rol bij de jaaroverzichten. De selectie is dan zelfs nog een stapje strenger. De gebeurtenis moet wel extra uitzonderlijk zijn wil deze ook de jaaroverzichten halen. Een gebeurtenis moet zeldzaam genoeg zijn om het nieuws van die dag te halen, laat staan om het jaaroverzicht van het nieuws te halen.
- Continuïteit: (Als gebeurtenissen eenmaal in het nieuws zijn gekomen zullen ze dat gedurende enige tijd blijven). Continuïteit is belangrijk voor de nieuwsselectie maar dit geldt minder voor de jaaroverzichten. In de jaaroverzichten hebben we meestal te maken met afgerond nieuws. (Of in ieder geval nieuws van een afgeronde periode.) Dat ook in de jaaroverzichten continuïteit een rol kan spelen zagen we al bij de Lewinsky-affaire. Deze komt wel terug in het jaaroverzicht van 1998. De gehele impeachmentprocedure die deze affaire tot gevolg had komt vreemd genoeg in het jaaroverzicht van 1999 niet aan bod. Daar weegt het bovenstaande selectiecriterium van ‘betekenis’ weer zwaarder. Zoals gezegd was er dat jaar sprake van een zekere mate van eurocentrisme in het jaaroverzicht. Er kwam geen Amerikaans nieuws voor in dat betreffende overzicht. Bij een nieuwsfeit als de problematiek rond Israël zien we dat deze factor van continuïteit wel een belangrijke rol speelt. In bijna elk jaaroverzicht komt de Palestijnse kwestie terug. Het is een conflict dat (helaas) geen tijd kent en al vele jaren speelt.
- Compositie: (Media presenteren het nieuws in een bepaalde samenstelling, bijvoorbeeld een vaste verhouding binnen- en buitenlands nieuws, een afwisseling tussen ‘zware’ en ‘lichte’ onderwerpen. Bij een eenzijdig nieuwsaanbod komen daardoor zaken in het nieuws die het anders nooit gehaald zouden hebben). Deze afwisseling van binnen- en buitenlands nieuws en lichte en zware onderwerpen zien we zeker ook terug in de jaaroverzichten. Ook hier is die variatie in het aanbod van belang. Het bepaalt tot op zekere hoogte de keuze voor de onderwerpen.
- Elitelanden: (Gebeurtenissen in zogenoemde elitelanden zijn sneller nieuws. Dit komt omdat de gevolgen van deze gebeurtenissen belangrijk kunnen zijn voor grote groepen

mensen). Dit kenmerk speelt in dit onderzoek natuurlijk een zeer belangrijke rol. We kijken hier namelijk naar de beelden van Amerika. Daar hoefde ik niet lang naar te zoeken. De Verenigde Staten zijn natuurlijk een perfect voorbeeld van zo'n eliteland die in een land als Nederland voor een groot deel het nieuws bepalen. We zagen dan ook relatief veel nieuws over de VS terug in de jaaroverzichten van de NOS.

- Elitepersonen: (Activiteiten van elitepersonen kunnen gevolgen hebben voor grote groepen mensen en vormen daardoor eerder nieuws dan gebeurtenissen over gewone mensen). De president van de Verenigde Staten is hier ook weer een uitgesproken voorbeeld van. Zijn activiteiten zijn ook van belang voor Nederland vandaar dat er veel items, ook in het jaaroverzicht, aan hem besteed worden.
- Personificatie: (Nieuws dat terug te voeren is tot personen heeft meer kans vermeld te worden dan gebeurtenissen over instanties, zaken of processen). In dit onderzoek wordt gekeken naar de beeldvorming van een land. De leider van dit land is natuurlijk de ultieme personificatie van dit land. Hij is als het ware het visitekaartje van het land. We zagen dan ook veel items in de jaaroverzichten die over de Amerikaans president gaan. Elf items gingen volledig over de president van Amerika. In vele andere items komt hij voor en wordt hij als symbool gebruikt voor het land. Met name ook in de item-categorieën 'VS en het buitenland' en 'Nederland-VS'. Het gaat dan bijvoorbeeld om (staats)bezoeken van de president aan dit land.
- Negativiteit: (Gebeurtenissen met negatieve aspecten komen eerder in het nieuws dan gebeurtenissen met positieve aspecten). 'Goed nieuws is geen nieuws', zegt men wel eens. Dit kenmerk geldt natuurlijk ook voor de jaaroverzichten. Maar de keuze voor voornamelijk negatief nieuws in plaats van positieve onderwerpen is natuurlijk in de reguliere uitzending al gemaakt. Uit dit nieuws wordt bij de jaaroverzichten weer een extra selectie gemaakt. Dus negativiteit speelt voor de selectie van jaaroverzichten een minder belangrijke rol dan bij de voorselectie van de dagelijkse uitzending. Een kenmerk van de jaaroverzichten is dat er een keuze wordt gemaakt uit nieuws dat eerder al is aangeboden.

Dit laatste kenmerk is echter wel van belang voor dit onderzoek wanneer we 'Negativiteit' zien als kenmerk van nieuws. De beeldvorming van de Verenigde Staten wordt hier onderzocht. Dat we naar de beeldvorming kijken in de jaaroverzichten van het nieuws drukt dus onmiddellijk een bepaalde stempel op het onderzoek. Nieuws is vaak negatief dus wanneer we kijken naar de beeldvorming van de VS zal deze dus ook eerder negatief zijn dan

wanneer we bijvoorbeeld zouden kijken naar de beeldvorming van de VS in een vakantiefolder. Vanwege het selectie criterium ‘Negativiteit’ krijgen we eerder een slecht beeld van de Verenigde Staten dan een positief beeld.

Dan speelt er nog iets mee. We kijken hier naar stereotype beelden over de VS. In het reguliere televisienieuws wordt vaak gebruik gemaakt van stereotypen, vanwege het constante gebrek aan tijd. Stereotypen zijn namelijk een ‘short cut’ om dingen duidelijk te maken. We zien dan ook vaak een versimpeling van de werkelijkheid. Maar een belangrijk ander kenmerk van stereotypen is dat ze meestal negatief zijn. Het geeft een waardeoordeel over ‘de ander’. Door dit negatief te maken hoeven we ons niet zo slecht over ons zelf te voelen. In een jaaroverzicht heeft de redactie minder met tijdgebrek te maken dan in de reguliere uitzendingen. De redactie van de jaaroverzichten heeft anderhalf uur om het nieuws van dat jaar in samen te vatten. Stereotypering als ‘short cut’ zou minder snel voor moeten komen. Toch zien we ook in de jaaroverzichten (negatieve) stereotype beelden van de VS terug. De beeldvorming van de Verenigde Staten zal daardoor eerder negatief uitpakken. In het kwantitatieve onderzoek zien we dan ook dat bijna de helft van de items over de VS een negatief beeld geven van het land. Slechts 20% van de items geven een positief beeld. Een voorbeeld van zo’n positief item komt terug in de kwalitatieve analyse. Het item over de landing van een ruimtesonde op Mars. De Amerikaanse ruimtevaart wordt naast de Russische geplaatst. Door dit contrast wordt het positieve beeld alleen maar versterkt. Dit zorgt uiteindelijk voor positieve beeldvorming over Amerika.

Wanneer we de criteria van Galtung en Ruge koppelen aan de gevonden categorieën uit de kwantitatieve analyse kunnen we ook iets zeggen over het belang van de criteria binnen de jaaroverzichten van het *NOS Journaal*. De categorie ‘VS en het buitenland’ komt het meeste voor. Deze kan verbonden worden aan het selectiecriteria van elitelanden. Een eliteland als de Verenigde Staten haalt vaker het nieuws. Hetzelfde geldt voor de categorie ‘presidenten’. Elitepersonen, waar de Amerikaanse president er een van is, halen vaker het nieuws. Ook geldt hierbij het criterium van personificatie. De president als visitekaartje van een land. De president *is* de Verenigde Staten. Het is eenvoudiger een nieuwsitem te besteden aan een persoon dan aan bijvoorbeeld een proces. Een ander voorbeeld van een categorie waar we de selectiecriteria van Galtung en Ruge in terug vinden is ‘Amerikaanse toestanden.’. Dit is een typisch voorbeeld van uitzonderlijkheid. Doordat de items in deze categorie vaak over uitzonderlijke gebeurtenissen gaan, komen ze sneller in het nieuws. Bij ‘Rampen’ geldt bijvoorbeeld weer meer het negativiteits-criterium.

Door de selectiecriteria te koppelen aan de categorieën valt op welke criteria zwaarder wegen. De criteria eliteland en elitepersonen zijn in het geval van de Verenigde Staten dus duidelijk zwaarwegende criteria. Maar dit onderzoek zegt alleen iets over Nederland. Het zou daarom nog interessanter zijn dit onderzoek ook in andere landen uit te voeren. Zo kan er een vergelijking worden gemaakt.

Tot die tijd is slechts de vergelijking van de beeldvorming van de VS in Nederland mogelijk. Wel is er een beeld in de tijd geschetst. Over de afgelopen 15 jaar werd 14% van de tijd besteed aan de Verenigde Staten. Men kan zeggen dat dit niet overdreven veel is. De jaaroverzichten van het *NOS Journaal* zijn dan ook niet extreem Amerika gericht te noemen. Aan de andere kant is het toch een redelijk groot deel wanneer je het zou vergelijken met aandacht die er in het Nederlandse nieuws besteed wordt aan andere landen. Feit blijft dus dat de nieuwsdrempel voor de NOS redactie wat betreft de Verenigde Staten laag ligt. Het nieuws uit de VS voldoet dan ook aan veel van de selectiecriteria en zal daarom sneller uitgekozen worden dan nieuws uit andere streken in de wereld.

Naast de nieuwswaarde van een gebeurtenis is er nog een ander punt dat van belang is in dit onderzoek, namelijk de nieuwswaarde van een land, in dit geval de Verenigde Staten. In de theorie werden hiervoor systeemfactoren onderscheiden. Systeemfactoren zijn de criteria waarmee het verschil in ‘nieuwswaarde van een land’ kan worden verklaard. We zullen nu per systeemfactor kijken hoe zij hun plaats vinden in dit onderzoek.

- Economische en politieke macht: De Verenigde Staten zijn op dit moment een van de belangrijkste supermachten in de wereld. Nieuws hierover is dus belangrijker, en zal sneller terug te vinden zijn in de jaaroverzichten dan nieuws over landen die deze economische en politiek macht minder hebben. Opvallend was dan ook dat er in de jaaroverzichten wel drie items besteed werden aan de Amerikaanse economie. Aan geen enkel ander land, behalve aan de economie van ons eigen land, wordt dezelfde aandacht besteed.
- Handelsrelaties: De Verenigde Staten zijn ook voor Nederland een belangrijke handelspartner. Dit soort belangen spelen ook een rol in de nieuwsselectie van dat land.
- Aanwezigheid eigen correspondenten: Charles Groenhuijsen was gedurende de periode de belangrijkste correspondent in de VS voor het *NOS Journaal*. We zien hem ook terug in de jaaroverzichten. Zeker de laatste jaren zien we de correspondent vaker

terug komen. De rol van correspondenten en hun verslagen krijgen een steeds belangrijkere rol in de jaaroverzichten.

- Continent: Amerika is naast Europa een belangrijk continent. Een continent als Australië is veel meer geïsoleerd. Nieuws uit dat land haalt dan ook minder snel het Nederlandse nieuws. Wel zien we dat het continent Azië steeds meer gaat meetellen. Dat heeft ook te maken met de eerste factor. Azië gaat een belangrijker rol spelen zowel economisch al politiek.
- Taal: In de Verenigde Staten spreekt men Engels. De wereldtaal. Dit heeft ook gevolgen voor de nieuwsselectie. Een Engelstalig land zal sneller het nieuws halen dan een land waarin ze een minder bekende taal spreken. Alleen al vanuit praktisch oogpunt qua vertalingen.

We zien dat in het geval van de Verenigde Staten alle factoren een rol spelen en dat verklaart ook waarom nieuws over de VS een belangrijk aandeel heeft in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal*.

5.3 Slotoverweging

Nieuws is nooit objectief. Daar zijn we het inmiddels over eens. Nieuws is het maken van keuzes door middel van een selectie. Deze keuzes worden gemaakt door de nieuwsredacties. Hun perspectief op de wereld zien we dan ook terug in die keuzes. Ik was benieuwd naar de houding van de redactie van de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* ten opzichte van de Verenigde Staten.

In de conclusie zijn de voorgaande hoofdstukken met elkaar verbonden. Het is een korte samenvatting van de vier hoofdstukken. De bevindingen over de beeldvorming van de Verenigde Staten in de jaaroverzichten van het *NOS Journaal* worden in een breder perspectief geplaatst. Tegen de achtergrond van nieuwsselectietheorieën en bestaande stereotypen over Amerika wordt betekenis gegeven aan de jaaroverzichten van de afgelopen 15 jaar.

De probleemstelling luidde:

Welk beeld geven de jaaroverzichten van het NOS-Journaal van de Verenigde Staten van Amerika?

In de vijftien jaaroverzichten die ik heb bekeken heb ik mij natuurlijk geconcentreerd op de onderwerpen die over de Verenigde Staten gaan. Het land komt nogal eens voor in deze overzichten . Het beeld is vaak tweeledig. Als redder in nood tijdens interventies in andere landen. Of als supermacht die zich bemoeit met dingen waar ze niets mee te maken heeft. Als land van de onbegrensde mogelijkheden maar ook als land van verderf met hun `Amerikaanse toestanden`.

Het beeld dat we van de Verenigde Staten krijgen is niet eenzijdig te benoemen. Zoals we in de theorie al zagen blijft onze houding ten opzichte van de VS tweeledig. Positief en negatief. Dat zien we terug in de jaaroverzichten. Soms op microniveau, binnen een item. Soms op een hoger niveau wanneer we meerder jaren met elkaar vergelijken. Er is bewondering én afschuw. Een haat-liefde verhouding.

Deze thesis begint met de vraag wat nieuws is. Dit is niet de vraag die de redactie van de jaaroverzichten van de NOS zich gesteld zullen stellen. Zij moeten zich het volgende afvragen; wat *was* nieuws. De jaaroverzichten die hier onderzocht zijn, vormen een terugblik. Welke onderwerpen hielden Nederland bezig. Jaaroverzichten moeten een beeld geven van de gebeurtenissen van het afgelopen jaar.

De keuze van de redactie is voor een jaaroverzicht aanzienlijk groter dan voor een reguliere nieuwsuitzending. Dat de redactie de keuze voor het nieuws pas achteraf hoeft te maken heeft invloed op de selectie. De Lewinsky-affaire is daar een mooi voorbeeld van. In het jaaroverzicht van 1998 is er ruime belangstelling voor dit onderwerp. In 1999 wordt de uitkomst van de impeachment-procedure niet eens genoemd. Het zou kunnen zijn dat de redactie de hele affaire achteraf gezien minder belangrijk vond. Op het moment zelf zitten ze er midden in en gaan ze wellicht mee met de andere media. Wanneer er achteraf terug gekeken wordt lijkt de zaak minder groot dan op het moment zelf. Het feit dat de jaaroverzichten een terugblik zijn speelt dus een belangrijke rol in dit onderzoek. De gevolgen hiervan zijn in de analyses terug te zien. Terugblikken kunnen positief uitpakken voor de beeldvorming van de VS, het kan ook anders zijn. In het geval van de Golfoorlog II bijvoorbeeld. Achteraf kennen we de gevolgen van de oorlog. We weten de afloop. Er werden geen massavernietigingswapens gevonden en het is alles behalve rustig in Irak. Dit kan invloed hebben op het beeld dat de redactie van het jaaroverzicht van 2003 van de oorlog zal schetsen. Er zou een negatiever plaatje van de VS geschetst kunnen worden nu de afloop van de oorlog bekend is.

Tot slot nog enkele suggesties voor verder onderzoek. Zoals in de inleiding al werd opgemerkt is het beeld dat Nederland van de VS heeft anders dan het beeld van de VS in

andere landen. Het zou daarom ook interessant zijn om dit onderzoek van jaaroverzichten in meerdere landen uit te voeren. Naast Nederlandse jaaroverzichten zouden ook Duitse, Russische of Afrikaanse jaaroverzichten onderzocht kunnen worden. Daarnaast kunnen er ook interessante resultaten komen wanneer we het onderzoek op een andere manier zouden uitbreiden. Niet slechts het beeld van de Verenigde Staten zou kunnen worden onderzocht, ook het beeld van andere landen. Dus het beeld van Irak, België of China in de Nederlandse jaaroverzichten. Zo zou er meer een vergelijking mogelijk zijn tussen de beeldvorming van de verschillende landen.

Tot die tijd zullen we het moeten doen met het beeld van de VS dat in dit onderzoek gegeven is. Om dit beeld dat we van de Verenigde Staten hebben enigszins te toetsen aan de werkelijkheid is onze enige optie het land met onze eigen ogen te gaan bekijken. Na alle indrukken die ik van de Verenigde Staten gekregen heb gedurende het onderzoek is met name mijn nieuwsgierigheid naar het land enorm toegenomen. Er zit voor mij dan ook niets anders op dan morgen nog af te reizen naar mijn object van onderzoek. Om zo de resultaten van dit onderzoek aan de werkelijkheid te toetsen.

Literatuur

Boer, C. de en S.I. Brennecke. *Media en publiek, theorieën over media-impact.* Boom: Amsterdam, 1999.

Dyer, R. *The Matter of Images. Essays on Representations.* Routledge: London, 1993.

Ginneken, J. *De schepping van de wereld in het nieuws*. Kluwer: Alphen aan den Rijn, 2002.

Groenhuijsen, C. en A. van Liempt. *Live!, macht en missers en meningen van de nieuwsmakers op tv*. SDU: Den Haag,1995.

Hollander, P. *Anti-Americanism*. Oxford University Press: New York, 1992.

Kroes, R. *De leegte van Amerika, een massacultuur in de wereld*. Promentheus: Amsterdam, 1992.

Kroes, R. en M. van Rossem. (ed.) *Anti-Americanism in Europe*. Free University Press: Amsterdam, 1986.

Roshco, B. Newsmaking. In: H. Tumber, *News: A Reader*. New York: Oxford University Press, 1999.

Lippmann, W. *Public Opinion*. Hartcourt Brace and co: New York, 1922.

Peeters, A. *NOS-Journaal, RTL-nieuws en SBS-nieuws, kijkgedrag en beoordeling in 2000*. Hilversum: NOS Kijk- en Luisteronderzoek, 2001.

Rossem, M. van *Amerika, voor en tegen*. Het Spectrum: Utrecht, 2002.

Servaes, J. *De nieuwsmarkt: vorm en inhoud van de internationale berichtgeving*. Wolters-Noordhoff: Groningen, 1992.

Verdegaal, J. *Buitenlands nieuws en zijn nieuwswaarde volgens het NOS Journaal en het RTL Nieuws: een kwantitatief onderzoek*. Doctoraalscriptie: Universiteit van Amsterdam, 2004.

Medialogica, over het krachtenveld tussen burger, media en publiek. RMO: advies 26, 2003.